

УДК 379.85

Міністерство освіти та науки України

Національний авіаційний університет

ПОГОДЖЕНО:

Відповідальна з напрямку наукової діяльності
факультету міжнародних відносин,
завідувач кафедри КММТ

_____ С.Лобода
“ ____ ” _____ 2020р.

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Проректор з наукової роботи

_____ В.Харченко
“ ____ ” _____ 2020р.

ЗВІТ

з науково дослідної роботи № 13/15.01.02
(кафедральної)

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ (остаточний)

Завідувач кафедри міжнародного
туризму та країнознавства
д. геогр. н., професор

І. Дудник

Науковий керівник
д. геогр. н., професор

І. Дудник

Список авторів

№пор.	ПІБ	посада	підпис
1.	Дудник І.М.	доктор геогр. наук, професор, завідувач кафедри	
2.	Балабанов Г. В.	доктор геогр. наук, професор	
3.	Беркова О. П.	кандидат екон. наук, доцент	
4.	Борисюк О.А.	кандидат геогр. наук, доцент	
5.	Вишневський В. І.	доктор геогр. наук, професор	
6.	Коробко А.О.	викладач	
7.	Кучеренко В.С.	ст. викладач	
8.	Мархонос С.М.	кандидат геогр. наук, доцент	
9.	Пестушко В.Ю.	кандидат геогр. наук, доцент	
10.	Примак Т.Ю.	кандидат фіз.-мат. наук, доцент	
11.	Руднева М. Г.	кандидат геогр. наук, старший викладач	
12.	Сайчук В.С.	кандидат геогр. наук, доцент	
13.	Степанець Н.П.	ст. викладач	
14.	Ткачук Л.М.	кандидат геогр. наук, доцент	
15.	Уварова Г.Ш.	кандидат пед. наук, доцент	
16.	Фокін С.П.	кандидат пед. наук, доцент	

Реферат

Заключний звіт з науково дослідної роботи №13/15.01.02 «Науково-практичні засади модернізації туристичного комплексу України» містить: 105 сторінки, 13 рис., 8 табл., 248 публікації за темою дослідження.

Задача дослідження полягає у обґрунтування науково-методичних рекомендацій і пропозицій практичного характеру, спрямованих на вдосконалення структури й організації туристичного комплексу України, підвищення ефективності його функціонування і зміцнення конкурентних позицій України на світовому ринку туристичних послуг

В роботі досліджено: глобальні і національні тренди розвитку туризму, проведено оцінку впливу сучасних умов та чинників на розвиток туристичного комплексу України і визначено найгостріші проблеми, що заважають успішно конкурувати з країнами-лідерами світового туризму; обґрунтовано шляхи ефективного використання природних та історико-культурних туристсько-рекреаційних ресурсів України та її регіонів; визначено напрями вдосконалення структури і територіальної організації туристичного комплексу України за рахунок гармонізації пропорцій між його функціональними ланками, пріоритетного розвитку певних видів туризму, об'єктів і мереж туристичної інфраструктури, провідних туристичних районів і формування туристичних кластерів; обґрунтовано комплекс заходів для просування туристичного продукту України на світовому і внутрішньому ринках туристичних послуг; визначено напрями вдосконалення наукового забезпечення туризму, системи підготовки професійних кадрів, впровадження новітніх технологій з метою підвищення якості туристичних послуг.

При виконанні НДР були використані методи системного підходу, аналізу і синтезу, порівняльного, класифікації і типології, статистико-економічного, SWOT-аналізу, картографічного, соціологічного, експедиційного, педагогічного експерименту тощо.

Результатами роботи є поглиблення концептуальних уявлень про сутність, структуру і закономірності функціонування туристичного комплексу держави; узагальнення і впорядкування поняттєво-термінологічного апарату туризмології; розкриття впливу сучасних умов і чинників на розвиток туристичного комплексу України; рекомендації щодо раціонального використання природних та історико-культурних туристсько-рекреаційних ресурсів України та її регіонів; обґрунтування заходів з удосконалення структури і територіальної організації туристичного комплексу України, розвитку його провідних функціональних ланок; пропозиції щодо маркетингових стратегій розвитку туризму на державному й регіональному рівнях, просування українських дестинацій на вітчизняному та міжнародному ринках туристичних послуг; рекомендації задля покращення наукового та освітнього забезпечення розвитку туризму в Україні.

Зміст

Вступ	5
1. Глобальні і національні тренди розвитку туризму	8
2. Умови та чинники розвитку туристичного комплексу України	14
3. Природні та історико-культурні туристсько-рекреаційні ресурси України	21
4. Перспективи використання природних та історико-культурних туристсько-рекреаційних ресурсів України	31
5. Структурні диспропорції туристичного комплексу України	36
6. Напрямки вдосконалення функціональної і територіальної структури туристичного комплексу України	40
7. Роль ІКТ для просування українського конкурентоспроможного турпродукту	47
8. Виставковий маркетинг як інструмент просування національного туристичного продукту на ринках туристичних послуг	56
9. Наукове й освітнє забезпечення розвитку туризму в Україні	60
Висновки	71
Перелік публікацій за темою дослідження	73

ВСТУП

Актуальність теми. Наявність складних проблем геополітичного, безпекового та соціально-економічного характеру, що постали перед сучасною Україною, обумовили зниження попиту на туристичні послуги, банкрутство низки туристичних компаній, скорочення інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури. Сучасний рівень розвитку туризму в Україні не відповідає вимогам вітчизняного та іноземного споживача. Ефективність використання потужного туристичного ресурсного потенціалу залишається низкою. Якість і вартість туристичних послуг не витримують конкуренції у порівнянні з пропозицією розвинутих держав світу. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом накладає на нашу державу важливі зобов'язання в галузі стратегічного планування і технічного регулювання розвитку туризму відповідно до європейських норм і правил.

Ці чинники висувають на перший план завдання модернізації індустрії туризму України, пошуку інноваційних інструментів підвищення ефективності її функціонування, реалізації прогресивних структурних змін турбізнесу на користь внутрішнього та в'їзного туризму.

Проблеми модернізації та реструктуризації туристичного комплексу України досліджувались у працях Бейдика О. О., Дядечко Л. П., Кифяка В. Ф., Любіцевої О. О., Мальської М. П., Манько А. М., Мацоли В. І., Смаль І. В., Смирнова І. Г., Стеценка Д. М., Ткаченко Т. І. та інших науковців. Проте актуальність і складність зазначених вище проблем обумовлюють необхідність спеціального наукового дослідження, теоретичні і практичні аспекти якого були б спрямовані на обґрунтування пріоритетних напрямків модернізації туристичного комплексу України, підвищення рівня конкурентоспроможності українського туристичного продукту.

Запропонована тема прямо відповідає профілю випускової кафедри країнознавства і туризму Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету, де на постійній основі працюють науково-педагогічні працівники високої кваліфікації (докторів наук, професорів – 3, кандидатів наук, доцентів – 8). Науковий проект є логічним продовженням попередніх тем науково-дослідної роботи кафедри «Розвиток туризму як чинник зміцнення позицій України у міжнародному співтоваристві», «Авіатранспортна інфраструктура туризму в Україні: регіональний аспект».

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні науково-методичних рекомендацій і пропозицій практичного характеру, спрямованих на вдосконалення структури й

організації туристичного комплексу України, підвищення ефективності його функціонування і зміцнення конкурентних позицій України на світовому ринку туристичних послуг.

Завдання НДР полягають у наступному:

1) порівняти глобальні і національні тренди розвитку туризму, оцінити вплив сучасних умов та чинників на розвиток туристичного комплексу України і визначити найгостріші проблеми, що заважають успішно конкурувати з країнами-лідерами світового туризму;

2) обґрунтувати шляхи ефективного використання природних та історико-культурних туристсько-рекреаційних ресурсів України та її регіонів;

3) визначити напрями вдосконалення структури і територіальної організації туристичного комплексу України за рахунок гармонізації пропорцій між його функціональними ланками, пріоритетного розвитку певних видів туризму, об'єктів і мереж туристичної інфраструктури, провідних туристичних районів і формування туристичних кластерів;

4) обґрунтувати комплекс заходів для просування туристичного продукту України на світовому і внутрішньому ринках туристичних послуг;

5) визначити напрями вдосконалення наукового забезпечення туризму, системи підготовки професійних кадрів, впровадження новітніх технологій з метою підвищення якості туристичних послуг.

Проблематика запланованої роботи визначає **об'єкт дослідження** – туристичний комплекс України. Він є одним з пріоритетних для держави міжгалузевих господарських комплексів, що об'єднує групу технологічно пов'язаних між собою видів економічної діяльності (організація подорожей, харчування, розмішування, транспорт, оздоровлення, розваги, виробництво продукції туристичного споживання, використання, охорона та відновлення природних та історико-культурних туристично-рекреаційних ресурсів, органи управління, наука і підготовка кадрів та ін.), що функціонують разом заради задоволення потреб населення у туристично-рекреаційних послугах.

Предмет дослідження – функціональна структура і територіальна організація туристичного комплексу України, система заходів, зв'язків і відносин, що здатні забезпечити підвищення його ефективності (з урахуванням екологічних, економічних і соціальних аспектів).

Методи дослідження і робочі гіпотези, які пропонуються для вирішення поставлених завдань. Визначальну роль для роботи авторського колективу будуть відігравати методологічні засади міждисциплінарних досліджень і принципи стійкого

(збалансованого) розвитку людства. Передбачається використання загальнонаукових і спеціальних методів: системного підходу, аналізу і синтезу, порівняльного, класифікації і типології, статистико-економічного, SWOT-аналізу, картографічного, соціологічного, експедиційного, педагогічного експерименту тощо.

Базова робоча гіпотеза: узгоджений і пропорційний розвиток усіх функціональних і територіальних ланок туристичного комплексу за допомогою заходів правового, економічного та організаційно-управлінського характеру здатен перевести індустрію туризму України в якісно інший стан. Процес модернізації може бути успішним за умов переходу туристичного комплексу від сучасного стану до бажаного за рахунок інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, державно-приватного партнерства, опори на кращий вітчизняний та іноземний досвід.

Очікувані результати та порядок їх реалізації. Головними результатами проекту повинні стати:

поглиблення концептуальних уявлень про сутність, структуру і закономірності функціонування туристичного комплексу держави;

узагальнення і впорядкування поняттєво-термінологічного апарату туризмології;

розкриття впливу сучасних умов і чинників на розвиток туристичного комплексу України;

рекомендації щодо раціонального використання природних та історико-культурних туристсько-рекреаційних ресурсів України та її регіонів;

обґрунтування заходів з удосконалення структури і територіальної організації туристичного комплексу України, розвитку його провідних функціональних ланок;

пропозиції щодо маркетингових стратегій розвитку туризму на державному й регіональному рівнях, просування українських дестинацій на вітчизняному та міжнародному ринках туристичних послуг;

рекомендації задля покращення наукового та освітнього забезпечення розвитку туризму в Україні.

Доробок співробітників кафедри за профілем проекту включено до переліку джерел. Було передбачено дві науково-практичних конференцій (2016 і 2018 рр.) та тематичні семінари кафедри.

З метою використання результатів наукових досліджень у навчальному процесі будуть вдосконалені навчально-методичні розробки (програми дисциплін, методичні рекомендації, конспекти лекцій тощо).

Основні результати у вигляді доповідних записок буде передано зацікавленим установам і організаціям.

1. ГЛОБАЛЬНІ І НАЦІОНАЛЬНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Роль туризму в сучасному світі швидко зростає. Після глобальної фінансово-економічної кризи 2008-2009 років міжнародний туризм демонструє стійке зростання на рівні 3-4% щороку. За даними UNWTO, кількість міжнародних туристичних прибуттів у світі зростає останні 5 років поспіль і за підсумками 2014 р. досягла 1133 млн. Надходження від міжнародного туризму у 2014 р. перевищили 1245 млрд. дол. США (з урахуванням доходів від міжнародних пасажирських перевезень – 1467 млрд. дол. США). Частка міжнародного туризму (подорожі та міжнародні пасажирські перевезення разом) становить 30% світового експорту послуг і 6% загального обсягу експорту товарів і послуг [1]. Туризм як експортна категорія посідає четверте місце у світі після експорту палива, хімікатів і продуктів харчування. Туризм перетворився на потужну галузь світової економіки, він сприяє розвитку освітнього і культурного потенціалу людства, зміцненню здоров'я людей, мирних стосунків між країнами і народами.

Європейський Союз сьогодні об'єднує 28 держав-членів і є впливовим гравцем на світовій політичній та економічній арені. На загальній площі 4,3 млн. км² проживає понад 508 млн. осіб (7,3% населення світу), а номінальний сукупний валовий внутрішній продукт Європейського Союзу за 2014 р. становив 18,5 трлн. дол. США (близько 24% ВВП світу) [2]. Цей геопростір характеризується великим розмаїттям природних умов і ресурсів, високою концентрацією унікальних пам'яток історії і культури, сучасних об'єктів і мереж інфраструктури, значним платоспроможним попитом населення на туристичні послуги. Забезпечено високу якість туристичних послуг, права споживачів належним чином захищені. Тому ЄС був і залишається найбільшим сегментом світового ринку туристичних послуг (табл. 1.1). За останні 20 років абсолютна кількість міжнародних туристичних прибуттів до ЄС зросла в 1,7 рази, проте внаслідок швидких темпів розвитку туризму в інших регіонах світу частка ЄС скоротилася на 10,7%.

Таблиця 1.1.

Місце ЄС на світовому ринку туристичних послуг

	Міжнародні туристичні прибуття (млн.)						Надходження від міжнародного туризму (млрд. дол. США)	
	1995	2000	2005	2010	2013	2014	2013	2014
Світ	527	674	809	949	1087	1133	1197	1245
ЄС-28	268,0	330,5	367,9	384,3	433,8	455,1	405,3	422,6
Частка ЄС-28 у світі (%)	50,9	49,0	45,5	40,5	39,9	40,2	33,9	33,9

Розраховано за даними UNWTO [2]

Авторитетним джерелом для оцінювання рівня конкурентоспроможності країн світу в секторі подорожей і туризму є спеціальний звіт Всесвітнього економічного форуму. Звіт 2015 р. [3] містить порівняльний аналіз 141 країни світу за 14 окремими показниками, об'єднаними в композитний Індекс конкурентоспроможності. Враховано сприятливість зовнішнього середовища для ведення бізнесу, туристичну політику держави, стан інфраструктури, забезпеченість природними і культурними ресурсами. До першої десятки країн-лідерів світового туризму потрапили 5 країн ЄС: Іспанія – 1 місце, Франція – 2 місце, Німеччина – 3 місце, Об'єднане Королівство – 5 місце, Італія – 8 місце.

Для розвитку світового туризму на початку XXI століття характерні наступні тенденції.

Зростає роль геополітичного чинника розвитку туризму, заходів безпеки і надійного страхування туристів як наслідок терористичних загроз, локальних війн і конфліктів. Зазначені загрози і небезпеки суттєво впливають на обсяги і географію туристичних потоків.

Відбувається *інтенсивна інформатизація туристичної індустрії*, що знаходить свій прояв у широкому застосуванні глобальних систем бронювання і резервування, мультимедійних технологій, програм автоматизації діяльності туроператорських і турагентських компаній, формуванні потужних електронних баз даних тощо.

Мобільний Інтернет кардинально змінює моделі поведінки споживачів туристичних послуг. Зростання освітнього рівня широких верств населення, диверсифікація рекреаційних потреб, прогрес інформаційно-комунікаційних технологій

обумовили *індивідуалізацію туристичних подорожей*. Все більше людей свідомо відмовляються від споживання масових турпродуктів, самостійно планують і здійснюють оригінальні подорожі.

Під впливом зростання середньої очікуваної тривалості життя і відповідних змін вікової структури населення світу *відбувається збільшення сегменту споживачів-пенсіонерів*. Специфічні вимоги таких споживачів до туристичних подорожей (належний рівень комфорту, обмеження фізичних і нервових навантажень тощо) певною мірою компенсуються необмеженим ресурсом вільного часу, фінансовою підтримкою соціального туризму з боку розвинутих держав світу. Зростання масштабів «туризму срібного віку» призвело до появи різноманітних спеціалізованих турпродуктів.

Екологізація туризму обумовлена необхідністю уникнути деградації природних комплексів під впливом масових потоків туристів до популярних дестинацій, а також швидким просуванням цього виду економічної діяльності на нові території та акваторії з низькою стійкістю природи до антропогенних навантажень (високогір'я, пустелі, коралові рифи тропічних морів, Арктика, Антарктика тощо).

Аналіз статистичних даних Всесвітньої туристичної організації дозволяє стверджувати, що популярність України як туристичної дестинації є значною, проте нестабільною. Із середини 1990-х років обсяги в'їзних туристичних потоків до України загалом мали тенденцію до зростання (з менш як 4 млн. у 1995 р. до більш як 23 млн. у 2012 р.), що водночас супроводжувалося помітними коливаннями у кількості туристичних прибуттів до країни у різні роки. Як наслідок, світовий рейтинг України за туристичними прибуттями неодноразово змінювався.

Сучасна ситуація з розвитком туризму в Україні є далеко не найкращою. Про це зокрема свідчать тенденції, що спостерігаються у в'їзному туризмі. За період 1995-2012 рр. темпи приросту туристичних прибуттів неухильно знижувались, що загалом зумовлює негативний тренд розвитку в'їзного туризму (рис.1.1).

За індексом конкурентоспроможності країн світу в секторі туризму і подорожей Всесвітнього економічного форуму в 2013 р. Україна розташувалася на 76 місці, поступившись зокрема Перу, Брунею, Румунії, Росії, Уругваю тощо. В Європі наша країна за конкурентоздатністю на ринку туристичних послуг посіла лише 37-е місце серед 42-х. Вдалося випередити тільки Албанію, Вірменію, Сербію, Боснію та Герцеговину і Молдову. На жаль, через брак належних даних Звіт 2015 р. не надає інформацію про Україну взагалі.

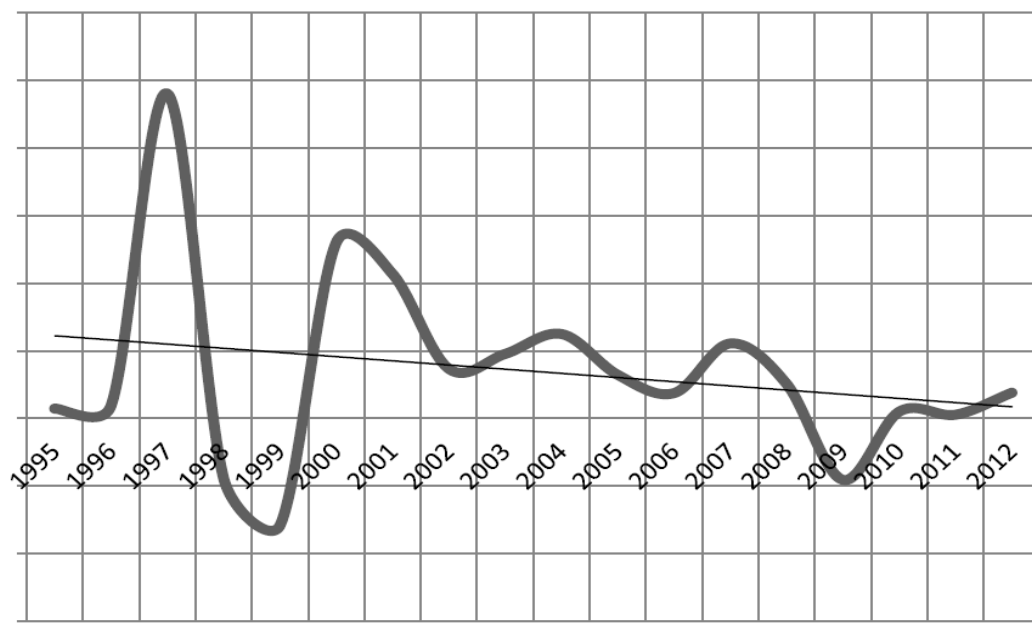

Рис. 1.1. Темпи приросту туристичних прибуттів до України, %
(побудовано за даними [1])

За період 2013-2015 років Україна зіштовхнулася з новими безпрецедентними викликами геополітичного, політико-правового, військового та соціально-економічного характеру. Агресивна політика Росії по відношенню до України, масована антиукраїнська пропаганда, анексія Криму, дозвіл Ради Федерації президенту Російської Федерації на використання Збройних сил на території України, бойові дії на Донбасі, великі людські та матеріальні втрати стали шоком для українського суспільства. Україна втратила контроль над 409 км російської ділянки державного кордону. Світове співтовариство не визнає грубих порушень Росією норм міжнародного права, підтримує незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України у міжнародно визнаних кордонах. Економічна криза призвела до різкого погіршення рівня життя населення. Під впливом зазначених чинників посилились негативні тенденції розвитку туризму в Україні.

За даними Держстату України [5], кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності - юридичними особами у 2014 р., становила 1109,2 тис. осіб, з них іноземців – 4,5 тис. осіб. Ці показники відповідно на 17,8% і 87,6% менші за результати 2013 р. Кількість осіб, які скористалися послугами колективних засобів розміщування України за 2014 р., становила 5423,9 тис., у тому числі іноземців – 551,5 тис. У порівнянні з 2013 р. ці результати відповідно на 34,7% і 66,9% гірші.

Падіння доходів населення, різка девальвація національної валюти призвели до зменшення обсягів виїзного туризму і зростання ролі внутрішнього туризму. Під впливом

«ринку споживача» домінує сегмент бюджетних турів. Кардинально змінилася географія внутрішніх туристичних потоків на користь Одеської області і Карпат.

За роки незалежності органи державного управління туризмом неодноразово змінювались: Державний комітет України з туризму, Державний комітет молодіжної політики, спорту та туризму, Державний департамент туризму, Державна туристична адміністрація України, Державна служба туризму та курортів Міністерства культури і туризму України, Державне агенство України з туризму та курортів Міністерства інфраструктури України. Нарешті, постановою Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10 вересні 2014 р. №442 Державне агенство було ліквідовано, а його функції передано Міністерству економічного розвитку і торгівлі України. У складі останнього створено відділ розвитку туризму. Таким чином, спеціального центрального органу виконавчої влади в галузі туризму сьогодні в Україні не існує. Реорганізація державного управління супроводжувалась непослідовністю державної політики у сфері туризму та курортів, змінами функцій управління, хаотичною кадровою роботою. Пріоритетність туризму залишається на папері.

В умовах децентралізації влади в Україні доцільно звернути увагу на досвід регіонального і локального управління туризмом, накопичений в Італії, Німеччині, Об'єднаному Королівстві, Польщі та інших державах ЄС. Варто повніше використовувати можливості, передбачені Європейською політикою сусідства – ініціативою «Східне партнерство». Самоорганізація та ініціатива суб'єктів туристичної діяльності, професійних асоціацій, місцевих громад, державно-приватне партнерство повинні супроводжуватись опануванням європейської моделі технічного регулювання в туристичній галузі.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС [7] передбачає реалізацію низки заходів у галузі туризму. Кабінет Міністрів України затвердив план заходів з імплементації Угоди про асоціацію [6]. Цим планом, зокрема, поставлено завдання: розробити проект Стратегії розвитку туризму та курортів до 2025 року та проектів державних цільових програм для реалізації Стратегії; підготувати та подати в установленому порядку пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про туризм»; розробити технічний регламент "Про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне" відповідно до Директиви Ради ЄС від 13.06.1990 № 90/314/ЄЕС та національні стандарти як доказову базу до технічного регламенту; встановити постійний діалог з метою спільного представлення туристичних можливостей України, участі в освітніх

програмах, проведення засідань робочих груп з туризму та інших заходів з державами - членами ЄС.

Використані джерела: 1) Press Release UNWTO. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://media.unwto.org/ru/press-release/2015-04-15/eksportnye-postupleniya-ot-mezhdunarodnogo-turizma-vozrosli-do-15-trilliona>. 2) UNWTO Tourism Highlights, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899>. 3) **The World Economic Forum** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/issues/travel-and-tourism-competitiveness>. 4) World Travel & Tourism Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wttc.org/eng/Home/>. 5) Статистичний щорічник України за 2014 рік. – К.: Держстат України, 2015. – 585 с. 6) Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р «Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-p>. 7) Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344.

2. УМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Роль туризму в сучасному світі швидко зростає. Після глобальної фінансово-економічної кризи 2008-2009 років міжнародний туризм демонструє стійке зростання на рівні 3-4% щороку. За даними UNWTO, кількість міжнародних туристичних прибуттів у світі зростає останні 5 років поспіль і за підсумками 2014 р. досягла 1133 млн. Надходження від міжнародного туризму у 2014 р. перевищили 1245 млрд. дол. США (з урахуванням доходів від міжнародних пасажирських перевезень – 1467 млрд. дол. США). Частка міжнародного туризму (подорожі та міжнародні пасажирські перевезення разом) становить 30% світового експорту послуг і 6% загального обсягу експорту товарів і послуг. Туризм як експортна категорія посідає четверте місце у світі після експорту палива, хімікатів і продуктів харчування. Туризм перетворився на потужну галузь світової економіки, він сприяє розвитку освітнього і культурного потенціалу людства, зміцненню здоров'я людей, мирних стосунків між країнами і народами.

Пріоритетність розвитку сфери туризму та курортів для української держави обумовлена:

економічною важливістю цього виду діяльності, що сприяє зростанню зайнятості і доходів працюючих громадян, збільшенню надходжень до бюджетів усіх рівнів, диверсифікації економіки, розвитку малого і середнього бізнесу, стимулює ділову активність у багатьох інших галузях (транспорт і зв'язок, будівництво, торгівля, виробництво продукції сільського господарства і продовольства та ін.), підвищує інноваційність національного господарства;

необхідністю формування здорового способу життя, профілактики захворювань та оздоровлення дітей і дорослих засобами активного туризму і санаторно-курортного лікування;

потужною соціокультурною функцією туризму як засобу виховання патріотизму, культурного і духовного збагачення громадян, формування позитивного іміджу України за кордоном як країни із багатим і різноманітним природно-ресурсним потенціалом, визначними культурними та історичними пам'ятками і традиціями, доброзичливим і гостинним народом;

об'єктивною необхідністю раціонального використання природних рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних комплексів до самовідтворення за рахунок регулювання географії та інтенсивності туристичних потоків (антропогенних навантажень), державного моніторингу стану атмосферного повітря, поверхневих вод

суші й питної води, морських вод, мінеральних і термальних вод, лікувальних грязей, озокериту, ропи лиманів і озер, ґрунтів, фізичних факторів у місцях відпочинку населення, у тому числі на природних територіях курортів, розвитку екотуризму, впровадження технологічних інновацій тощо.

Є вагомими підстави стверджувати, що настав якісно новий етап розвитку українського туризму.

По-перше, принциповий політичний курс на європейську інтеграцію, реалізація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом накладають на нашу державу важливі зобов'язання в галузі нормативно-правового і технічного регулювання розвитку туризму відповідно до європейських норм і правил.

По-друге, Україна опинилася перед безпрецедентними викликами геополітичного, військового та соціально-економічного характеру (анексія Російською Федерацією АР Крим та м. Севастополя, військові дії на сході). Різка девальвація гривні, падіння рівня доходів громадян України і загострення проблем бідності, взаємні заборони України та Росії на авіасполучення між країнами призвели до падіння попиту на туристичні подорожі, кардинальних змін обсягів і географічної структури в'їзного, виїзного та внутрішніх туристичних потоків.

По-третє, наявна підтримка суверенітету, територіальної цілісності та економічної стабільності України з боку більшості країн світу, матеріально-фінансова і консультативно-дорадча допомога держав-партнерів і міжнародних організацій, у тому числі ЮНВТО.

По-четверте, функції державного регулятора розвитку туризму перейшли від Міністерства інфраструктури України до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, у складі останнього в 2016 р. створено Департамент туризму та курортів, Раду туристичних міст і регіонів, Наукову раду з туризму та курортів.

Реальним проявом і важливим індикатором розвитку туризму є туристичні потоки. Під туристичним потоком розуміють сукупність туристів, які здійснюють подорож від центрів/регіонів/країн, де зосереджений попит (територій-генераторів потоків) до центрів/регіонів/країн, де зосереджена пропозиція (територій-реципієнтів потоків). Обсяги і географія туристичних потоків України останніми роками суттєво змінилися на користь внутрішнього туризму. Під впливом чинників економічного, політичного і безпекового характеру все більше громадян подорожують рідною країною. Роль туристично привабливих і доступних регіонів України (Північне Причорномор'я, Карпати) зростає, збільшується туристичне навантаження на ці території. Водночас виїзні потоки до інших країн світу та анексованого Криму скоротилися, а в'їзні – катастрофічно впали.

Чинники формування і розподілу туристичних потоків можна об'єднати у п'ять основних груп:

1. Соціально-економічні (рівень грошових доходів населення, професійна структура зайнятих, валютна політика держави, обсяг пропозиції туристичних і транспортних послуг, рівень лібералізації економіки, маркетингова політика туристичних компаній тощо).
2. Демографічні (динаміка чисельності населення, вікова та статевая структура населення, особливості розселення тощо).
3. Геопросторові (географічне положення регіону, віддаленість місць попиту від місць надання туристичних послуг).
4. Політичні та безпекові (рівень демократизації суспільства, характер двосторонніх відносин між державами, лібералізація візових формальностей, безпека місця відвідування та ін.).
5. Соціально-психологічні, пов'язані з віковою структурою туристів, кожній з категорій яких відповідає необхідний набір туристичних послуг, а також впливом реклами, модних трендів тощо.
6. Екологічні чинники відображають реальний вплив стану природного середовища в районах постійного проживання туристів, екологічної ситуації в туристичних зонах і районах на обсяги та форми споживання туристичних послуг.

Серед перелічених чинників для розвитку туризму України особливе місце займають саме соціально-економічні. Від рівня соціально-економічного розвитку держави і рівня життя громадян залежить обсяг туристичного попиту, що визначає величину туристичного потоку. В останні роки економічна криза в Україні поглиблюється. Стратегія подолання бідності, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 161-р, характеризує рівень бідності в країні як стабільно високий. Станом на 2015 р. за межею відносної бідності за витратами перебувало 23,8% населення держави, що обумовило скорочення платоспроможного попиту на туристичні подорожі. Разом із глибокою девальвацією гривні це спричинило кризу виїзного туризму, частина споживачів переорієнтувалася на національний туристичний продукт. Готелі Львова, Кам'янця – Подільського, Ужгорода, Мукачєва, Одеси, Затоки під час травневих свят, на вихідні дні та впродовж літнього сезону 2015 р. були переповнені. Бумом стали недорогі екскурсійні тури Західною Україною.

На територіальну структуру сучасних туристичних потоків України також дуже сильно впливають геополітичний, безпековий фактор і політична нестабільність. Чимало

великих індустріальних міст Донецької і Луганської областей внаслідок втрати частини населення, масових руйнувань, зубожіння мешканців фактично припинили генерувати туристичні потоки. Анексія Криму, антитерористична операція на сході, неспокійна ситуація в середині країни негативно вплинули на в'їзний туристичний потік. Спроби дослідити географію внутрішніх туристичних потоків України гальмує недосконалість статистичного забезпечення туристичної галузі, а також висока вартість тематичних соціогеографічних досліджень. Тому на даному етапі виконання теми основну увагу було приділено аналізу динаміки і географічної структури виїзного і в'їзного турпотоків, спираючись на обробку даних Держприкордонслужби України.

Аналіз рис.2.1 свідчить, що загальний *поступальний тренд зростання обсягів виїзного турпотоків з України після глобальної світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. змінився за 2013-2015 рр. на протилежний* (скорочення на 3%).

Рис. 2.1. Динаміка туристичних потоків України за 2000 – 2015 рр. (укладено за даними Держприкордонслужби України).

Для успішного розвитку туризму необхідна лібералізація міждержавних відносин, особливо візових формальностей. Проте українські реалії свідчать про несприятливий хід подій. Безвізового режиму з ЄС громадяни України чекають й досі. Країни-учасниці Шенгенської угоди з 23 червня 2015 р. запровадили в шести країнах Східного партнерства (Азербайджан, Білорусь, Грузія, Вірменія, Молдова, Україна) Візову інформаційну систему (ВІС). Відповідно до нових вимог при подачі документів на отримання шенгенської візи заявники повинні особисто з'явитися у візових центрах чи консульствах, щоб надати свої біометричні дані. Український ринок туристичних послуг виявився неготовим до змін у порядку отримання шенгенської візи внаслідок відсутності завчасної інформації. Варто зауважити, що лише візові центри Республіки Польщі та Греції

знаходяться у великих містах по всій території України, а консульські установи та візові центри більшості держав Європейського Союзу знаходяться лише у містах Києві, Львові, Ужгороді. Окрім необхідності особистої присутності заявників, значних витрат їх часу та грошей на дорогу, в перші місяці роботи ВІС виникла ще одна важлива проблема. За правилами ВІС не повинно бути посередників між заявниками та консульськими установами, тому візові установи багатьох країн Шенгенської угоди скасували акредитацію туристичних компаній.

Зазначене рішення європейських країн негативно вплинуло на виїзний турпотік з України у 2015 р. через необхідність запису туристів на подання на візу заздалегідь (запис у кращому випадку відбувався на 3-4 тижні наперед), зменшення місць для запису заявників, збільшення тривалості розгляду візових заяв, стресові ситуації при особистому поданні туристів на візу, неможливість вчасно поїхати у запланований тур, психологічну неготовність туристів планувати подорож за два-три місяці до початку туру. Тому українці були вимушені обирати для свого відпочинку масові напрямки подорожей всередині країни, безвізові чи умовно безвізові країни (Туреччина, Єгипет, Чорногорія, Грузія, Албанія) та Болгарію (відкривається національна віза без відбитків пальців) або взагалі відмовитись від подорожі.

Ще один чинник, який вплинув на туристичний потік українців 2015 року – стрімке скорочення ринку «гарячих» пропозицій. Так званих «гарячих турів» виявилось катастрофічно мало через скорочення кількості чартерних програм, особливо з регіонів. Тому 2015 р. зафіксовано падіння обсягів виїзного туризму у порівнянні з показником минулого року.

Зупинимось детальніше на порівняльному аналізі рейтингів країн світу за їх часткою у загальному обсязі виїзного потоку іноземних громадян до України за останні 3 роки (зазначені країни з часткою не менше 1 відсотка). Порівняння позицій окремих країн в динаміці (табл. 2.1) переконливо доводить, що Польща суттєво зміцнила своє лідерство, а Росія – навпаки, швидко втрачає свою частку.

Просто катастрофічним виявилось скорочення обсягів в'їзного турпотіку. За 2013-2015 рр. він зменшився вдвічі. Буремні події революції гідності, палаючий центр Києва, розстріл громадян у центрі столиці європейської країни, масові заворушення в регіонах, анексія та окупація Криму, військові дії на сході України широко, активно і систематично висвітлювались світовими ЗМІ. В результаті за кордоном сформувався масовий стереотип про те, що Україна є небезпечною для відвідування туристами країною. Урядові установи деяких держав світу офіційно не рекомендували своїм громадянам відвідувати Україну.

Таблиця 2.1.

Географічна структура виїзного потоку громадян України за країнами, до яких вони виїжджали, у 2013-2015 рр. (%)

2013	2014	2015
1. Польща - 29,4	1. Польща - 34,1	1. Польща - 41,1
2. Росія - 25,9	2. Росія - 20,8	2. Росія - 17,6
3. Молдова - 10,1	3. Молдова - 10,8	3. Угорщина - 10,6
4. Угорщина - 8,0	4. Угорщина - 9,6	4. Молдова - 7,5
5. Білорусь - 7,3	5. Білорусь - 6,9	5. Білорусь - 5,7
6. Румунія - 3,3	6. Словаччина - 2,9	6. Словаччина - 3,3
7. Туреччина - 2,4	7. Румунія - 2,3	7. Румунія - 2,9
8. Словаччина - 2,4	8. Туреччина - 2,0	8. Туреччина - 2,2
9. Німеччина - 1,6	9. Єгипет - 1,8	9. Єгипет - 1,5
10. Єгипет - 1,4	10. Німеччина - 1,4	10. Німеччина - 1,3
11. Інші країни - 8,2	11. Інші країни - 7,4	11. Інші країни - 6,3

Розраховано за даними Держприкордонслужби України. Без обслуговуючого персоналу транспортних засобів та військовослужбовців.

Наведені в табл. 2.2 дані дозволяють провести порівняльний аналіз рейтингів країн світу за їх часткою у загальному обсязі в'їзного потоку іноземних громадян до України за останні 3 роки (зазначені країни з часткою не менше 1 відсотка). Цей аналіз свідчить, що падіння загального обсягу в'їзного потоку в Україну в першу чергу пояснюється втратами в обміні саме з Росією. Традиційно частка Росії майже вдвічі перевищувала частку Молдови. Тепер вже Молдова опинилася на першому рядку рейтингу, а Росія лише третя.

Таблиця 2.2.

Географічна структура в'їзного потоку іноземних громадян в Україну за країнами, з яких вони прибули, у 2013-2015 рр. (%)

2013	2014	2015
1. Росія - 41,7	1. Молдова - 34,4	1. Молдова - 35,4
2. Молдова - 22,0	2. Росія - 18,6	2. Білорусь - 15,2
3. Білорусь - 13,6	3. Білорусь - 12,5	3. Росія - 9,9
4. Польща - 5,1	4. Польща - 8,8	4. Польща - 9,3

5. Румунія - 3,6	5. Угорщина - 6,9	5. Угорщина - 8,6
6. Угорщина - 3,1	6. Румунія - 4,6	6. Румунія – 6,1
7. Словаччина - 1,7	7. Словаччина - 3,3	7. Словаччина - 3,3
8. Німеччина - 1,0	8. Узбекистан - 1,2	8. Німеччина - 1,2
9. Узбекистан - 1,0	9. Німеччина - 1,0	9. Ізраїль - 1,2
10. <i>Інші країни</i> - 7,2	10. <i>Інші країни</i> - 8,7	10. Туреччина – 1,1
		11. Туніс – 1,1
		12. <i>Інші країни</i> - 7,6

Розраховано за даними Держприкордонслужби України. Без обслуговуючого персоналу транспортних засобів та транзиту.

Необхідна активна і послідовна маркетингова політика просування туристичного продукту України на зовнішні ринки, побудована на засадах державно-приватного партнерства. Формування та просування позитивного іміджу України як країни, привабливої для туризму, сприятиме збільшенню туристичних потоків до України, утвердженню України на світовому туристичному ринку. Україну треба просувати на кожний цільовий географічний ринок особливо, з урахуванням специфіки потенційних споживачів.

3. Природні та історико-культурні туристсько-рекреаційні ресурси України

На сучасному етапі розвитку економіки України важливою умовою успішного функціонування туристичної сфери є упровадження ринкових елементів і механізмів ефективного використання комплексу рекреаційно-туристичних ресурсів.

Туристсько-рекреаційні ресурси – це об'єкти і явища природного, природно-антропогенного та соціально-економічного походження, що використовуються або можуть бути використані для туризму, безпосередньо впливають на організацію туристичної діяльності, її спеціалізацію та визначають економічну ефективність цієї діяльності. Серед природних ресурсів, що позитивно впливають на формування і розвиток туристичного комплексу України, є насамперед сприятливий клімат і рельєф, водні, лісові, бальнеологічні ресурси, комплекс об'єктів природно-заповідного фонду країни, у цілому атрактивні для туристів ландшафти.

Кліматичні ресурси України займають особливе місце серед природних ресурсів країни, оскільки саме вони визначають просторову організацію рекреаційного туризму. До кліматичних *туристсько-рекреаційних* ресурсів належать насамперед сприятливі для відпочинку погодні умови: сонячне сяйво, ультрафіолетове випромінювання, чисте повітря, які в сукупності забезпечують здійснення комфортного відпочинку, лікування й оздоровлення. Територія України характеризується комфортним і помірно комфортним кліматом, сприятливим у цілому для рекреаційно-туристичної діяльності. Комфортні кліматичні ресурси сприяють створенню кліматичних курортів і курортних місцевостей по всій території країни.

Рельєф суттєво впливає на психологічний стан туриста і тому, з одного боку, потребує психолого-естетичної оцінки (однак ця оцінка є більш особистісно залежною, а значить суб'єктивною), а з іншого – технологічної, оскільки роль рельєфу в інженерно-будівельному освоєнні території для рекреаційно-туристичних цілей є надзвичайно важливою. Тому при оцінці рельєфу звертаємо увагу на його контрастність (розчленованість), пейзажнасиченість, унікальним, зокрема, за мікроформами. Встановлено, що найсприятливішим для туризму і рекреації є пересічна місцевість з незначним перепадом висот: глибина розчленування – 30-60 м, густина розчленування до 1 км, крутизна схилів – 3-5⁰.

Найбільш сприятливі геоморфологічні умови для туризму мають гірські і передгірські території Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької областей та АР Криму. Достатньо високий рівень привабливості для туристів має

Українське Поділля (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області), рельєф яких представлений високими рівнинами. Для потреб туризму цікавим є також погорбований рельєф ще кількох областей України: Донецької, Запорізької, Луганської, Черкаської.

В Україні є кілька з найбільших печер світу (спелеологічні ресурси), які за відповідного обладнання можна перетворити на туристсько-рекреаційні об'єкти міжнародного значення. Зосереджені печери у трьох регіонах: Подільському (Тернопільська, Хмельницька), Карпатах (Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська області), у Криму.

Для потреб туризму інтенсивно використовуються актуальні смуги та акваторії різноманітних водних об'єктів. В Україні налічується 63119 річок, у т. ч. великих (площа водозбору понад 50 тис. км²) — 9, середніх (від 2 до 50 тис. км²) — 81 і решта — малих (менше 2 тис. км²). Загальна довжина всіх річок становить 206,4 тис. км. Водний фонд України включає близько 8073 озер і лиманів із загальною площею дзеркала 4021,5 км², у тому числі лиманів — 1073 км², кількість водосховищ (з урахуванням Дніпровського каскаду та Дністровських водосховищ) становить — 1103. Крім того налічується понад 49 тис. ставків та 7 великих каналів загальною довжиною 1021 км.

Світове значення мають в Україні туристсько-рекреаційні ресурси морських пляжів Чорного і Азовського морів. Пляжні ресурси України зосереджені переважно на приморських територіях Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької і Донецької областей та в Криму.

Для потреб туризму і формування туристичного комплексу України широко використовують лісові ресурси. Площа лісів в межах країни становить 10,4 млн. га, у т.ч. землі, вкриті лісовою рослинністю — 9,4 млн. га. Лісистість України становить пересічно 15,9%, що майже втричі менше від лісистості в країнах Західної Європи. Ліси сконцентровані переважно у Поліссі та в Українських Карпатах. Лісистість у різних природних зонах має значні відмінності й нажалі не досягає оптимального рівня (20 %), при якому найефективніше використовується увесь комплекс корисних властивостей лісу.

За даними Державного агентства лісових ресурсів України ліси виконують різноманітні функції, серед яких належне місце займають переважно рекреаційно-оздоровчі (1586 тис. га або 15 % від площі усіх лісів) та ліси природоохоронного, наукового і історико-культурного призначення (1440 тис. га або 14 %). Самі ці категорії лісових ресурсів найбільш придатні для провадження рекреаційно-туристичної діяльності (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Порівняння заповідності території України та лісів,
підпорядкованих Держлісагентства (станом на 01.01.2016)***

Адміністративна одиниця (АО)	В межах адмін. одиниці			В межах лісів ДКЛГУ		
	Площа АО, тис.га	ПЗФ, тис.га	% запо- відності	Площа, тис.га	ПЗФ, тис.га	% запо- відності
Волинська	2014,5	223,8	11,11	657,4	123,0	18,7
Житомирська	2982,7	136,6	4,58	796,2	111,1	14,0
Рівненська	2005,1	177,4	8,85	797,3	120,9	15,2
Чернігівська	3190,3	249,3	7,81	419,4	83,1	19,8
ПОЛІССЯ - разом	10192,6	787,1	7,72	2670,3	438,1	16,4
Вінницька	2649,3	59,4	2,24	219,7	15,0	6,8
Київська	2812,1	113,6	4,04	418,4	23,0	5,5
Полтавська	2875,0	142,4	4,95	233,3	46,0	19,7
Сумська	2383,2	176,5	7,41	283,0	33,8	11,9
Тернопільська	1382,4	122,9	8,89	157,4	40,6	25,8
Харківська	3141,8	74,2	2,36	322,7	53,0	16,4
Хмельницька	2062,9	312,5	15,15	192,5	50,6	26,3
Черкаська	2091,6	63,1	3,02	279,9	14,6	5,2
ЛІСОСТЕП - разом	19398,3	1064,5	5,49	2106,9	276,6	13,1
Дніпропетровська	3192,3	93,3	3,40	116,5	16,3	14,0
Донецька	2651,7	93,0	3,51	104,8	42,7	40,7
Запорізька	2718,3	124,7	4,59	76,8	14,6	19,0
Кіровоградська	2458,8	99,4	4,04	126,7	22,2	17,5
Рескомліс АР Крим	2608,1	219,3	8,41	250,4	50,4	20,1
Луганська	2668,3	92,2	3,46	238,4	29,4	12,3
Миколаївська	2458,5	75,5	3,07	84,0	22,6	26,9
Одеська	3331,3	150,8	4,53	191,8	46,4	24,2
Херсонська	2846,1	302,6	10,63	174,6	33,3	19,1
СТЕП - разом	24933,4	1250,8	5,02	1364,0	277,9	20,4
Закарпатська	1275,3	178,5	14,00	588,8	55,6	9,4
Івано-Франківська	1392,7	218,8	15,71	468,9	63,6	13,6
Львівська	2183,1	155,7	7,13	478,0	81,3	17,0
Чернівецька	809,6	103,6	12,80	234,1	73,7	31,5
КАРПАТИ - разом	5660,7	656,6	11,60	1769,8	274,2	15,5
м, Київ	83,6	17,5	20,93			
м, Севастополь	86,4	26,2	30,27	34,3	15,0	43,7
УСЬОГО:	60355,0	3802,7	6,15	7945,3	1281,8	16,1

*Складено за даними Державного агентства лісових ресурсів України

Загальною тенденцією використання лісових ресурсів в Україні є підвищення рівня їх заповідності. На сьогодні лісів, підпорядкованих Держлісагенству, вже заповідано 16,1 %, при цьому заповідність усієї території країни становить 6,3 %. За роки незалежності площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду на лісових землях збільшилася у 4 рази (у 1978 р. площа 315 тис. га, а у 2016 р. – 1282 тис. га) і заповідність відповідно збільшилася з 5,5 % до 16,1 % (див. табл. 3.1). Відсоток заповідання лісів в Україні перевищує відповідний показник європейських країн. Це свідчить про те, що у лісовому господарстві країни створені більш жорсткі умови господарювання. Так, на майже 47 % земель, вкритих лісовою рослинністю, заборонене промислове використання лісу. Натомість усе більше лісові ресурси використовуються задля рекреації і туризму, зокрема екологічного.

До найважливіших туристсько-рекреаційні ресурсів України в наш час належать бальнеологічні (мінеральні води, грязі, озокерит). В Україні наявні мінеральні води всіх основних бальнеологічних груп. Деякі з них, зокрема «Миргородська», «Куяльник», «Поляна квасова», «Березівські мінеральні води», «Нафтуся» і радонові води, мають світове значення та є унікальними. На сьогодні мінеральні води в Україні розвідані із затвердженням запасів 152 ділянок родовищ. Їхні загальні експлуатаційні запаси складають 64865,7 м³ на добу. Родовища мінеральних вод є в усіх областях, крім Івано-Франківської та Сумської. Найбільші запаси лікувальних мінеральних вод зосереджені в Карпатському регіоні, в якому лідирує Закарпатська область, а також в Донецькому регіоні та на Поділлі.

В Україні детально розвідані два родовища термальних вод (підземні води з температурою понад 20°C) - Березівське у Закарпатській області та Новоселівське в АР Крим.

Україна володіє практично невичерпними запасами лікувальних грязей, які складаються з різних за природним утворенням і лікувальною дією відкладів морських заток, боліт і озер. Відомі українські грязеві курорти – Бердянськ, Євпаторія, Куяльник та ін.

Показник природно-ресурсного потенціалу (ПРП), придатного для використання в туристичній сфері, суттєво коливається за регіонами і областями (див. табл. 2). Найвищий він у Криму, Карпатському та Столичному регіонах, найнижчий – в областях Подільського, Центрального та Північно-Західного регіонів.

Культурно-історичні туристсько-рекреаційні ресурси в Україні представлені усіма видами: архітектурно-історичні, біосоціальні, подієві. Архітектурно-історичні ресурси - це пам'ятки громадської, військової, культової архітектури, архітектурні монументи та

скульптурні пам'ятники, фортифікаційні та замкові споруди, пам'ятки і архітектура території садово-паркового мистецтва. Біосоціальні ресурси пов'язані з життєвими циклами, знаковими події видатних людей. Подієві ресурси включають різноманітні політичні, культурні, екологічні, військові, економічні події чи місця, пов'язані з ними, цікаві для відвідування туристами.

За сучасними даними Міністерства культури України в країні налічується близько 54 тис. історико-культурних пам'яток, з яких 12 тис. становлять інтерес як туристичні об'єкти, а задіяні у туризмі лише близько 8 тис. Нині в Україні існує 1399 міст і селищ та близько 8 тис. сіл з цінною історико-культурною спадщиною, з них 39 історичних міст, вік яких перевищує тисячу років, понад 500 міст і містечок мають 900-річну історію.

Під охороною держави нині перебуває майже 16 тис. пам'яток архітектури і містобудування. Часовий або хронологічний діапазон цих туристичних ресурсів широкий. Найдавніші залишки збереглися на півдні країни – Ольвія, Херсонес, Керч. До давньоруських пам'яток архітектури (XI-XII ст.), що частково характеризуються автентичністю, належать Софійський Собор, Успенський Собор і Троїцька церква Києво-Печерської лаври, Михайлівський собор Видубицького монастиря, Спаський Собор у Чернігові та ін. 47 історико-архітектурних ансамблів і комплексів оголошено державними заповідниками, серед них є й такі, що мають статус Національних: Софія Київська, Києво-Печерська Лавра, Кам'янець-Подільський, Давній Галич, Херсонес, Хортиця, Чигирин та ін.

Окремі українські історико-культурні об'єкти включені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Це – Софійський собор, Києво-Печерська лавра, історичний центр Львова, Резиденція Митрополитів (м. Чернівці), дерев'яні церкви Карпатського регіону, дуга Струве.

Простежуються певні закономірності у поширенні архітектурно-історичних ресурсів: в західних регіонах України переважають культові та фортифікаційно-замкові споруди, на сході – об'єкти громадської архітектури.

Особливу роль серед культурно-історичних туристсько-рекреаційних ресурсів відіграють музеї. Перші музеї були відкриті ще на початку XIX ст. (у Миколаєві – 1806, Феодосії – 1811, Одесі – 1825, в Києві при університеті – 1835 р.) Нині в Україні функціонує 564 музеї, 47 з яких мають статус національних. В кожній області насамперед привертають увагу краєзнавчі музеї. Сьогоднішні лідери за кількістю музеїв серед областей це Черкаська, Чернігівська, Вінницька, Донецька області та АР Крим. Серед міст – Київ, Львів, Чернігів, Одеса, Кам'янець-Подільський, Переяслав-Хмельницький.

Музеї України різноманітні. Часто вони створювалися в місцях, що стосуються життя і діяльності окремих видатних людей (меморіальні музеї-садиби: Хутір Надія Кіровоградська область Музей Карпенка-Карого або М. Пирогова у Вінниці). В Україні діє понад 50 літературно-меморіальних музеїв вітчизняних і зарубіжних письменників. Є багато спеціалізованих музеїв, дуже специфічних і цікавих за своєю тематикою, які відображають в тому числі й різноманітні події. Серед них, наприклад, музей писанки (Коломия), авіації і космосу (Житомир і Полтава), мініатюрної книги (Горлівка, Донецька обл.), гетьманства та однієї вулиці (м. Київ), партизанської слави (Нерубайське, Одеська обл.), коштовного каміння (Володар-Волинський, Житомирська обл.) та ін.

Разом з тим фінансування закладів культури за залишковим принципом призводить до наявності гострих проблем у розвитку музейної справи. За даними Міністерства культури України, внаслідок незадовільного матеріально-технічного стану музейних будівель в 2015 р. 9 музеїв були тимчасово зачинені для відвідування. Станом на 01.01.2016 р. понад 706 тисяч предметів основного фонду музеїв України потребували реставрації. Відсутність належної охорони завдає великої шкоди зібраним колекціям через викрадення музейних предметів.

В Україні останнім часом активно розвивається подієвий туризм з використанням подієвих туристських ресурсів. Серед найбільш відвідуваних подій можна назвати наступні: Гуморина в Одесі; Етнофестиваль «Шешори»; Національний Сорочинський ярмарок; Дні міст України; Червона рута; Всеукраїнський молодіжний фестиваль «Перлини сезону «Прем'єри сезону» (Київ); Столичне Автошоу; Футбольні ігри української збірної і клубів, Ліга Чемпіонів, Кубок УЄФА і ін.; Кубок Дерюгиної; Кубок Вадима Гетьмана; Раллі (PRIME Yalta Rally 2008 і ін.); Сучасне мистецтво в Україні від Pinchukartcentre; Міжнародні і всеукраїнські виставки та ін.

Серед подієвих ресурсів провідне місце займають різноманітні фестивалі, організації і проведенню яких в регіонах України приділяється значна увага. Це пояснюється тим, що фестивалі приваблюють відвідувачів більше, ніж інші події і відіграють нині провідну роль у залученні туристів до країни. На 2016 р. заплановано 939 фестивалів (переважна більшість з них вже відбулася). Лідерами за кількістю проведених фестивалів є Закарпатська, Київська, Львівська області. Фестивалі присвячені різним, але переважно культурним подіям. Мають переважно місцеве і регіональне значення. Міжнародні фестивалі складають усього 10 % від загальної кількості фестивалів, проведених в Україні.

Нині до національного переліку України включено 6 елементів нематеріальної культурної спадщини: Опішнянська кераміка, Косівська мальована кераміка, Кролевецькі

ткані рушники, Культура хліба (Хлібна культура і традиції), Петриківський розпис – українське декоративно-орнаментальне малярство XIX-XXI ст.ст. (включений до Репрезентативного списку Світової нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО) та Козацькі пісні Дніпропетровщини.

Культурно-історичні туристсько-рекреаційні ресурси розміщені по території країни нерівномірно (табл. 3. 2). Найбільша їх частка зосереджена в Столичному, Карпатському, Подільському та Північно-Східному регіонах, найменша - в Північно-Західному регіоні та у південно-східних областях України.

Таблиця 3.2

Туристсько-рекреаційні ресурси регіонів України*

Назва туристичного регіону, його склад	Частка ПРЦ, %	Перспективні рекреаційні території, штук	Сумарні обсяги мінеральної води, %	Історико-культурні ресурси, %	Кількість установ організованого туризму, %
Донецький (Донецька і Луганська області)	10,0	22	11,2	6,4	13,5
Придніпровський (Дніпропетровська і Запорізька області)	7,0	26	3,8	6,3	12,5
Північно-Східний (Харківська, Полтавська, Сумська області)	10,1	35	5,2	12,4	6,8
Столичний (м. Київ, Київська, Чернігівська, Житомирська області)	13,6	81	1,6	19,5	8,5
Центральний (Черкаська і Кіровоградська області)	3,5	21	1,9	6,6	2,6
Подільський (Вінницька, Хмельницька і Тернопільська області)	4,8	25	5,4	12,4	2,8
Північно-Західний (Волинська і Рівненська області)	3,4	7	1,7	3,7	1,5
Карпатський (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська і Чернівецька області)	18,8	30	55,5	15,2	9,2
Кримський (АР Крим і м. Севастополь)	20,2	2	6,2	6,5	21,0
Північно-Причорноморський (Одеська, Миколаївська і Херсонська області)	8,6	16	7,5	11,0	21,6

*Складено Уваровою Г.Ш. за різними джерелами

У групі соціально-економічних рекреаційно-туристичних ресурсів України важливе місце належить рекреаційно-туристичній інфраструктурі. В якості основного показника обрано кількість установ організованого туризму. Їх частка значно коливається за регіонами країни від 1,5 % у Північно-Західному регіоні до понад 21 % в Північно-Причорноморському регіоні (див. табл. 3.2).

За проведеним аналізом наявності природних і культурно-історичних туристсько-рекреаційних ресурсів та рівнем розвитку інфраструктури виділені адміністративні одиниці (АО) з явно низьким, середнім і високим рівнем привабливості для туристів (див. табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Типізація адміністративних одиниць України за туристсько-рекреаційними ресурсами і туристсько-рекреаційною інфраструктурою*

		Рівень АО за туристсько-рекреаційною інфраструктурою		
		високий	середній	низький
Рівень забезпеченості АО природними і культурно-історичними ресурсами	високий	Львівська обл. м. Київ АР Крим	Області: Одеська, Івано-Франківська, Закарпатська	Області: Миколаївська, Херсонська,
	середній	-	Області: Київська Чернівецька, Харківська	Області: Вінницька, Донецька, Полтавська Хмельницька, Черкаська, Чернігівська
	низький	-	Області: Дніпропетровська, Запорізька	Області: Волинська Житомирська, Кіровоградська Луганська Рівненська Сумська Тернопільська

*Розроблено Уваровою Г.Ш.

Як видно з табл. 3.3, адміністративних одиниць України, які мають високий рівень забезпечення туристсько-рекреаційними ресурсами і відповідною інфраструктурою, обмаль. Три області маючи високий рівень забезпеченості туристсько-рекреаційними ресурсами, відрізняються середнім рівнем розвитку інфраструктури, зокрема, забезпеченістю установами організованого туризму. Переважають області, що мають

низький рівень забезпечення туристсько-рекреаційними ресурсами та інфраструктурою. Найбільш перспективними для розвитку туризму є області України, в яких переважає середній і високий рівень забезпеченості туристсько-рекреаційними ресурсами з низьким рівнем розвитку інфраструктури.

У цілому достатній рівень забезпеченості природними та культурно-історичними туристсько-рекреаційними ресурсами ще не гарантує безумовний успіх формування ринку туристичної діяльності в Україні. Це зумовлено рядом причин, серед яких:

- фактичне позбавлення української держави її суверенного права на користування частиною власної території внаслідок анексії Росією Криму, а також підтримки Росією озброєного сепаратизму на Донбасі;
- відсутність Державного кадастру туристсько-рекреаційних ресурсів та постійного моніторингу щодо їх використання;
- неналежне облаштування багатьох туристсько-рекреаційних ресурсів і, як наслідок, обмежена до них доступність;
- відсутність економічно обґрунтованих нормативів плати за користування туристсько-рекреаційними ресурсами, зокрема, природними;
- невирішеність питань з приватизації землі та захисту приватного капіталу, часто стихійне освоєння територій рекреаційного призначення;
- слабка комунікаційна доступність перспективних для освоєння територій в туристсько-рекреаційних цілях;
- неузгоджена політика формування туристичних кластерів різних рівнів;
- недостатня державна підтримка суб'єктів туристичного підприємництва;
- недосконалість туристичної інфраструктури.

Нині майже 60 % готельних комплексів країни потребують ремонту, номери — реконструкції та переоснащення, технологія обслуговування — автоматизації та комп'ютеризації. Назріла необхідність розвивати мережу комфортабельних готелів і кемпінгів, насамперед уздовж міжнародних транспортних коридорів, що проходять через територію України. Настала черга створити мережу готелів і туристичних баз цільового призначення. Насамперед до них можна віднести готелі для індивідуальних туристів і мисливські та риболовні бази, літні й зимові спортивні бази, готелі для туристів, що приїждять з метою лікування, курортні готелі, сільські садиби, транзитні мотелі, дорожні ресторани тощо. Це може значно поліпшити ресурсно-інфраструктурне співвідношення на ринку туристичних послуг в Україні між регіонами.

З метою перетворення України в туристичну державу світового рівня необхідно забезпечити чітку організацію самого туризму, створити і зміцнити матеріально-технічну

базу, залучити до неї досвідчені та кваліфіковані кадри. При цьому держава має сприяти розвитку туризму, раціональному використанню та збереженню туристсько-рекреаційних ресурсів.

Отже, стимулювання використання туристсько-рекреаційних ресурсів залежатиме від комплексу правових, економічних, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів, спрямованих на досягнення сталого туристсько-рекреаційного природокористування, прискорення розвитку туристсько-рекреаційної інфраструктури і на цій основі підвищення якості вітчизняних туристсько-рекреаційних послуг. Як наслідок, підвищення їх конкурентоспроможності на загальнодержавному та регіональному рівнях, максимально ефективного використання туристсько-рекреаційного потенціалу відповідних регіонів в інтересах держави в цілому, окремих регіонів, їх жителів, а також іноземних рекреантів і туристів.

4. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Подолання проблем, що пов'язані з освоєнням та використанням рекреаційно-туристичних ресурсів, необхідно здійснювати у відповідності до принципів сталого (збалансованого) розвитку. Сталий розвиток – це такий розвиток суспільства, що задовольняє потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність наступних поколінь задовольняти свої. Сталий розвиток має три складники: екологічний, економічний та соціальний. Міжнародне співтовариство реалізує новий глобальний Порядок денний в галузі розвитку до 2030 р. та Цілі сталого розвитку (ЦСР), затверджені Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у вересні 2014 р.

Ретельно спланована і регульована діяльність у сфері туризму може суттєво сприяти реалізації всіх трьох компонентів сталого розвитку. У грудні 2015 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй проголосила 2017 рік Міжнародним роком сталого туризму в інтересах розвитку. Міжнародний рік відкрився в Мадриді в перший день проведення масштабної туристичної виставки FITUR-2017. Генеральний секретар Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) Галіб Ріфаї підкреслив тенденцію безперервного зростання туризму. За 2016 р. у світі подорожувало за кордон понад 1,2 мільярда туристів і ще 6 мільярдів осіб вчинили турпоїздки всередині власних країн. Він акцентував увагу на необхідності просування в бік більш стійкого туризму у всіх його вимірах.

Важливу роль для реалізації Цілей сталого розвитку стосовно туризму мають рішення VI міжнародної конференції зі статистики туризму, що відбулася цього року в м. Маніла (Філіппіни) за участі міністрів туризму та міністрів статистики 60 держав світу. Конференція підкреслила необхідність створення адекватної статистичної бази для кращого розуміння ролі, яку стійкий туризм відіграє у сприянні економічному зростанню, соціальній інтеграції та захисту культурних та природних ресурсів. Зокрема, конференція рекомендувала встановити зв'язки між системою еколого-економічних рахунків (SEEA) та сателітним рахунком туризму (TSA) на глобальному, національному та субнаціональному рівнях.

Україна суттєво відстає в цій сфері від розвинених країн. Всі заходи щодо подолання проблем та розробка перспективних напрямків використання рекреаційно-туристичних ресурсів України будуть ефективними за умови підтримки з боку держави. Державні органи України повинні визначити загальну стратегію дій (залежно від кон'юнктури туристичного ринку і ресурсно-туристичних можливостей території) та

відповідний режим природокористування в рекреаційно-туристичній сфері, сприяти ефективному використанню як природних, так й історико-культурних ресурсів, впровадити територіально локалізовані екологічні параметри розвитку, регламентувати і контролювати ресурсокористування і ресурсоспоживання у сфері рекреації і туризму. Державна політика на рівні регіонів (областей) повинна бути спрямована на формування сприятливого ринкового середовища на місцях для соціально ефективного, економічно вигідного й екологічно допустимого використання рекреаційно-туристичних ресурсів та розвитку туристично-рекреаційної діяльності.

Як показує досвід багатьох зарубіжних країн, основним напрямком інституційних змін у туристично-рекреаційному природокористуванні може бути становлення ринку рекреаційно-туристичних ресурсів. Необхідною передумовою для цього є формування реєстру рекреаційних ресурсів, їх паспортизація, оцінка атрактивних властивостей. У подальшому, як стверджують економісти, доцільно визначення туристичної ренти ресурсів як диференціації їх цінності за ступенем привабливості для туристів. Проте, оскільки нині більшість рекреаційно-туристичних ресурсів країни не облаштовані належним чином та не повною мірою затребувані, доцільно звернути увагу на розробку механізму туристичної ренти. Важливо знайти необхідні важелі впливу на туристичний ринок як з боку держави, так і з боку підприємців.

У паспорті ресурсу слід відбивати його кількісні параметри, наявність транспортної інфраструктури задля підвищення рівня доступності до ресурсу, усі його якісні характеристики, умови рекреації, екологічні умови території, можливі види туризму і рекреаційних занять різного часового циклу, обґрунтування економічної ефективності та орієнтованої ринкової ціни ресурсу.

Важливим етапом освоєння ресурсів для рекреації і туризму є формування кадастру або фонду рекреаційно-туристичних земель. Фонд рекреаційно-туристичних земель включатиме законодавчо визначені території (земельні ділянки) з відповідними ресурсами й умовами, які мають особливу лікувальну, оздоровчу, відтворювальну, пізнавальну, естетичну, культурну цінність і можуть бути використані в рекреаційно-туристичних цілях. Під час формування Фонду мають бути чітко визначені межі таких територій та їхній статус, останнє є особливо важливим, бо на землі рекреаційного призначення поширюється спеціальний правовий режим, незалежно від форми власності, суб'єктів власності, видів рекреаційної діяльності.

Формування Фонду рекреаційно-туристичних земель забезпечуватиме умови для реалізації права громадян на відпочинок, запобігання знищенню, погіршенню якісних характеристик рекреаційних земель у цілому й окремих ресурсів, зокрема, їх

нераціонального використання; сприятиме створенню бази для рекреаційно-туристичного підприємництва та супутніх видів діяльності. Однак, перш ніж сформулювати Фонд рекреаційно-туристичних земель, необхідно провести інвентаризацію та облік відповідних територій, розподілити їх за видами ресурсів, розробити правовий режим для Фонду, вжити заходів для координації зусиль різних відомств у напрямі підвищення ефективності рекреаційно-туристичного ресурсокористування і ресурсоспоживання.

Як показує досвід розвинених країн, а також досвід окремих регіонів України, найбільш ефективними організаційними формами освоєння та використання рекреаційно-туристичних ресурсів в умовах ринку є ділові мережі, кластери, рекреаційні парки, регіональні рекреаційно-туристичні корпорації. Їх формування в регіонах України, які мають ресурси рекреаційно-туристичного призначення, є об'єктивною необхідністю.

Об'єднання підприємств у кластери або міжфірмові ділові мережі забезпечить насамперед підвищення рівня конкурентоспроможності рекреаційно-туристичної діяльності в регіонах країни, сприятиме реалізації інноваційно-інвестиційних проектів за для подальшого освоєння необхідних ресурсів.

Альтернативою кластерам може бути регіональна корпорація, що створюється для координації діяльності зацікавлених у розвитку рекреації і туризму суб'єктів шляхом об'єднання їхніх зусиль, ресурсів, інвестицій, ідей із залученням органів місцевого самоврядування. Корпоративна форма ведення рекреаційно-туристичної діяльності особливо актуальна для таких регіонів України, де ресурсні можливості використовуються недостатньо, потужності рекреаційно-туристичних об'єктів не завантажені, переважає екстенсивне природокористування одного напрямку, не організовано комплексного використання ресурсів, не приділяється увага збереженню довкілля.

У найближчій перспективі важливим є сертифікація рекреаційно-туристичних послуг на ресурсній основі.

Наша країна насичена різноманітними культурно-історичними ресурсами, багато з яких й до тепер не використовуються або мало використовуються як туристичні ресурси. Проте, науковцями доведено, що їх залучення до сфери туризму має значні економічні, соціальні, геополітичні та ін. переваги. Це стосується насамперед таких ресурсів як пам'ятки оборонної архітектури – фортеці, замки, міські укріплення, а також об'єкти промисловості. Освоєння таких ресурсів є перспективними для розвитку спеціалізованих видів туризму в межах регіону, області, міста тощо. Тож цілком доцільним було б упровадження передового досвіду європейських країн щодо використання зазначених ресурсів з туристично-рекреаційною метою. Так, одним з найбільш популярних варіантів

використання замків, є організація цікавих екскурсій або реконструкція замку під готель та його подальша експлуатація в якості ексклюзивного готелю. Такі готелі існують в Австрії, Бельгії, Франції, Німеччини, Польщі, Іспанії та ін. країнах. Подібний бізнес приносить хорошу вигоду власникам, а подорожуючим – позитивні враження та емоції від усього старовинного і таємничого, що є в таких замках. До того ж, за рахунок коштів, отриманих від експлуатації замків, можлива їх реставрація і реконструкція. Нажаль, в Україні значна частина замкових споруд та інших фортифікаційних споруд дійшла до наших днів у вигляді руїн, більшість не включена у туристичні маршрути, що приводить до їх використання в обмежених масштабах і занепаду.

Наша країна, з огляду на значний та тривалий індустріальний розвиток, має широкий спектр промислових об'єктів, що можуть стати основою для впровадження різних форм індустріального туризму. Тож цілком доцільним було б впровадження передового досвіду європейських країн щодо розвитку даного туристичного напрямку. На думку фахівців з індустріального туризму необхідно:

- активізувати екскурсії на діючі підприємства та розширити спектр екскурсійних програм на даних об'єктах;

- розглянути варіанти трансформації непрацюючих індустріальних об'єктів у різноманітні заклади сфери послуг та культурно-просвітницької сфери, наприклад, музеї;

- створити оглядові майданчики на відвалах та копрах шахт;

- створити рекреаційні зони на територіях відпрацьованих кар'єрно-відвальних комплексів;

- активізувати роботу щодо взяття під охорону об'єктів індустріальної спадщини;

- формуванню у свідомості мешканців промислових центрів індустріальну культуру;

- популяризувати специфічний ресурсний потенціал індустріальних регіонів серед вітчизняної і закордонної аудиторії.

Для залучення та збільшення кількості туристів в Україні, крім використання уже існуючого ресурсного потенціалу, вкрай необхідним є вирішення проблеми формування та розвитку туристичної інфраструктури як соціально-економічного туристичного ресурсу. Розв'язання цієї надскладної проблеми вимагає створення в регіонах країни інноваційного середовища, привабливого для залучення інвестицій, формування спільнот для обговорення інфраструктурних можливостей території, створення елементів візуальної ідентифікації інфраструктурно привабливих територій для подорожуючих в доповнення до вже існуючих для подальшого їх впровадження та використання.

26 квітня 2017 р. на базі Одеського національного економічного університету було проведено третє засідання Наукової ради з туризму та курортів при Міністерстві

економічного розвитку і торгівлі України, членом якої є завідувач кафедри країнознавства і туризму НАУ Балабанов Г. В. У заході взяли участь заступник міністра Тітарчук М. І., понад 40 представників провідних навчальних закладів, що займаються професійною підготовкою фахівців сфери туризму, а також профільних науково-дослідних установ, організацій з питань стандартизації та контролю якості.

Зокрема, були заслухані й обговорені доповіді про: Державний кадастр природних територій курортів та природних лікувальних ресурсів як інструмент реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів України; перспективні природні території України для розвитку туристично-рекреаційної діяльності; сучасні підходи і можливості організації рекреаційно-туристичної діяльності на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду. Рада рекомендувала державній установі “Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології Міністерства охорони здоров'я України” приєднатися до Обсерваторій сталого туризму Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО), активізувати роботи щодо проведення наукових досліджень сталого туризму в Україні. Пріоритетними завданнями за кафедральною темою НДР № 13/15.01.02 на перспективу слід вважати дослідження можливостей та обмежень розвитку туристично-рекреаційної діяльності у прибережних зонах річок, озер та морів (проф. Вишневський В.І., ст. викл. Кучеренко В.С.).

Отже, володіючи багатим ресурсним потенціалом, за умови його відновлення, збереження та раціонального використання, Україна матиме міцний фундамент для розвитку рекреаційно-туристичної сфери, що в перспективі виведе країну до групи країн-лідерів світового туризму.

5. СТРУКТУРНІ ДИСПРОПОРЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Туризм варто розглядати як сукупність взаємопов'язаних підприємств та видів економічної діяльності, що спільно функціонують в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання особливого продукту. Близької позиції дотримується Любіцева О.О.: «Індустрія туризму є міжгалузевим комплексом..., який являє собою інтегровану систему галузей, виробництв і видів діяльності, об'єднаних загальною метою та програмою розвитку» [Любіцева О.О. Туризмознавство: вступ до фаху: підручник / О.О. Любіцева, В.К. Бабарицька. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008, с.103].

Аналіз структурних проблем підпорядкований головній меті туристичного комплексу України: задовольнити потреби споживачів туристичних послуг за рахунок збалансованості пропорцій між різними видами економічної діяльності в процесі соціально ефективного, економічно вигідного й екологічно припустимого використання рекреаційно-туристичних, трудових, матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів.

Туристичний комплекс є функціональною підсистемою національної економіки України, його розвиток сприяє подоланню фундаментальної структурної проблеми – сировинного характеру господарства країни. Водночас туризм гостро відчуває вплив таких негативних чинників, як наслідки анексії Криму Російською Федерацією, військові дії на сході держави, низький рівень доходів населення, дефіцит інвестиційних ресурсів та ін. Новим вагомим чинником для розвитку туризму стало запровадження 11.06.2017 безвізового режиму з країнами ЄС та шенгенськими державами: Ісландією, Ліхтенштейном, Норвегією та Швейцарією. За даними Держприкордонслужби України, за перші півроку дії безвізу 355 тис. громадян скористались біометричними паспортами для подорожі до ЄС.

Структурний аналіз передбачає врахування різних аспектів дослідження, основними з яких є галузевий, функціональний, регіональний та організаційно-управлінський.

Діяльність з надання туристичних послуг охоплює 8 секцій КВЕД-2010: **G** (послуги з оптової та роздрібною торгівлі); **H** (послуги з перевезення і зберігання, послуги поштові та кур'єрські, послуги пасажирського залізничного, водного, авіаційного, космічного, автомобільного транспорту); **I** (послуги з тимчасового розміщування та організації харчування); **K** (фінансова та страхова діяльність); **M**

(послуги професійні, наукові та технічні); **N** (послуги у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування); **Q** (послуги у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги); **R** (мистецтво, спорт, розваги та відпочинок).

За оцінками Всесвітньої ради з туризму та подорожей (WTTC), у 2016 р. пряий внесок туризму (тобто всіх зазначених видів економічної діяльності) до ВВП України становив 34,8 млрд грн. (1,4 млрд дол. США) або 1,5% ВВП [<https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf>]. Низький рівень доходів громадян України пригнічує попит на туристичні послуги всередині країни. Водночас безпековий чинник, геополітична нестабільність негативно впливають на обсяги в'їзного турпотоку. В результаті значна частина потужностей сектору тимчасового розміщення не використовується. За даними ЮНВТО, середня завантаженість готелів у світі становить 65-70%. За даними Держстату, в Україні у 2014-2016 рр. цей показник становив 22-25%. Навіть у м. Києві за 2016 р. він дорівнював лише 33% [<http://www.ukrstat.gov.ua/>].

У функціональному аспекті найважливішими структурними сегментами туристичного комплексу України є внутрішній і в'їзний туризм. У 2016 р. частка внутрішнього туризму становила 65,9%, а в'їзного – 34,1% [<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029>]. Для порівняння: частка в'їзного туризму у 2015 р. дорівнювала 35,6%. Наявна суттєва диспропорція між обсягами в'їзних і виїзних туристичних потоків. За 2016 р. за кордон виїжджали 24,7 млн громадян України; натомість кількість іноземних громадян, які відвідали Україну, дорівнювала лише 13,3 млн (за даними Адміністрації державної прикордонної служби України). Внаслідок цього за статтею «Подорожі» в 2016 р. експорт становив 0,8 млрд дол. США, імпорт – 4,4 млрд дол. США, що обумовило формування від'ємного сальдо у 3,6 млрд дол. США (за розрахунками Національного банку України) [<https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=44001431>].

З позицій покращення платіжного балансу держави бажано збільшувати валютні надходження від в'їзного туризму (туристичний експорт), а не стимулювати зростання валютних витрат резидентів України за кордоном (туристичний імпорт). Тобто пріоритетними завданнями є активізація зусиль із просування українського турпродукту за кордоном, модернізація вітчизняної туристичної інфраструктури, підвищення якості туристичних послуг.

Останніми роками регіональна структура туристичного комплексу України та географія туристичних потоків зазнали кардинальних змін. Унаслідок тимчасової окупації території АР Крим і м. Севастополя суттєво зменшилась кількість громадян України, які

перетинали адміністративну межу з АР Крим з туристичною метою. Роль компенсаторів певної мірою зіграли інші причорноморські регіони країни (Одеська, Миколаївська та Херсонська області), а також регіони Українських Карпат (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області). Проте втрата кримських курортних зон обумовила надмірну інтенсивність туризму на одеських курортах, до чого вони виявилися неготовими. Частина традиційного турпотoku з великих міст на південь України переорієнтувалася на ринки Болгарії, Туреччини, Греції, Чорногорії, Грузії.

Державна політика в галузі регулювання розвитку туризму характеризується слабкістю і непослідовністю. У звіті Всесвітнього економічного форуму про конкурентоспроможність країн світу в секторі подорожей і туризму за 2017 р. Україна посіла 88 місце зі 136 країн (у тому числі за індикатором «Пріоритетність подорожей та індустрії туризму для уряду» експерти поставили Україну на 122 місце) [http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf]. Незважаючи на рекомендації парламентських слухань 2016 р. на тему "Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України", схвалення Кабінетом Міністрів України Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, зусилля Департаменту туризму та курортів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, залишаються невирішеними гострі проблеми організаційно-управлінського характеру. Зокрема, державна некомерційна реклама вітчизняного туризму, промоція туристичних атракцій України за кордоном практично відсутня. Державні та регіональні стратегії та програми розвитку туризму та курортів мають декларативний характер і не забезпечені фінансуванням.

Численні зміни центрального органу виконавчої влади у сфері туризму призвели до того, що вид профільних структурних підрозділів апарату обласних державних адміністрацій (департамент, управління, відділ) та напрями їх діяльності не завжди відповідають сучасному розподілу компетенцій між міністерствами. Наприклад, в структурі Полтавської ОДА працює Управління інфраструктури та туризму, Харківської ОДА – Департамент культури і туризму, Львівської ОДА – Управління туризму та курортів, Запорізької ОДА – Департамент культури, туризму, національностей та релігій, Сумської ОДА – Відділ туризму тощо. Це заважає ефективній взаємодії Департаменту туризму та курортів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України з місцевими органами виконавчої влади.

Суттєво ускладнюють об'єктивну оцінку структурних пропорцій туристичного комплексу України недоліки національної системи статистичного обліку в туризмі. Тривалий час Державна служба статистики України зволікає із запровадженням

рекомендованої ЮНВТО методології туристичних рахунків [TSA: RMF 2008]. Відсутність в Україні системи сателітного рахунку не дозволяє прямо оцінити кількісні пропорції між різними видами економічної діяльності в частині туризму. В результаті дослідники та управлінці змушені звертатися не стільки до національних, скільки до закордонних джерел інформації про розвиток туризму в Україні.

На позитивну оцінку заслуговує підписання у грудні 2017 р. Меморандуму про співробітництво Мінекономрозвитку з основними мобільними операторами України (ПрАТ “Київстар”, ПрАТ “Vodafone Україна” та ТОВ “Lifecell”) щодо отримання оперативних статистичних спостережень динаміки туристичних потоків територією України [<http://www.me.gov.ua>].

Статистична інформація щодо переміщень туристичних потоків територією країни, отримана від мобільних операторів, дозволить якісно та оперативно здійснювати моніторинг стану справ у сфері туризму в Україні, а також вибудовувати більш дієві стратегії її розвитку. Меморандум передбачає надання Мінекономрозвитку таких статистичних показників:

кількості внутрішніх туристів, зареєстрованих абонентів мобільного зв'язку, що знаходилися більше однієї доби поза межами відповідної області/місця реєстрації (з розбивкою по областях України, осіб);

кількості в'їзних туристів, іноземних абонентів мобільного зв'язку у роумінгу, що знаходилися більше однієї доби (з розбивкою по країнах, з яких в'їхали та областях України, до яких в'їхали, осіб);

кількості громадян України, зареєстрованих абонентів мобільного зв'язку, які виїхали з відповідної області за кордон (з розбивкою по країнах, осіб);

середньої тривалості перебування туристів в області/місці (туроднів).

Статистична інформація буде надаватись виключно у зведеному знеособленому вигляді із періодичністю 1 раз на квартал.

6. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ І ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Ефективне функціонування туристичного комплексу України можливе лише за умови прогресивних структурних перетворень. Про пріоритетність тих чи інших структурних змін свідчать масштаби потенційних економічних, соціальних та екологічних ефектів для суспільства, зростання основних параметрів розвитку комплексу порівняно з попередніми тенденціями.

У звіті за етапом 5 зазначалося, що сучасний стан економічної статистики в Україні та численні зміни центрального органу виконавчої влади у сфері туризму є суттєвими перешкодами для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо вдосконалення структури туристичного комплексу держави. Зокрема, відсутність в Україні системи сателітного рахунку туризму тривалий час не дозволяє оцінити реальні масштаби розвитку основних галузей туризму, кількісні пропорції між ними, відслідковувати зв'язок попиту з пропозицією відповідних товарів і послуг. В результаті дослідники та управлінці змушені звертатися не стільки до національних, скільки до закордонних джерел інформації про розвиток туризму в Україні.

Тому заслуговує на позитивну оцінку затвердження наказом Державної служби статистики України №339 від 29.12. 2017 «Методологічних положень із складання допоміжного (сателітного) рахунку туризму в Україні». Проте розрахунок таблиць допоміжного (сателітного) рахунку туризму буде впроваджено лише з 2021 року; періодичність розрахунків – один раз на три роки.

В концептуальному плані структурний аналіз туристичного комплексу України передбачає врахування різних аспектів декомпозиції об'єкта дослідження. Основними з них є чотири:

галузевий (за пропорціями між секторами розміщення, харчування, транспорту, культури, розваг і спорту, санаторно-курортних послуг, надання туроператорських і турагентських послуг та ін.);

функціональний (за співвідношенням між основними видами туризму, зокрема внутрішнім і міжнародним, рекреаційним і діловим, культурно-пізнавальним, спортивним та іншими сегментами ринку);

територіальний або географічний (за ступенем участі кожного з регіонів держави у створенні та споживанні національного туристичного продукту);

організаційно-управлінський (за складом органів управління, їхньою підпорядкованістю, розподілом функцій, порядком і формами взаємодії між елементами).

Функціональна структура. Пріоритетним напрямком розвитку туристичного комплексу України на перспективу *є зростання масштабів туристичної діяльності та частки туризму в національній економіці*. Прямий внесок туризму до ВВП України у 2017 р. склав 39,6 млрд. грн. (1 467,4 млн. дол. США), що становило 1,5% від загальної суми ВВП. Очікується, що прямий внесок зросте до 56,0 млрд. грн або до 1,7 % ВВП за період 2018-2028 рр. Загальний внесок туризму до ВВП склав 147,2 млрд. грн. (5 452,2 млн. дол. США), що становило 5,7% загальної суми ВВП у 2017 р. Прогнозується зростання загального внеску туризму до ВВП України до 211,7 млрд. грн. або 6,6% ВВП у 2028 р. [].

Необхідно змінити пропорції між внутрішнім і в'їзним туризмом на користь останнього. Дефіцит туристичного балансу, вплив грошових ресурсів з країни (витрати резидентів України за кордоном нині значно перевищують надходження від іноземних туристів в Україні) можна скоротити за рахунок збільшення обсягів в'їзного туристичного потоку. За підсумками 2017 р. частка надходжень від іноземних туристів у прямому внеску туризму до ВВП України становила 33,5%, а від внутрішнього туризму – 66,5%. Прогнозується, що у 2028 р. це співвідношення становитиме 39,4:60,6 [].

Реформування економіки України, зростання економічної динаміки та обсягів іноземних інвестицій призведе до *збільшення ролі ділового туризму*. Якщо у 2017 р. пропорції між рекреаційним і діловим туризмом в Україні становили 89,4: 10,6, то прогноз на 2028 р. – 87,2:12,8 [].

Територіальна структура. Традиційно рівень територіальної концентрації туристично-рекреаційної діяльності в Україні був підвищеним у південних регіонах Причорномор'я (АР Крим, Одеська, Миколаївська, Херсонська області) та західних регіонах Українських Карпат (Львівська, Чернівецька, Закарпатська, Івано-Франківська області). Провідними центрами ділового туризму виступали Київ, Харків, Одеса, Дніпро, Донецьк, Запоріжжя, Львів та Кривий Ріг. Проте збройна агресія Росії проти України призвела до окупації АР Крим та м. Севастополь, а також окремих районів Донецької та Луганської областей. Вплив агресії Росії на розвиток туризму обумовив перерозподіл географії туристичних потоків на користь Одеської, Миколаївської областей та областей Карпатського регіону.

Проте об'єктивна інформація про сучасні територіальні пропорції туризму України відсутня внаслідок низької надійності даних Держстату України. Тому важливим кроком вперед стало підписання у грудні 2017 року Меморандуму між Мінекономрозвитку та

трьома українськими мобільними операторами про співпрацю в сфері туризму. Згідно з документом, оператори будуть надавати міністерству зведені знеособлені дані про переміщення внутрішніх і іноземних абонентів по Україні. Перші результати обробки Big Data операторів мобільного зв'язку свідчать про правильність прийнятих рішень.

Наприклад, тільки за даними Київстару [] встановили, що Херсонську область за 2016 р. відвідало 2,1 млн. українських та іноземних абонентів, а за 2017 р. – вже 2,8 млн. В результаті за 2017 р. суб'єкти туристичної діяльності області сплатили до бюджетів усіх рівнів 23,9 млн грн, - на 48% більше, ніж у 2016 р. Сума туристичного збору, зібрана в місцеві бюджети, склала 2,7 млн грн. (на 43% більше, ніж в 2016 р.).

Дані, підготовлені Київстаром для Управління міжнародного співробітництва, євроінтеграції, туризму та інвестицій Івано-Франківської ОДА показали, наскільки недооціненим був потік туристів у цьому регіоні – за офіційною статистикою він значився вдвічі меншим.

Ринкова економіка не спроможна цілеспрямовано формувати ефективну територіальну структуру туризму України. Для цього важливим є вплив держави через інвестиційну, регуляторну, кадрову політику. Зокрема, пріоритет слід надати об'єктам і мережам транспортної інфраструктури. Вони здатні відіграти стимулюючу роль для розвитку туристичних міст і регіонів.

Перспективним інструментом регіонального розвитку туризму в Україні є формування туристичних кластерів.

Таким чином, Україна має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: багата історія та культура, хороше географічне положення та рельєф, сприятливий клімат, різноманітна природа. Якщо знайти правильне застосування цьому ресурсно-рекреаційному потенціалу, то можна значно вирватися вперед у туристичній індустрії. Порівняно з іншими країнами, де туризм розвивається надзвичайно швидкими темпами, Україна виглядає досить скромно. На сьогодні українські громадяни є інвесторами зарубіжних країн. Туризм, за розрахунками фахівців, лише у вигляді податків міг би щороку приносити в державну скарбницю до 4 млрд. дол. [1].

Розвитку туристичної індустрії перешкоджають певні проблеми, які потребують уваги та пошуку шляхів для їх вирішення. А саме: складна соціально-економічна ситуація, недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази, погане інформаційно-рекламне забезпечення України, як на світовому, так і на внутрішньому ринку, недостатньо кваліфікований персонал, невідповідність рівня якості послуг і вартості на їх надання, податкове законодавство, що не сприяє вкладенню інвестицій в інфраструктуру

туризму, відсутність добре розвинутої інфраструктури, жахливий стан доріг. Необхідно розглянути кожну з проблем більш детально.

По-перше, складна соціально-економічна ситуація в державі та недосконалість нормативно-правової бази спричиняють вкрай несприятливі умови для розвитку туризму. Це зумовлює, в свою чергу, відсутність як внутрішніх, так і іноземних інвестицій. Несприятливість економічного клімату послужила причиною того факту, що з майже 3000 українських туристичних підприємств, які мають дійсні ліцензії на надання туристичних послуг, фактично на ринку працюють лише близько третини [1].

По-друге, недостатня кількість інформації про Україну, як на світовому так і внутрішньому ринку. Проблема стоїть досить гостро, тому що в еру інноваційних технологій, де реклама відіграє значну роль, Україна представлена не на гідному рівні. В нас є що показати і є чим привабити туриста, але наша реклама порівняно з рекламами інших країн є досить бідною. Необхідно брати участь у різноманітних світових туристичних виставках. Також треба розвивати рекламу для внутрішнього туризму, бо більшість українських туристів вважають Україну нецікавою і їдуть за кордон.

По-третє, недосконалість податкового законодавства. Починаючи з сплати податку на додану вартість і закінчуючи готельними та курортними зборами, що створюють несприятливі умови для ведення туристичного бізнесу в Україні і вкладення інвестицій у розвиток цієї галузі.

По-четверте, туристична інфраструктура знаходиться в жахливому стані. Це стосується як доріг так і готелів, санаторіїв, закладів громадського харчування та безпосередньо самих зон рекреації. Іноземні туристи, які звикли отримувати якісні послуги в добре оснащених зонах рекреації просто шоковані від нашої застарілої, іноді ще радянської інфраструктури.

По-п'яте, історично-культурні пам'ятки знаходяться в незадовільному стані та потребують реконструкції. На це необхідні інвестиції, надходження яких гальмується через неврегульовану нормативно-законодавчу базу країни.

По-шосте, далеко не всі туристичні ресурси розкриті і представлені на гідному рівні. Кожне місто має свої особливості, у нас давня історія та культура, в Україні є багато музеїв, історично-культурних пам'яток, якщо ці ресурси правильно прорекламувати і подати, можна привабити певну частку туристів. Окремі міста мають унікальну природу, заповідники, національні природні парки, де можна розвивати екологічний туризм. Також Україна має велику кількість бальнеологічних ресурсів, які можна використовувати в оздоровчих цілях. Країна багата на різноманітні туристичні ресурси, якщо в це вкласти

інвестиції, прорекламувати і розвивати хоча-б декілька напрямків туризму, то можна в подальшому виграти на цьому.

По-сьоме, в Україні немає центрів з перепідготовки чи підвищення кваліфікації працівників у туристичній сфері. Істотним недоліком наших готелів та закладів громадського харчування є низька культура обслуговування, високі ціни за надання послуг, які не відповідають їхній якості.

Для вирішення цих проблем необхідно:

1. Державна програма підтримки туристичної галузі, яка буде спрямована на створення сприятливих умов для приходу в країну інвесторів і будівництва відповідної інфраструктури;
2. Представлення України як цікавої країни з великим туристичним потенціалом на світовому ринку. Необхідно, щоб представники наших туристичних агенцій брали участь у різноманітних світових виставках і показали Україну на гідному рівні;
3. Переглянути і спростити податкову систему України;
4. Внести зміни до закону про туризм і законодавчо закріпити за страховими компаніями зобов'язання перераховувати частину страхових франшиз зі страхування туризму на розвиток туризму [2].
5. Провести реконструкцію культурно-історичних пам'яток;
6. Розвивати туристичну інфраструктуру, будувати нові готелі, заклади громадського харчування, розважальні заклади, туристичні комплекси і удосконалювати вже існуючі;
7. Поліпшити інфраструктуру доріг;
8. Покращити якість обслуговування туристів, створити центри перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу в сфері обслуговування туристів;
9. Підтримка малого та середнього бізнесу з боку держави, створення відповідних умов для їхнього нормального функціонування;
10. Необхідно законодавчим та виконавчим органам сприяти створенню організаційно-правових та економічних засад становлення туризму як високорентабельної галузі економіки;
11. Надання відповідних повноважень органам місцевого самоврядування щодо розвитку туризму в регіонах. Це сприятиме оздоровленню економіки в регіонах, соціальному захисту його населення та поліпшенню ситуації в туризмі загалом.

Першочерговим має бути поетапне передання місцевий органам влади прав на ліцензування туристичної діяльності, сертифікацію підприємств готельного господарства та пунктів харчування, а також повноважень щодо відповідного контролю. Основу такого

механізму складає фінансово-економічне регулювання розвитку туристичної сфери, яке має здійснюватися через:

- механізм платежів за використання природних рекреаційних ресурсів;
- ефективну податкову політику;
- систему місцевих зборів (курортний рекреаційний збір, податок на приватний житловий фонд, який використовується в рекреаційних цілях, тощо);
- механізм ціноутворення на рекреаційно-туристичні послуги;
- інноваційно-інвестиційну політику і кредитування [3].

12. Прорекламувати Україну на внутрішньому ринку. Необхідно зацікавити нашого туриста подорожувати в межах своєї країни. Щоб гроші не вивозилися з України, а навпаки, залишалися тут і збагачували державну скарбницю. Важливе значення має те, щоб українцям було цікаво, комфортно і добре подорожувати в своїй країні. Тому що, якщо громадянам нашої країни нецікаво подорожувати тут, то що можна говорити про іноземців, які звикли отримувати якісне обслуговування.

На сьогоднішній день туризм є провідною світовою галуззю, яку необхідно розвивати і вкладати кошти в розвиток туристичного бізнесу, що в свою чергу підніме економіку України. Проблем дуже багато і на їхнє вирішення необхідно багато часу та коштів, але головне вчасно прийняти всі міри для розвитку туризму поки ще не пізно, тому що світ не стоїть на місці і щодня з'являються інновації в цій сфері.

Виїзний туризм стає все більш популярнішим, як повідомляв УНІАН, закордонні поїздки протягом 2017 року здійснили 26,437 млн. українців, при цьому 99%, або 26,219 млн. - приватні поїздки. З метою службової поїздки за кордон виїжджали в 2017 році 97,3 тис. українців, з метою організованого туризму - 120,9 тис. осіб. Найбільша кількість українців виїжджала до Польщі (9,9 млн. осіб), до Росії (4,4 млн. осіб) і до Угорщини (3,1 млн. осіб) [2].

Дані не є дуже втішними для України, тому що кожний турист який виїжджав за кордон, залишав свої кошти там, цим самим ввозячи їх з України. В свою чергу, за даними Державної служби статистики України, кількість іноземних туристів, які відвідали Україну в 2017 році – 14, 229 млн., тобто майже в два рази менше туристів виїхало з України, ніж в'їхало. А кількість внутрішніх туристів становить – 477 тис. [4], тобто цифра дуже мала і говорить про те, що нашому туристу Україна нецікава.

Висновок. Отже, підсумовуючи все вищенаведене, приходимо до досить простого висновку. Основна проблема криється в складній економічній ситуації нашої держави, що в свою чергу спричиняє відчуженість інвестицій. Це є визначальним питанням, яке має диференційовану структуру, складаючись, в свою чергу, з ряду інших, більш конкретних

питань. Необхідно повністю переглянути нормативно-законодавчу базу туристичної індустрії. Саме державна підтримка галузі допоможе представити Україну на світовому ринку, як цікаву туристичну зону, в яку можна і потрібно вкладати іноземні інвестиції. Починаючи з малих капіталовкладень в розвиток туризму, можна невеликими кроками розкрити потенціал нашої країни.

Список використаних джерел: 1) Задиляк А.С. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку туризму». - Частина II. Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2015. - 145 с. - С.35-37. 2) УНІАН. Україні для розвитку внутрішнього туризму необхідна держпрограма підтримки галузі з фінансовими і податковими стимулами [Електронний ресурс] / УНІАН // УНІАН. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://press.unian.ua/press/10017821-ukrajini-dlya-rozvitku-vnutrishnogo-turizmu-neobhidna-derzhprograma-pidtrimki-galuzi-z-finansovimi-i-podatkovimi-stimulami-eksperti-foto-video.html>. 3) Бакурова А.В., Діденко А.В. Матеріали I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції "Проблеми формування нової економіки ХХІ століття". – Львів, 2011. – С.89-94. 4) Туристичні потоки [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. РОЛЬ ІКТ ДЛЯ ПРОСУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ТУРПРОДУКТУ

Туризм - інформаційно насичена діяльність, де обробка, використання і передача інформації гранично важливі для щоденного функціонування. Послуга в туризмі не може бути виставлена і розглянута в пункті продажу, як споживчі або виробничі товари. Її зазвичай купують заздалегідь і далеко від місця споживання.

Можна виділити три характерні риси туризму: 1) різноманітна та інтегрована торгівля послугами; 2) комплексна послуга, як з погляду виробника, так і споживача; 3) інформаційно насичена послуга. Тому туризм, як міжнародний, так і внутрішній - сфера застосування інформаційних технологій, що постійно зростає та видозмінюється.

Система інформаційних технологій, що використовуються в туризмі, складається з комп'ютерних систем резервування, систем проведення телеконференцій, відеосистем, комп'ютерів, інформаційних систем управління, електронних інформаційних систем авіаліній, електронної пересилки грошей, телефонних мереж, рухомих засобів повідомлення і т. ін. Ця система технологій розгортається не турагентами, готелями або авіакомпаніями кожним окремо, а комплексно. Більш того, використання кожним сегментом туризму системи інформаційних технологій має значення для всіх його частин.

Окремі компоненти туристичної галузі тісно взаємозв'язані один з одним - адже багато виробників туристичних сегментів вертикально або горизонтально залучені до діяльності один одного. Все це дозволяє розглядати туризм як високоінтегровану послугу, що робить його ще сприйнятливішим для застосування інформаційних технологій в організації і управлінні.

Сфера туризму ідеально пристосована для впровадження сучасних інформаційних інтернет-технологій. Для неї потрібні системи, які у найкоротший термін надають відомості про доступність транспортних засобів і можливості номерного фонду, забезпечують швидке резервування, внесення коректив, вивільнення засобів і автоматизацію вирішення допоміжних задач при наданні туристичних послуг; паралельне формування таких документів, як квитки, рахунки і путівники, забезпечення розрахунковою і довідковою інформацією. Туристичний бізнес – один із перших видів діяльності, активно представлених у мережі Інтернет.

Унікальні властивості Інтернету дозволяють використовувати його як ефективний засіб для проведення рекламних кампаній. Інтернет-маркетинг – основа підвищення конкурентоспроможності туристичних підприємств. Технології в туризмі є тим фактором, який змінює структуру ринку і прискорює зміни. Головними передумовами розвитку

туристичного онлайн – ринку в Україні були глобалізаційні процеси, що в свою чергу сприяли проникненню Інтернету у всі сфери діяльності, поширенню новітніх технологій та виходу держави до світової Інтернет – мережі.

Туроператор в Інтернеті отримує необхідний оперативний зв'язок з постачальниками і продавцями послуг, можливість бронювання та продажу послуг і підтвердження проведення відповідних операцій.

Реклама послуг з використанням мережі Інтернет надає туристичним підприємствам ряд переваг перед конкурентами. Серед них: поліпшення іміджу підприємства, збільшення ефективності рекламних заходів, отримання додаткового каналу поширення інформації та реалізації тур продукту, збільшення інформованості потенційних клієнтів про підприємство та його послуги; можливість прямих і зворотних зв'язків з клієнтами в режимі реального часу, спрощення та зменшення часу на здійснення таких типових операцій, як бронювання, консультування, оплата послуг; можливість дистанційного обслуговування потенційних клієнтів з інших міст або країн.

Таблиця 7.1

Найбільш популярні сучасні способи реклами в Інтернеті

№	Спосіб реклами	Характеристика та переваги способу реклами для просування туристичного продукту
	Реєстрація сайту на серверах	Завдання рекламодавця при використанні даного способу - досягти видачі сторінок сайту в перших рядках результатів пошуку за ключовими словами
2.	Контекстна реклама	У цьому випадку рекламодавець «купує» у пошукової системи певні ключові слова. Наприклад, туристична фірма може купити слова «курорт», «готель», «тур». При здійсненні пошуку, запит якого містить одне з цих ключових слів, користувач, крім посилань на сторінки, побачить відповідну рекламу даного туристичного підприємства
3.	Банерна реклама	Традиційно рекламні кампанії в Інтернеті асоціюються з банерами (графічними рекламними блоками). Банер - це прямокутне графічне зображення, розташоване на сторінці веб-видавця, має гіперпосилання на сайт фірми-рекламодавця.
4.	Електронна пошта	Для електронної розсилки можуть використовуватися як власні електронні бази туристичних організацій, так і можливості масових розсилок через спеціалізовані організації. Такі розсилки недорогі і дозволяють оперативно інформувати клієнтів про новини, нові маршрути, зміни цін тощо.
5	Реклама через соціальні мережі	У всьому світі на грудень 2017 р налічується 2,8 млрд. користувачів Інтернету, за допомогою якого люди знайомляться, шукають друзів, спілкуються. Світовим лідером серед соціальних мереж залишається Facebook - його аудиторія в грудні в 2017 р перевищила 2 млрд осіб, тобто 67% всіх користувачів соціальних мереж в світі. Аудиторія «Facebook» в Україні перевищує 10 млн. осіб, а «Instagram» - 6 млн.

Саме соціальним мережам, останнім часом, приділяється найбільша увага, в тому числі і для просування українського турпродукту. У соціальних мережах є низка переваг порівняно з іншими інструментами онлайн-маркетингу, а також над традиційними рекламними інструментами. Розглянемо ці переваги детально (рис. 7.1.):

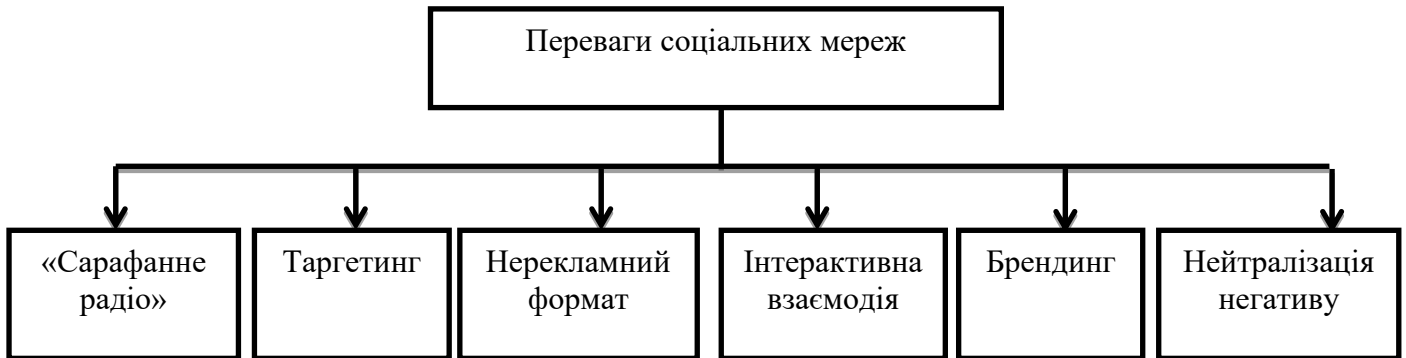

Рис.7.1. *Переваги соціальних мереж порівняно з іншими інструментами онлайн-маркетингу*

«Сарафанне радіо». Користувачі схильні ділитися цікавою інформацією зі своїм оточенням. При правильному підході цю особливість можна використати для максимально широкого розповсюдження інформації. Саме на цьому механізмі побудований так званий вірусний маркетинг – створення прив'язаних до бренду інфоприводів, контенту, інтерактивних програм, що їх користувачі самі поширюють серед свого оточення. В сфері туризму – це достатньо просто: користувачі активно діляться фото та відео-контентом, пов'язаним з природними та урбаністичними дестинаціями, акціями та знижками туристичних підприємств.

Таргетинг. Ключовою перевагою соціальних мереж є максимальні можливості для таргетингу аудиторії (тобто фокусування рекламної кампанії на конкретний сегмент ЦА). Користувачі самі, реєструючись у соціальних мережах, повідомляють про себе максимум інформації: вік, місце проживання, сімейний стан, освіту, професію, захоплення та багато інших фактів. У результаті маркетолог має значно більше інформації, ніж у випадку з іншими маркетинговими інструментами.

Нерекламний формат. Сучасна людина перевантажена рекламою. Інтернет – одне з найбільш агресивних середовищ з точки зору реклами. Поступово мозок людини виробляє спеціальні «антирекламні» фільтри. У результаті все це позначається на ефективності реклами. У випадку з соціальними мережами «антирекламні» фільтри не вмикаються. Справа в тому, що в SMM не використовується рекламний формат. Основний механізм

взаємодії – це спілкування на актуальні для користувача теми та поширення цікавого для нього контенту.

Інтерактивна взаємодія. У більшості інших маркетингових інструментів робота з аудиторією вибудовується в односторонньому форматі: рекламодавець доносить інформацію про свій продукт і не має можливості отримати зворотній зв'язок. У соціальних мережах користувачі можуть висловлювати свою думку, запитувати про те, що їх цікавить, брати участь в опитуваннях. У результаті відбувається більш глибока взаємодія з цільовою аудиторією.

Брендинг. Середовище, яке налічує мільйони людей, є практично ідеальним для брендингу. У соціальних мережах є всі можливості для підвищення пізнаваності бренду туристичного підприємства, інформування користувачів про компанію та її продукцію, збільшення лояльності до бренду.

Нейтралізація негативу. Негативної інформації в соціальних мережах доволі багато, вона швидко поширюється в мережі і може мати серйозний вплив на компанію, її репутацію, продажі. Є три основних типи мережевого негативу: природний негатив, тролінг, спрямований негатив. Для кожного з видів мережевого негативу є свої методи нейтралізації, застосування яких дає змогу звести їх нанівець або різко зменшити.

Завдяки низці переваг просування у соціальних мережах над іншими інструментами онлайн-маркетингу, використання SMM-технологій є одним з ефективних інструментів маркетингових кампаній. За підсумками 2018 року експертами прогнозується зростання онлайн-продажів у глобальному масштабі на 16-19%. При цьому в Україні ця цифра ще вища і в останні кілька років коливається в діапазоні 20-30%.

В умовах зростаючого туристичного ринку і все більшої конкуренції, що посилюється, необхідно постійно бути в курсі тенденцій галузі, щоб збільшувати продажі і забезпечувати кращі результати роботи. Розглянемо основні тренди у сфері електронної комерції.

1. Візуалізація контенту. Дослідники соціальних мереж давно помітили, що форми комунікації спрощуються. Спочатку були великі тексти, потім пости, потім 140 символів, тепер фото, відео і теги. Цю тенденцію вловили всі гравці ринку – Facebook підтримує розвиток Instagram, програмісти Twitter створили відповідні оновлення, а соціальні мережі Vine і Snapchat створені виключно для переглядів і завантаження відео.

2. Мобільна спрямованість. Соціальна активність аудиторії через мобільні пристрої збільшилася в 2 рази. 40% часу користувачі соціальних мереж проводять через власний смартфон або планшет. Стаціонарний комп'ютер і ноутбук стали використовувати рідше –

тільки 6% від усього часу, проведеного в соціальних мережах. За останній рік цей показник впав на 30,2%.

3. Real-time маркетинг. Маркетинг в реальному часі – один з останніх трендів у комунікаціях. Він має різноманітні форми: створення контенту, робота з відгуками користувачів, маркетингові акції, що зв'язують онлайн та офлайн. Уміння ловити інформаційну хвилю допомагає грамотно вибудувати комунікацію бренду і створювати історії, які будуть актуальні як для журналістів, так і для споживачів.

4. Контент-маркетинг. Це розповсюджена в сучасній маркетинговій практиці технологія привернення уваги та залучення цільової аудиторії до бренду за допомогою створення та поширення актуальної та цінної інформації. Контент-маркетинг широко використовується не тільки найуспішнішими компаніями, а й підприємствами малого та середнього бізнесу, що особливо актуально для українського туристичного ринку.

5. Лояльність та персоналізація. Багато маркетологів уже працюють у напрямку підвищення лояльності споживачів. Практично всі експерти сходяться на думці, що робота над утриманням клієнта і забезпеченням йому позитивного досвіду взаємодії з бізнесом, стане одним з ключових факторів успіху в онлайн-продажах уже в найближчі два роки. Під стимулюванням лояльності мається на увазі саме позитивний досвід клієнта (сервіс, клубна карта, спеціальні умови), а не просто пропозиція знижки або нові акції. Персоналізація – одна з важливих складових забезпечення задоволеності клієнтів сфери туризму. Клієнт особливо цінує персоналізацію туристичного сервісу підприємством, в період, коли всі етапи подорожі, можна «сконструювати» і самостійно. Пропозиції, рекомендації та поради повинні бути змодельовані з урахуванням конкретних потреб кожного з сегментів клієнтів.

6. Створений користувачами контент. Це перш за все інтернет-огляди, відгуки в соціальних медіа та блогах. Сила користувацького контенту перевершує брендований контент. Це означає, що компаніям треба ставати відкритішими до спілкування зі своїми користувачами.

7. Кнопки продажів. У 2017 році загальний обсяг продажів через соціальні мережі налічував 3.30 мільярдів доларів, що на 26% більше, ніж у 2016 році. Дослідження показало, що трафік переходів на веб-сайти компаній із соціальних мереж зріс на 7%. У Twitter, Facebook, Pinterest і Amazon.com вже розробляють кнопки продажу типу «купити», щоб допомогти маркетологам відслідковувати продажі безпосередньо через соціальну мережу. Популярні соціальні мережі роблять все можливе, щоб показати брендам свою фінансову рентабельність, створюючи кнопки продажу, прикріплені до оголошень, пов'язаних з продуктом.

8. Акцент на таргетованій рекламі. Соціальні мережі вкладають більше ресурсів для розробки нових методів цільової реклами. Facebook просуває свої таргетовані рекламні оголошення вже протягом певного часу, а продаж реклами в Twitter стрімко зростає. Адже, як написав один журналіст у статті у Business Insider, нецільова реклама – це просто «спам».

У зв'язку зі зростаючою конкуренцією співробітникам фірм необхідно постійно скорочувати час переробки інформації. Опитування, проведене серед фахівців туристичних фірм, показало такі загальні проблеми обробки інформації підприємств сфери туризму:

- погано налагоджена система пошуку необхідної інформації;
- виникають труднощі із зберіганням великої кількості інформації;
- у зв'язку з великим об'ємом документообігу втрачається оперативність роботи;
- зростає обсяг проміжних даних, що переробляються;
- достатньо складно швидко і якісно ухвалювати нові рішення з приводу організації нових турів і екскурсій.

У зв'язку з цим керівники фірм приходять до висновку про необхідність внесення коректив в їх діяльність. Існує декілька шляхів підвищення ефективності діяльності фірм:

- вдосконалення технологічних процесів обробки інформації;
- перерозподіл деяких функцій між підрозділами фірми;
- використання сучасних інформаційних технологій (мережі, факс, модемні комунікації і т. ін.) для контактів з партнерами.

Результатом проведеного аналізу став приблизний список завдань, призначених для автоматизації в туристичному офісі:

- бронювання квитків;
- ухвалення рішень з приводу турів, що не мають попиту;
- ухвалення рішень про розробку нових турів (зведена довідка про кількість запитів);
- видача інформації про тури, пропонувані фірмою;
- видача ваучера;
- видача паспорта маршруту;
- формування акта про пробну обкатку маршруту;
- формування акта про прийом-здачу маршруту;
- формування наказу про розробку методичного забезпечення маршруту;
- формування наказу про створення нового туру.

У результаті введення автоматизованих інформаційних систем з перерахованими функціями туристичні підприємства отримують переваги. По-перше, на фірмі

здійснюється швидка обробка інформації для вирішення тактичних питань. По-друге, підраховуються агреговані дані для використання при формуванні стратегічних рішень. Нарешті, компанія працює з більшою точністю, здійснює повніший облік чинників в процесі ухвалення рішень.

Туристичні Інтернет-ресурси є своєрідною електронною візитною карткою країни або її окремого регіону. У мережі існує велика кількість інформаційних проєктів, направлених на інформування споживачів про основні питання туристичної галузі різних держав світу. Структура національних сайтів універсальна, тут розміщується інформація про країну, правила перебування і в'їзду, національні свята, митні і візові правила. Зазвичай мережний національний ресурс містить елементи державної символіки та фірмового стилю.

Значну економію часу та засобів дає можливість бронювання споживачем туристичних послуг через Інтернет. Проте до розробки порталів туристичних регіонів треба підходити комплексно, враховуючи те, що вони перш за все представляють регіон у мережі Інтернет і значною мірою сприяють формуванню сприятливого іміджу туристичного регіону.

Основні положення, на які необхідно звернути увагу при формуванні маркетингової стратегії просування туристичного продукту країни через Інтернет, викладені в доповіді Всесвітньої туристичної організації “Маркетинг туристичних напрямів у режимі он-лайн”. У ньому основна увага приділена електронному маркетингу та значенню інформаційних сайтів у формуванні ефективної маркетингової стратегії просування і подаються рекомендації до створення, оформлення і розміщення окремих елементів сайта, направлені на підвищення інформативності та сприйняття сайта споживачем. Основні вимоги до інформаційних сайтів туристичних дестинацій представлені в табл. 7.2.

Як засвідчив аналіз, можливості сучасної всесвітньої мережі Інтернет для популяризації туристичного продукту України використовуються недостатньо повно і різноманітно. Так, інформація про розвиток туризму та рекреацій, що міститься на сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, на наш погляд, є абсолютно недостатньою. Більш зручним є окремий спеціалізований довідковий Інтернет-портал “Зручно”. На цьому порталі представлено найбільшу базу з 57 718 туристичних об'єктів України та передбачено такі складові: карта порталу, новини, журнал, напрямки події, тури, контакти.

Таблиця 7.2

Основні вимоги до структури, змісту і просування туристичних сайтів

Параметр сайту	Основні вимоги	Складові елементи
Зовнішній вигляд і зміст	Високий ступінь аттрактивності (сприйняття)	Колірна гама, логотип, фірмовий знак, мультимедійні елементи
	Високий ступінь інформативності	Інформаційні рубрики і підрубрики
Інформативність і простота викладу	Інформаційна насиченість	Інформація по засобах розміщення, інфраструктурі, туристичних об'єктах, подіях, екскурсійних маршрутах і інших аспектах Розміщенням посилань на інші сайти для отримання додаткової інформації
	Доступність викладу	Компоновка матеріалів у вигляді невеликих блоків з підзаголовками
	Ефективна система рубрик	Поліпшення зорового сприйняття сайту, чергування тексту з ілюстраціями: фотографіями, картами, малюнками і тому подібне
Оперативність і зручність користування	Можливість швидкого повернення на головну сторінку або переходу в інший розділ	Наявність на кожній сторінці посилання на головну сторінку і списку розділів сайту
	Зручність користування сайтом для повільних комп'ютерів	Наявність можливості швидкого завантаження даних і відміни завантаження графічних файлів
Інтерактивність	Можливість самостійного пошуку потрібної інформації по сайту. Розміщення інформаційних брошур з можливістю їх збереження	Наявність можливості пошуку слів (фраз) на сайті
Інтернаціональність	Зручність користування сайтом для іноземних відвідувачів	Розміщення версій сайту з використанням мови країни планованої аудиторії. Рекомендується як мінімум три іноземні мови: англійська, німецька, російська
Комерціалізація	Можливість бронювання і оплати турів через сайт	Розробка сервісу, що передбачає бронювання послуг і можливості оплати через різні платіжні системи

Для ефективнішого електронного маркетингу туристичного потенціалу України рекомендується проводити порівняння інформаційних сайтів із сайтами інших країн. Зазначимо також, що електронні сайти самі по собі потребують реклами в звичайних засобах масової інформації.

Необхідно представити інформацію про всі туристичні дестинації України, зокрема, необхідно зазначити всі об'єкти та види туризму, готелі й інші місця

проживання, вартість проживання, місця харчування, індустрію розваг, місця продажу сувенірної продукції, туристичні організації і маршрути; подати інформацію про транспортну, торговельну, медичну, побутову інфраструктуру з зазначенням адрес, телефонів, послуги зв'язку, банківське обслуговування, публікації про Україну (включаючи електронні версії книг), фотовиставки, інформацію про туристичні агентства і туристичних операторів, всі туристичні об'єкти тощо. Портал повинен передбачати можливість виходу на сайти туристично-інформаційних центрів у регіонах.

Слід передбачити можливість спілкування з клієнтами та відвідувачами, зворотного зв'язку, в тому числі іноземною мовою.

Крім порталів для просування через Інтернет українського туристичного продукту варто використовувати банери, що представляють посилання на портал, розміщене на сторонніх порталах.

Мультимедійні диски є важливим елементом просування туристичного продукту. Часто, вони повторюють структуру порталів і містять посилання на он-лайн джерела, де користувач може отримати необхідну додаткову інформацію.

Важливим напрямом використання Інтернету для просування туристичного продукту України може стати розвиток віртуального туризму.

8. ВИСТАВКОВИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ НА РИНКАХ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Туристична виставка - це унікальний інструмент просування турпродукту, єдине місце, де збираються разом виробники (продавці), покупці та конкуренти. Виставки пов'язують міжнародний і внутрішній ринки, сприяють інвестуванню у проекти туристичних організацій, є додатковим джерелом доходу в бюджети різних рівнів, а також формують необхідне інформаційне поле для розвитку туристичного бізнесу. Виставки та ярмарки надають туристичним підприємствам можливість одночасного розповсюдження і отримання необхідної для професійної діяльності інформації. Вони допомагають оцінювати тенденції розвитку ринку туристичних послуг, правильно орієнтуватися в ціновій політиці, перейняти кращий досвід, отримати економічний ефект від участі завдяки розширенню клієнтської бази туристичних підприємств та укладанню договорів з іншими суб'єктами туристичної діяльності.

Виставкові заходи є своєрідним дзеркалом розвитку галузі, важливим інформаційно-аналітичним інструментом, що дозволяє прогнозувати кон'юнктурні зміни. Участь у виставковій діяльності необхідна для формування успішних маркетингових комунікацій, які в кінцевому підсумку визначають ефективність роботи підприємства. Про розвиток цієї сфери діяльності в Україні свідчить табл. 8.1.

Таблиця 8.1.

Кількість основних туристичних виставково-ярмаркових заходів України за 2016-2018 рр.

2016 рік	2017 рік	2018 рік
8 (4 у Києві, по 1 у Львові, Харкові, Одесі та Ужгороді)	10 (5 у Києві, 2 у Львові, по 1 Харкові, Одесі та Ужгороді)	9 (5 у Києві, по 1 у Львові, Харкові, Одесі та Ужгороді)

В Україні щороку проводяться дві головні міжнародні туристичні виставки: UITT та UITM. Вони тримають першість в Україні за кількістю учасників, відвідувачів та іноземних суб'єктів туристичної діяльності, зазвичай проводяться в міжсезоння (весна, осінь). Обидві виставки більше зорієнтовані на виїзний туризм. Однак на UITM зазвичай більша кількість представників національного туристичного бізнесу, зокрема представники міст та регіонів. Варто наголосити, що в обох виставках беруть участь іноземні туристичні компанії, завдяки чому відбувається орієнтація на виїзний туризм.

UITT (Ukraine International Travel & Tourism Exhibition) - це традиційне щорічне місце зустрічі туристичних операторів, авіакомпаній, туристичних агентств, національних і регіональних туристичних комітетів, страхових компаній, готельних та курортних комплексів. Виставка розкриває весь спектр туристичних послуг, починаючи з організації туристичних поїздок у різні кінці світу, і закінчуючи послугами авіап перевезень, продажем залізничних квитків, розміщенням та бронюванням готелів, організацією конференцій, семінарів, інсентив-турів, наданням страхових послуг. Щороку виставка проходить в м. Києві у Міжнародному виставковому центрі. Основні показники 24-ї виставки UITT'2018: «УКРАЇНА - Подорожі та Туризм»:

- 366 компаній-учасниць;
- 24 країни світу;
- 20 078 фахівців туристичної галузі відвідали виставку цього року (в порівнянні з показниками 2017 приріст на 4%);
- 36 міст і регіонів України були представлені на виставці.

Рис. 8.1. Динаміка кількості учасників UITT за 2015-2018 рр.

UITM (Ukraine International Tourism Market) є меншою за кількістю учасників та розмахом, ніж UITT (рис. 2). Особлива увага на виставці приділяється просуванню в'їзного та внутрішнього туризму. Багато компаній приїжджають на UITM "відкривати Україну", що створює широкі перспективи для розвитку туристичної галузі в нашій країні. Захід є ефективним інструментом для налагодження партнерських відносин між українськими та міжнародними компаніями, залучення інвестицій, виходу на нові ринки, обміну досвідом та презентації нових туристичних маршрутів.

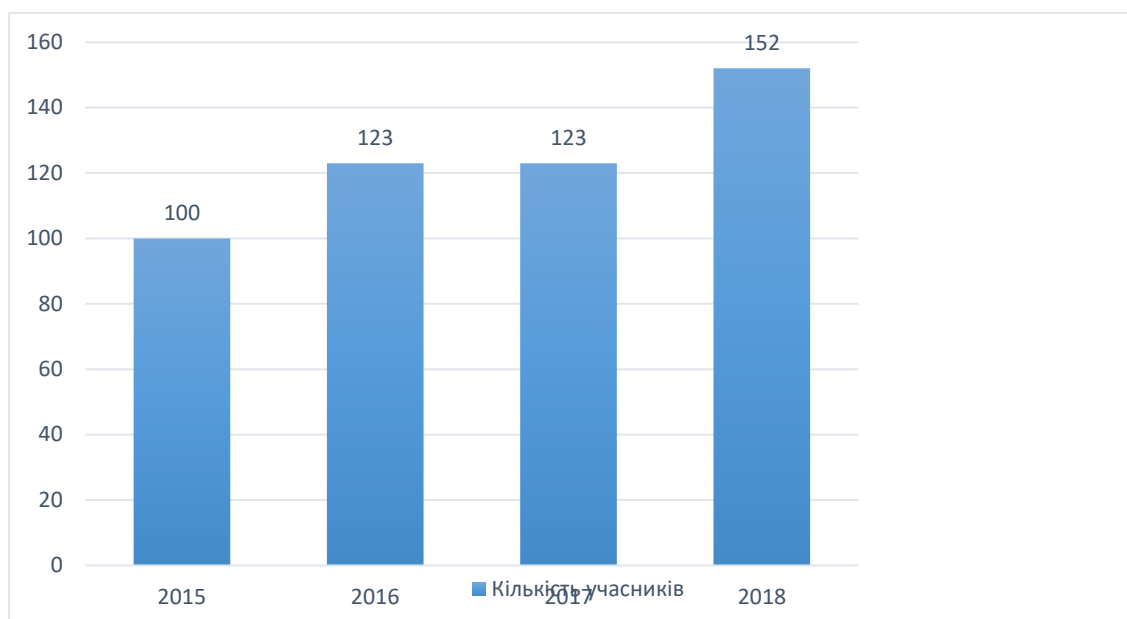

Рис. 8. 2. Динаміка кількості учасників UITM за 2015-2018 рр.

В UITM'2018 взяли участь **152 компанії**, національні та місцеві туристичні асоціації та організації, авіакомпанії, аеропорти, готелі, санаторії, бази відпочинку, страхові компанії, компанії сфери ІТ в туризмі, представництва **18 країн світу** та **9531 спеціаліст** туристичної галузі. Географія виставки включала популярні курорти та визначні пам'ятки Польщі, Італії, Китаю, Перу, Туреччини, Мексики, США, Угорщини, України, Фінляндії, Франції, Японії та інших держав. До представлених об'єднаних національних стендів Болгарії, Індії, Палестини і Єгипту, Таїланду повернувся стенд Чехії.

Свідченням розвитку спеціалізованих видів туризму в Україні є прогрес медичного туризму. Виставка Healthcare Travel Expo об'єднує професіоналів медичного туризму (організатор – компанія LMT corporation, захід проходить у м. Києві). Експерти галузі, представники компаній, які працюють в сфері медичного туризму, представники професійних галузевих організацій, туристичних і страхових компаній, постачальники, байери та лікарі змогли встановити ділові контакти, обмінятися досвідом із зарубіжними колегами, а також дізнатися про тенденції розвитку медичного туризму.

У 2018 р. участь у заході взяли 27 експонентів, серед яких міжнародні клініки, медичні та реабілітаційні центри, санаторно-курортні установи, SPA & Wellness курорти з України, Чехії, Австрії, Білорусі, Грузії, Індії, Латвії, Словаччини, Фінляндії, Туреччини та інших країн .

Тематично виставка охопила такі напрямки, як репродуктивна медицина, онкологія, офтальмологія, кардіохірургія, нейрохірургія, пластична і реконструктивна

хірургія, ортопедія і травматологія, естетична медицина, фізіотерапія, діагностика та реабілітація і багато інших.

Серед учасників були: Торговий відділ Посольства Австрії ADVANTAGE AUSTRIA UKRAINE, healthPi, Mondial GmbH & Co. KG, PremiQaMed Privatkliniken GmbH, Rudolfinerhaus Privatklinik GmbH, Віденська Приватна Клініка, ГУ охорони здоров'я Республіки Білорусь Республіканський науково-практичний центр Віденська Приватна Клініка «Мать и дитя», Evex Medical Corporation, центр медичного туризму Baltic care, туристичний інформаційний центр Jūrmala, Клініка Лазерної медицини д-ра Мауріньша, Латвійське агентство інвестицій та розвитку, Латвійсько Американський центр очі, Посольство Словацької Республіки в Україні, ТОВ Медичний центр «Асклепион» клініка «Мануфактура», Етуаль Флора, ТОВ «Імпала Тревел», Київський центр фунготерапії, біорегуляції і аюрведи, Wellness Center Наш Дім, НУКСin - Гельсінська університетська лікарня, ТМ Amber Life, ЛАТТЕПС, агентство з питань підтримки торгівлі Чехії - CzechTrade і інші.

В рамках практичної конференції «Приватна медицина: реалії практики» відбулася секція «Медичний туризм як один з перспективних напрямків роботи приватного лікувального закладу. Міжнародний досвід». Доповідачі надали актуальну інформацію про медичний та оздоровчий туризм - успішні стратегії з розвитку в'їзного медичного туризму в Україні, міжнародна сертифікація клінік GCR - Global clinic rating, роль лікаря в медичному туризмі, зарубіжний досвід та українські реалії та багато іншого.

Делегати конференції обговорили тенденції розвитку медичного і оздоровчого туризму на прикладі зарубіжних країн, стратегії розвитку бізнесу, поділилися своїм досвідом залучення пацієнтів, а також представили міжнародні програми обміну лікарів.

11-12 червня 2019 р. у виставковому центрі «АССО International» (Київ) відбулися VIII Міжнародна виставка медичного та оздоровчого туризму, а також Міжнародний конгрес медичного туризму. Обидва заходи об'єднали провідних гравців ринку медичного туризму України та інших країн світу. Фахівці обмінялися досвідом розвитку та просування медичних послуг у сегментах виїзного та в'їзного туризму, організації роботи зі страховими компаніями, планування поїздок для пацієнтів, пакетування послуг медичного туризму тощо. За 2018 р. за кордони України для отримання медичних послуг виїхало приблизно 160 тис. пацієнтів, а до українських клінік за діагностикою та лікуванням звернулося понад 55 тис. іноземців (за оцінками Української асоціації медичного туризму).

9. НАУКОВЕ Й ОСВІТНЄ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Освіта в туризмі, як і сам туризм, розвивається досить швидко, про що свідчать трансформації, що відбулися за останні роки в багатьох країнах світу. Нині туристична освіта - це потужна система, в якій взаємодіють гуманітарні, соціальні, географічні, економічні науки та реальний сектор туристичної діяльності, що дає можливість говорити про реалізацію нової моделі фахівця туристичної сфери.

Значну роль у розв'язанні проблеми підготовки кадрів відіграє Всесвітня туристична організація (UN WTO), яка підтримує освіту і проведення навчальних програм з туризму. За ініціативи UN WTO розроблені вичерпні Стандарти міжнародної класифікації туристичної діяльності. В останні роки з'явилася ідентифікація в галузі туризму та в системі підготовки кадрів для неї із значною кількістю спеціалізацій, що віддзеркалюють різноманітність туристичних послуг і враховують перспективи стрімкого розвитку галузі. Саме це може бути перевагою і результатом інноваційності та гнучкості туристичної освіти. Проте, й дотепер туристичний сектор економіки відчуває дефіцит спеціалістів нової генерації в усьому світі. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є міжнародна інтеграція в підготовці кадрів з туризму.

Необхідність змін в туристичній освіті продиктована насамперед особливостями зайнятості, що сьогодні склалася в туристичній сфері України. Як відомо, туристична індустрія відрізняється високим відсотком працівників з частковою зайнятістю, тимчасових працівників та тих, що не мають спеціальної підготовки. У даному секторі економіки працює багато жінок і молоді з невисокою кваліфікацією. Присутні також працівники так званого «чорного ринку». Туристична сфера характеризується значною тривалістю робочого тижня та порівняно невисоким рівнем оплати праці. Ці фактори певним чином дискредитують туризм як перспективу для кар'єри, зваблюючи студентів з високим потенціалом в інші сектори економіки. Тому необхідно створити таку систему туристичної фахової освіти, яка б відповідала довгостроковій кар'єрі випускників навчальних закладів, була запорукою їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Для отримання позитивних результатів упровадження цієї моделі необхідно дотримуватися низки основоположних принципів, серед яких:

- орієнтація на практичну підготовку з урахуванням кращих світових стандартів туристичного сервісу та гостинності;
- урахування запитів роботодавців та кваліфікаційних вимог;
- застосування компетентнісного підходу;

- надання можливості вибору індивідуальної освітньої траєкторії, забезпечуючи безперервність та багаторівневість програм, «подвійного диплому» й додаткових сертифікатів;
- застосування сучасних інформаційних технологій в навчанні;
- сертифікація освітніх програм на основі міжнародних стандартів.

Як показує досвід окремих українських та зарубіжних навчальних закладів, ця робота буде більш ефективною за умови створення у навчальному закладі за участю випускових кафедр інноваційних Центрів («Міжнародних програм і проектів», «Стажувань та працевлаштування студентів», «Додаткової професійної освіти», «Інформаційних технологій та якості освіти»).

Основним завданням діяльності такого роду Центрів є розробка та упровадження інноваційних технологій підготовки фахівців для сфери туризму через інтенсифікацію практичної складової, зокрема у межах міжнародного співробітництва.

Підготовці висококваліфікованих фахівців для сфери туризму сприяє також відповідність змісту освіти вимогам майбутньої професійної діяльності, а також зв'язок навчання з виробничою практикою, навчання на робочому місці, взаємозв'язок теоретичних курсів з практично орієнтованими дисциплінами, тривале стажування на робочих місцях під час навчання у ЗВО. Цей висновок вимагає обґрунтування такого чинника підготовки фахівців з туризму як створення у вищому навчальному закладі професійно орієнтованого освітнього середовища. Під таким середовищем розуміємо сферу навчання і життєдіяльності студентів, яке містить багато каналів зв'язків з середовищем майбутньої професійної діяльності.

Професійно орієнтоване освітнє середовище націлене на здобуття професійних знань на основі власних спостережень й узагальнень, з'ясування професійного значення об'єктів, що є предметом вивчення в кожній дисципліні, озброєє методами професійного зростання, усвідомленого сприйняття майбутніх професійних обов'язків. Тобто, професійно орієнтоване освітнє середовище орієнтується на свідоме «засвоєння» студентами змісту навчальних дисциплін, професії у цілому, а порядок його існування визначається вимогами, які ставляться до фахівців сучасними суб'єктами туристичної діяльності.

Формування професійно орієнтованого освітнього середовища можливе насамперед за умов упровадження нових підходів до формування змісту туристичної освіти, методики викладання навчальних дисциплін та практичної підготовки студентів.

Нині, на думку вчених, найбільший вплив на зміст туристичної освіти мають зміни в змісті і характері праці у туризмі в цілому, швидка динаміка набору послуг, інтеграція

розрізаних раніше завдань проектування, управління, маркетингу й сервісу в одне ціле завдяки упровадженню інформаційних технологій, перехід до виконання фахівцем багатоаспектної роботи, до того ж такої, яка потребує групових зусиль, необхідність забезпечення екологічної безпеки в професійній діяльності.

Саме тому серед ефективних підходів проектування змісту професійної освіти для туристичної сфери обрані компетентнісний та особисто-орієнтовані підходи. Такі підходи актуалізовані й більшістю Європейських держав, в яких відбувається перехід від кваліфікаційної моделі підготовки фахівців до компетентнісної моделі професійної освіти. Вони не є новими у дидактиці української вищої школи, проте залишаються недостатньо реалізованими в практиці сучасної туристичної освіти.

Створення нової за змістом освітньої системи, адаптованої до динамічних змін, що відбуваються у сфері туризму, присвячено достатньо наукових досліджень. Так, зміст професійної туристичної освіти як наукова проблема детально розкрита у працях Д. Єрмілової, І.Зоріна, В. Федорченко, М. Скрипник, І. Саух, Н.Фоменко та ін. Результати проведених авторами досліджень свідчать, що основними складовими змісту туристичної освіти доцільно визначити: поглиблене знайомство з науковими основами та технологією обраного виду діяльності; формування відповідних практичних вмінь та навичок; формування професійних компетентностей й моральних якостей у майбутнього фахівця; підвищення ролі практики як методології оволодіння майбутньою професією тощо.

Спеціальними дослідженнями доведено, що компетентнісна освіта більше зорієнтована на практичні результати, сприяє формуванню особистісного досвіду професійної діяльності. Цей підхід передбачає обов'язкове прогнозування результативної складової змісту. Враховуючи це, зміст навчальних планів доцільно формувати на основі інтегральних професійно-компетентнісних модулів, які б сприяли формуванню у студентів фахових і загальних компетентностей. Їх у плані підготовки бакалаврів з туризму може бути 5-6, наприклад, пропедевтичний, загальнонауковий, підприємницький, комунікативний, інформаційно-технологічний та ін. В кожний із зазначених модулів може бути включено від 3 до 6 навчальних дисциплін, як тих, що забезпечують формування фахових компетентностей, так і блок дисциплін на вибір здобувачів вищої освіти. Проведений аналіз діючих навчальних планів підготовки бакалаврів туризму в понад десяти вищих навчальних закладах України показав, що часто невиправдано багато навчальних модулів й аудиторних завдань відводиться на вивчення загальних соціально-економічних та природничо-наукових дисциплін, які для підготовки фахівця з туризму мають лише пропедевтичне значення і орієнтуються на формування близько 15 % загальних компетентностей.

Підприємницький, комунікативний та інформаційно-технологічний змістові модулі найбільш суттєво віддзеркалюють основні фахові та й загальні компетентності, зазначені в Галузевому стандарті. Зміст цих модулів доцільно використовувати не тільки для розробки навчальних планів і програм, а й для проведення державної атестації студентів, зокрема для розробки комплексних професійних завдань.

За новим Законом України «Про вищу освіту», студентам надається право обирати до 25 % змісту освіти. Серед дисциплін на вибір студентам варто пропонувати такі, які орієнтовані на розвиток їхніх особистісних професійних якостей, інформаційно-аналітичних умінь. Наприклад, до підприємницького блоку варто включити такі дисципліни як «Проектування регіональних туристичних маршрутів», «Технологія формування і просування туристичного продукту», «Професійна кар'єра успішного фахівця з туризму» або «Психологія туристичної діяльності», до комунікативного - «Особливості професійного спілкування в туризмі», до інформаційно-технологічного - найрізноманітніші дисципліни, як-то «Інформаційні туристичні системи», «Інформаційно-рекламна діяльність в туризмі», «Мережеві інформаційні і комунікативні системи та Інтернет-маркетинг» та ін.

Уведення цих дисциплін у навчальні плани дозволить реалізувати принцип реального навчання, через його зв'язок з реальним професійним середовищем. Крім того, ці дисципліни сприятимуть особистісно-орієнтованому навчанню, формуванню самостійності студентів у добуванні знань, використанні інноваційних технологій і застосуванні їх для діагностики своїх особистісних досягнень.

Важливу роль у формуванні професійно орієнтованого освітнього середовища відіграє, як зазначалося вище, й методика викладання навчальних дисциплін. Серед найефективніших методів є моделювання діалогових та дискусійних виробничих ситуацій; використання психологічних та адаптаційних тренінгів; проведення ділових ігор, під час яких формуються такі професійні якості як діловитість, командний дух, комунікабельність і співробітництво, обачність, надійність, організованість, почуття відповідальності та ін.

Практична підготовка бакалаврів з туризму – це не просто формальна організація виробничих практик студентів, передбачена навчальною програмою. Необхідно шукати шляхи підвищення її ефективності, зокрема, більш активно розвивати інтеграцію туристичної освіти і туристичного виробництва шляхом створення корпоративних центрів – спільних структур закладів вищої освіти і підприємств туристичної індустрії, де здобувачі вищої освіти могли б практикуватися в умовах, наближених до умов реального

виробництва туристичних послуг і виконувати замовлення роботодавців. Подібні центри є важливими компонентами професійно орієнтованого освітнього середовища.

Отже, проведені дослідження дає підстави стверджувати, що професійно орієнтоване освітнє середовище забезпечить якісний результат професійної підготовки студентів.

Хронологічні рамки дослідження обмежені періодом від 01.09.1992 р. по 31.12.2018 р. Саме з вересня 1992 р. почала роботу Вища атестаційна комісія України, запрацювала вітчизняна система атестації наукових і науково-педагогічних кадрів. Попередні публікації авторів доповіді обмежувались інформацією за 1992-2015 рр. Нині досліджуваний період охоплює 27 років.

Емпіричною базою дослідження стали автореферати дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук. Джерелом вихідної інформації слугували бази даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – головного науково-інформаційного центру держави. Це зумовлене наявністю в фондах бібліотеки усього масиву авторефератів дисертацій, що були представлені до захисту в Україні. Первинна інформація отримана з електронних каталогів бібліотеки шляхом відбору авторефератів дисертацій за наявністю у назві та ключових словах термінів (в усіх відмінках) «туризм», «туристичний», «туристський», «турист», «рекреація», «рекреаційний».

В результаті пошуку вдалося сформувати тематичний реєстр із 792 авторефератів дисертаційних робіт з туризму і рекреації (з них 723 – на здобуття наукового ступеня кандидата наук, 69 – доктора наук).

Хронологічний аналіз потоку дисертаційних робіт проводився по роках і п'ятирічних періодах. Лише останній період із цілком зрозумілих причин виявився двохрічний. Динаміка розгортання профільних дисертаційних досліджень відображена у табл. 9.1, на рис. 9.1 та 9.2, аналіз яких дозволяє зробити висновок про домінуючу тенденцію до збільшення кількості дисертацій даної тематики в період 2006-2012 рр., що свідчить про наявність суспільного замовлення на розвиток наукових досліджень у даній сфері. Якщо у другій половині 90-х років у середньому за рік захищалося 6-9 робіт, на початку 2000-х – 12-16, то 2006 р. картина змінилася кардинально. Можна стверджувати, що наступив якісно новий етап розвитку туризмології в Україні як потужного міждисциплінарного напрямку наукових досліджень.

Таблиця 9.1.

Кількість дисертацій з туризму і рекреації, захищених в Україні за період 1992 - 2018 рр. (розраховано за даними електронних каталогів та баз даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)

Роки	Показники	Кількість захищених дисертацій по роках, одиниць		Кількість захищених дисертацій нарастаючим підсумком з початку періоду, одиниць	
		Всього за рік	Приріст (спад) у порівнянні з попереднім роком (+/-)	Всього з початку періоду	Приріст у % до попереднього року
1992		1	x	1	x
1993		1	0	2	100,0
1994		1	0	3	50,0
1995		6	+5	9	200,0
1996		6	0	15	66,7
1997		8	+2	23	53,3
1998		6	-2	29	26,1
1999		9	+3	38	31,0
2000		8	-1	46	21,1
2001		13	+5	59	28,3
2002		14	+1	73	23,7
2003		16	+2	89	21,9
2004		11	-5	100	12,4
2005		16	+5	116	16,0
2006		30	+15	146	25,9
2007		28	-2	174	19,2
2008		35	+7	209	20,1
2009		36	+1	245	17,2
2010		52	+15	297	21,2
2011		71	+20	368	23,9
2012		84	+13	452	15,3
2013		71	-13	523	15,7
2014		61	-10	584	11,7
2015		63	+2	647	10,8
2016		52	-11	699	8,0
2017		46	-6	745	6,6
2018		47	+1	792	6,3
Разом за період		792	x	792	x

За період 1997-2001 рр. у середньому за рік захищалося лише 9 дисертаційних робіт з туризму і рекреації. Проте за 2002-2006 рр. – вже 17 робіт (в 1,9 рази більше, ніж за попередній період), за 2007-2011 рр. – 44 роботи (в 2,6 рази більше, ніж за попередній період), за 2012-2016 рр. – 66 робіт (в 1,6 рази більше), за 2017-2018 рр. – 47 робіт (на 30% менше). Максимальна кількість профільних дисертацій (84) була захищена у 2012 р. На вибір тем дисертаційних робіт вплинув суспільний резонанс такої масштабної події, як спільне проведення Україною та Польщею фінальної частини чемпіонату Європи з футболу 2012 р. Після Євро-2012 спостерігається зворотна тенденція, проте за останній період щороку захищалося понад 40 робіт.

Таблиця 9.2.

Кількість дисертацій з туризму і рекреації, захищених в Україні за окремі періоди (розраховано за даними електронних каталогів та баз даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)

Показники Періоди	Кількість захищених дисертацій за періодами, одиниць		Кількість захищених дисертацій наростаючим підсумком від 01.09.1992, одиниць	
	Всього	Приріст (спад) у порівнянні з попереднім роком (+/-)	Всього з початку періоду	Приріст у % до попереднього періоду
1992-1996	15	х	15	х
1997-2001	44	+29	59	293,3
2002-2006	87	+43	146	147,5
2007-2011	222	+135	368	152,1
2012-2016	331	+109	699	89,9
2017-2018	93	х	792	х

Кількість дисертацій

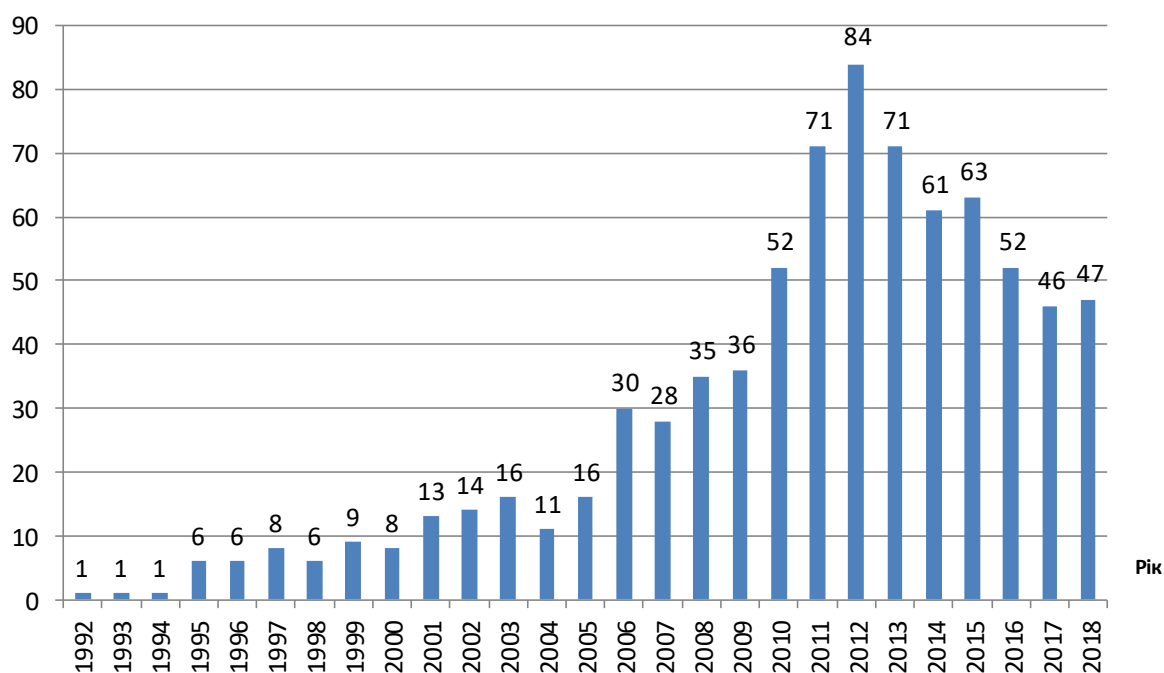

Рис. 9.1. Динаміка кількості дисертацій з туризму, захищених в Україні за 1992-2018 рр. (побудовано за даними електронних каталогів та баз даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)

Наведена інформація дозволяє зробити висновок про виразну тенденцію до швидкого збільшення кількості дисертацій даної тематики. Це є одним з індикаторів зростання ролі туризму в житті українського суспільства, наявності суспільного попиту на розвиток наукових досліджень у даній сфері та підготовку кадрів вищої кваліфікації для наукової, науково-педагогічної діяльності та впровадження інновацій у реальний туризмі. Можна стверджувати, що наступив новий етап розвитку туризмології як потужного міждисциплінарного напрямку наукових досліджень.

Кількість дисертацій

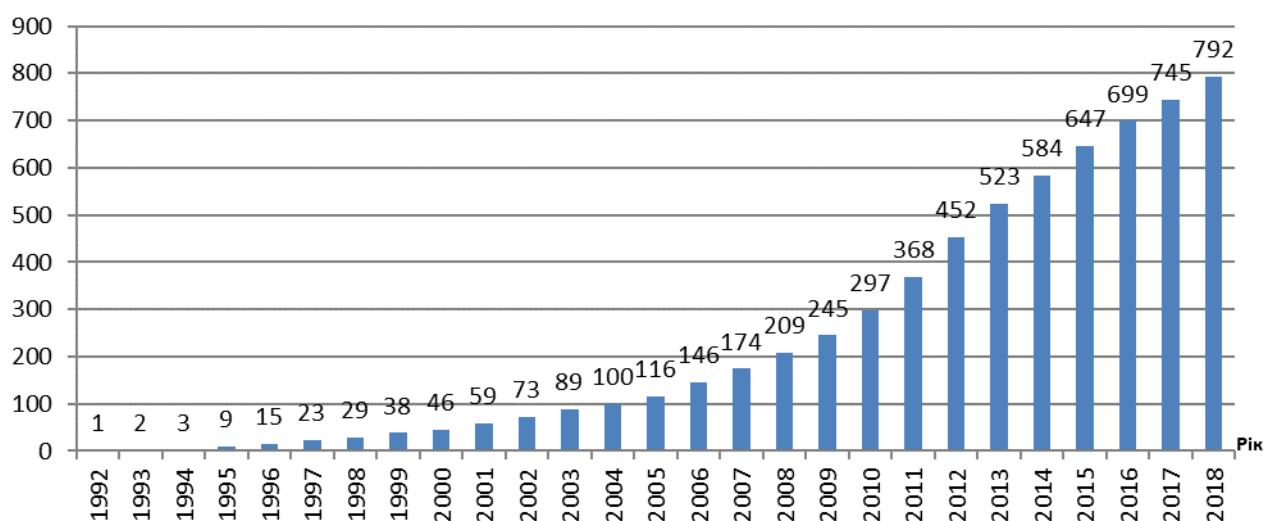

Рис. 9.2. Динаміка зростання сумарної кількості дисертацій з туризму і рекреації, поданих до захисту в Україні за 1992-2018 рр. станом на 31 грудня кожного року (побудовано за даними електронних каталогів та баз даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)

Безумовно, наукова цінність дисертаційних робіт різна. Лише кількісних параметрів дисертаційного потоку недостатньо для оцінювання якості, значущості отриманих наукових результатів. На жаль, реалії сучасного українського соціуму свідчать про наявність ганебних «дисертацій на замовлення», необхідність підвищити вимогливість спеціалізованих вчених рад до якості дисертаційних робіт. Проте це не привід ставити під сумнів результати праці сотень сумлінних дослідників.

Наступним етапом був аналіз структурних пропорцій дисертаційних досліджень за галузями науки. Такий аналіз проведено по окремих роках та за 5-річними періодами(табл. 9.3, 9.4, рис. 9.3).

Таблиця 9.3.

Кількість дисертацій з туризму і рекреації, захищених в Україні за 1992-2018 рр., за галузями науки (розраховано за даними електронних каталогів та баз даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)

Роки	Кількість захищених дисертацій за галузями науки, одиниць																				
	технічні	біологічні	сільськогосподарські	історичні	економічні	філософські	філологічні	географічні	юридичні	педагогічні	медичні	архітектура	психологічні	соціологічні	політичні	фізичне виховання і спорт	державне управління	культурологія	геологічні	соціальні комунікації	разом
1992	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
1993	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
1994	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
1995	-	-	-	-	4	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	6
1996	-	-	-	-	5	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
1992-1996	-	-	-	-	9	-	-	5	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	15
1997	-	-	-	-	4	-	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	8
1998	-	-	-	-	2	-	-	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
1999	-	-	-	-	4	-	-	3	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
2000	-	1	-	-	3	-	-	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8
2001	-	-	-	-	8	-	-	1	1	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	13
1997-2001	-	1	-	-	21	-	-	10	2	6	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	44
2002	1	-	-	-	5	1	-	3	1	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	14
2003	-	-	1	1	9	1	-	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16
2004	-	-	-	1	5	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	11
2005	-	-	-	-	6	-	-	2	2	1	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	16
2006	-	-	1	1	24	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	30
2002-2006	1	-	2	3	49	2	-	13	4	1	1	2	-	1	-	2	5	-	1	-	87
2007	-	-	-	2	10	-	-	6	-	7	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	28
2008	1	-	-	1	18	1	-	3	-	1	-	1	-	-	2	6	1	-	-	-	35
2009	1	-	-	-	21	-	-	3	1	3	-	2	1	-	-	3	1	-	-	-	36
2010	1	1	-	3	22	2	-	4	2	8	-	1	-	1	-	5	2	-	-	-	52
2011	1	2	-	-	38	-	-	12	2	8	-	1	2	-	3	1	1	-	-	-	71
2007-2011	4	3	-	6	109	3	-	28	5	27	-	5	3	1	1	6	16	5	-	-	222
2012	-	-	-	1	41	1	-	11	6	9	-	3	-	-	4	5	1	-	2	-	84
2013	3	-	4	1	36	2	-	8	2	9	-	2	-	-	1	-	2	-	1	-	71
2014	1	-	-	-	35	-	1	10	-	7	-	2	-	-	4	-	1	-	-	-	61
2015	1	-	3	-	38	-	-	4	2	10	1	1	-	1	1	-	1	-	-	-	63
2016	1	1	-	-	20	-	-	6	2	10	1	-	2	-	7	2	-	-	-	-	52
2012-2015	6	1	7	2	170	3	1	39	12	45	2	8	2	1	1	16	8	4	-	3	331
2017	1	1	-	-	25	1	3	2	2	5	-	1	2	-	1	1	1	-	-	-	46
2018	3	-	-	-	17	1	-	3	2	11	-	3	1	-	2	3	1	-	-	-	47
2017-2018	4	1	-	-	42	2	3	5	4	16	0	4	3	-	3	4	2	-	-	-	93
Разом за 1992- 2018	15	6	9	11	400	10	4	100	27	95	3	24	8	3	2	27	33	11	1	3	792

За 1992-2018 рр. предметно-тематичний спектр досліджень суттєво розширився. Якщо раніше предметне поле досліджень розробляли виключно представники

економічних, географічних наук і дослідників у галузі архітектури, то тепер свій внесок у розвиток науки про туризм і рекреацію де-факто роблять представники 20-ти (!) різних галузей науки (див. табл. 9.2, 9.3).

Всього до нині чинного Переліку наукових спеціальностей (Перелік 2011), затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1057 «Про затвердження Переліку наукових спеціальностей», входить 27 галузей науки. Змінилися пропорції між галузями наукового знання, які розкривають предметну сутність феномену туризму в різних аспектах (табл. 9.4). За три останніх періоди простежується тенденція скорочення частки досліджень представників історичних, філософських, географічних, соціологічних наук, натомість частка дисертаційних робіт у галузі педагогічних наук, фізичного виховання і спорту зростає.

Таблиця 4.

Частка дисертацій з туризму і рекреації, захищених в Україні за 1992-2018 рр., за галузями науки, у % (розраховано за даними електронних каталогів та баз даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)

Роки	Частка захищених дисертацій за галузями науки, %																				
	технічні	біологічні	сільськогосподарські	історичні	економічні	філософські	філологічні	географічні	юридичні	педагогічні	медичні	архітектура	психологічні	соціологічні	політичні	фізичне виховання і спорт	державне управління	культурологія	геологічні	соціальні комунікації	разом
1992-1996	-	-	-	-	60,0	-	-	33,3	-	-	-	6,7	-	-	-	-	-	-	-	-	100,0
1997-2001	-	2,3	-	-	47,7	-	-	22,7	4,5	13,6	-	9,1	-	-	-	-	-	-	-	-	100,0
2002-2006	1,1	-	2,3	3,4	56,3	2,3	-	14,9	4,6	1,1	1,1	2,3	-	1,1	-	2,3	5,7	-	1,1	-	100,0
2007-2011	1,8	1,4	-	2,7	49,1	1,4	-	12,6	2,3	12,2	-	2,3	1,4	0,5	0,5	2,7	7,2	2,3	-	-	100,0
2012-2016	1,8	0,3	2,1	0,6	51,4	0,9	0,3	11,8	3,6	13,6	0,6	2,4	0,6	0,3	0,3	4,8	2,4	1,2	-	0,9	100,0
2017-2018	4,3	1,1	-	-	45,2	2,2	3,2	5,4	4,3	17,2	-	4,3	3,2	-	-	3,2	4,3	2,2	-	-	100,0
Разом за 1992-2018	1,9	0,8	1,1	1,4	50,5	1,3	0,5	12,6	3,4	12,0	0,4	3,0	1,0	0,4	0,3	3,4	4,2	1,4	0,1	0,4	100,0

За весь досліджуваний період у лідерах наукового пошуку залишаються представники економічних (50,5% від усього профільного дисертаційного потоку), географічних (12,6%) і педагогічних (12,0%) наук. Разом це майже 3/4 дисертаційних досліджень, що увійшли до реєстру (рис. 9.3).

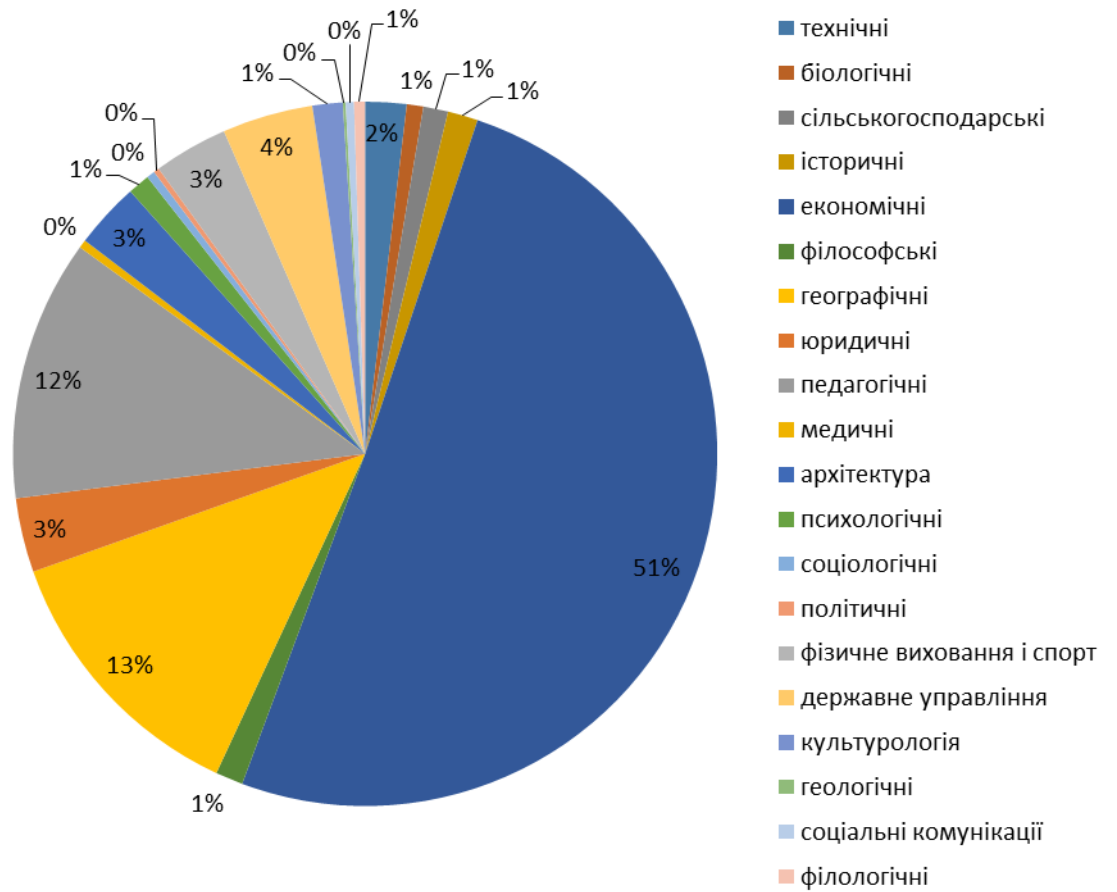

Рис. 9.3. Структура дисертацій з туризму і рекреації , захищених в Україні за 1992-2018 роки, за галузями науки (розраховано за даними електронних каталогів та баз даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження обґрунтуванні науково-методичних рекомендацій і пропозицій практичного характеру, спрямованих на вдосконалення структури й організації туристичного комплексу України, підвищення ефективності його функціонування і зміцнення конкурентних позицій України на світовому ринку туристичних послуг

Розроблені методичні підходи, принципи і способи оцінки якості інвестиційно-інноваційної діяльності авіатранспортних підприємств, дозволили сформулювати такі висновки та рекомендації:

1. Визначено глобальні і національні тренди розвитку туризму.
2. Виявлено вплив основних умов та чинників на розвиток туристичного комплексу України.
3. Визначено обсяг, структуру і причини нераціонального використання ресурсного потенціалу розвитку туризму в Україні.
4. Розкрито можливості для підвищення ефективності використання природних та історико-культурних туристсько-рекреаційних ресурсів України.
5. Виявлено основні структурні диспропорції туристичного комплексу України та причини їх виникнення
6. Обґрунтовано прогресивні структурні зрушення, здатні підвищити ефективність туристичного комплексу України.
7. Розкрито можливості ІКТ для просування українського конкурентоспроможного туристичного продукту.
8. Розкрито роль туристичних виставок і ярмарків як важливих інструментів маркетингових комунікацій
9. Обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку наукових досліджень туризму в Україні.
10. Визначено стратегію розвитку професійної туристичної освіти в Україні

Таким чином, розвиток туризмології як перспективного наукового напрямку має спонтанний, стихійний характер. Рівень використання величезного евристичного потенціалу різних галузей науки і спеціальностей у справі наукового забезпечення розвитку українського туризму недостатній.

Доробок авторів дисертаційних робіт з питань туризму і рекреації, рекомендації прикладного характеру складно уявити й оцінити у цілісному вигляді як окремий науковий напрям. Він «прихований», розпорошений між багатьма галузями науки і

позбавлений офіційного статусу. В умовах реформування вищої освіти і науки в Україні необхідно вирішити водночас два принципових завдання: 1) зберегти міждисциплінарний характер і широту предметно-тематичного спектру досліджень багатоаспектного феномену туризму і рекреації, забезпечити представникам різних галузей науки можливість вільно обирати власний предмет дослідження; 2) надати офіційний статус, «права громадянства» туризмології.

Наявні невирішені проблемні питання, що знаходяться в межах повноважень центральних органів виконавчої влади. Зокрема, це стосується здобувачів вищої освіти з туризму на освітньо-науковому і науковому рівнях. Аби не консервувати несприятливу ситуацію ще на два роки, необхідно прискорити розроблення освітньо-наукової програми та затвердження стандарту вищої освіти для доктора філософії, відкриття профільної аспірантури та докторантури, створення спеціалізованих вчених рад, що дозволить здобувачам вищої освіти з туризму на освітньо-науковому і науковому рівнях захистити особисті наукові досягнення у формі дисертації.

Вважаємо за доцільне внести корективи до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 р. № 266. Нагадаємо, що Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015) включає галузь знань 24 «Сфера обслуговування», що складається з двох спеціальностей (241 «Готельно-ресторанна справа»; 242 «Туризм»). Помилковість подібного (занадто вузького) тлумачення терміну «сфера обслуговування» є очевидною. Сфера послуг є потужним сектором національної економіки, до якого належать фінансові, транспортні, медичні, інформаційні, побутові, освітні, юридичні, туристичні та інші види послуг. Саме така позиція реалізована у міжнародних і національних статистичних класифікаціях (ДК 009:2010 або Класифікатор видів економічної діяльності КВЕД-2010). Водночас важко уявити галузь знань, яка б охопила настільки чисельну групу спеціальностей.

Тому пропонуємо перейменувати галузь знань 24 і назвати її «Туризмологія». Вона включатиме дві спеціальності: 241 «Готельно-ресторанна справа»; 242 «Туризм». Відповідно до «Міжнародних рекомендацій зі статистики туризму, 2008» (Організація Об'єднаних Націй, Всесвітня туристична організація, Мадрид - Нью-Йорк, 2010, с. 53-54) і «Методологічних положень зі статистики туризму» (Держстат України, Київ, 2015, с. 9) до складу туристичного продукту входять послуги розміщення, харчування, перевезення, з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо.

ПЕРЕЛІК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукові публікації у виданнях зареєстрованих у Scopus, Web of Science та інші.

1. Markhonos S. International Tourism in the System of Modern Globalization Processes / S. Markhonos, N. Stezhko, Y. Oliinyk, L. Polishchuk, I. Tyshchuk, A. Parfinenko // International Journal of Management (IJM), 11 (3), 2020, pp. 97–106. (Scopus)
2. Vyshnevskiy V. I. Use of remote sensing data to study ice cover in the Dnipro Reservoirs / V. I. Vyshnevskiy, S. A. Shevchuk // Journal of Geology, Geography and Geocology. – 2020. – 29 (1). – P. 206-216. (Web of Science)
3. Saichuk V. Labour Migration Tendency: Impact of Financial Crisis / Olha Pavlykivska, Galyna Liakhovych, Iryna Lahutina, Viktor Saichuk, Yuliia Naumko and Tetiana Nych // International Journal of Management, 11 (6), 2020, pp. 864-873.

Монографії / Підручники / Навчальні посібники / Стандарти / Книги

4. Бабій П. О. Річка Рось та її використання / П. О. Бабій, В. І. Вишневський, С. А. Шевчук. – К. : Інтерпрес, 2016. – 124 с.
5. Балабанов Г. В. Музеї як чинник розвитку туризму: європейський досвід та українські реалії // Функціонування та перспективи розвитку туристичної галузі України: глава в колективній монографії [за заг. редакцією М. Ю. Барна] . – Львів: ЛТЕУ, 2018. – С. 338–360. (Тираж виготовлено у лютому 2019 р.)
6. Балабанов Г. В. Динаміка і структура наукового пошуку в галузі туризму і рекреації в Україні : аналітична доповідь / Г. В. Балабанов, В. С. Сайчук. – К. : НАУ, 2017. – 100 с.
7. Вишневський В. І. Блакитний скарб України / Вишневський В. І., Овчарено І. І. – К. : Інтерпрес ЛТД, 2019. – 112 с.
8. Вишневський В. І. Використання даних дистанційного зондування Землі у дослідженнях водних об'єктів України : монографія / В. І. Вишневський, С. А. Шевчук. – К.: Інтерпрес ЛТД, 2018. – 116 с.
9. Дудник І. М. Транспортна географія : підручник / І. М. Дудник. – К. : НАУ, 2016. – 288 с.
10. Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць / За ред. Г. В. Балабанова. – К. : НАУ, 2016. – 172 с.
11. Пестушко В. Ю. Географія (рівень стандарту) : підручник для 11 класу з навчанням угор. мовою закладів загальної середньої освіти. / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова, А. І. Довгань. – Чернівці : Букрек, 2019. – 164 с. (Гриф МОН)

12. Пестушко В. Ю. Географія (рівень стандарту) : підручник для 11 класу з навчанням рум./молд. мовами закладів загальної середньої освіти. / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова, А. І. Довгань. – Чернівці : Букрек, 2019. – 164 с. (Гриф МОН)
13. Пестушко В. Ю. Географія : підруч. для 10-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова, А. І. Довгань. – К. : Генеза, 2018. – 192 с. – (Гриф МОН. Наказ №551 від 31.05.2018 р.)
14. Пестушко В. Ю. Географія : підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова, А. І. Довгань. – К. : Генеза, 2017. – 288 с. – (Гриф МОН)
15. Пестушко В. Ю. Туризм. Вступ до фаху : навчальний посібник / В. Ю. Пестушко. – К. : НАУ, 2015. – 276 с.
16. Праця та профспілки у ХХІ столітті : монографія / [Турло Н. П., Мархонос С. М. та ін.]. – К.: АПСВТ, 2019. – 192 с.
17. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 242 «Туризм» галузі знань 24 «Сфера обслуговування» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 4 жовтня 2018 року №1068) : офіційне видання / Любіцева О. О., Ткаченко Т. І., Уварова Г. Ш. [та ін.]. – К. : МОН України, 2018. – 18 с.
18. Ткачук Л. М. Інноваційні технології у міжнародному туризмі : навчальний посібник / Л. М. Ткачук. – К. : VRMPрінт, 2018. – 100 с.
19. Ткачук Л. М. Організація екскурсійної діяльності : навчальний посібник / Л. М. Ткачук. – К. : VRMPрінт, 2018. – 98 с.
20. Функціонування та перспективи розвитку туристичної галузі України : монографія / [Балабанов Г. В., Барна М. Ю. та ін.]; [за заг. редакцією М. Ю. Барна] . – Львів: ЛТЕУ, 2018. - 376 с.

Статті у фахових наукових виданнях України, включених до затвердженого МОН України переліку, та провідних виданнях інших країн

21. About Some Environmental Consequences of Kerch Strait Bridge Construction // Romashchenko M. I., Yatsiuk M. V., Shevchuk S. A., Vyshnevskiy V. I., Savchuk D. P. // Hydrology. – 2018. – V. 6. №1. – P. 1–8. (Видання входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus та ін.)
22. Dudnik I. System-geographical aspects of tourism research/ Ivan Dudnik // Scientific issue of knowledge, education, law and management. – Fundacja “Oswiata I Nauka Bes Granic PRO FUTURO”. – 2016. - №1 (13). – S. 73-77.
23. Kuznetsova T. 3D-modeling flight safety in aviation / T. Kuznetsova, T. Oleshko // Inżynier XXI wieku («Engineer of XXI Century» – the VI Inter University Conference of

Students, PhD Students and Young Scientists: University of Bielsko-Biala, Poland, December 02, 2016). – Bielsko-Biala: Wydawnictwo Naukowe Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej, 2016. – Pp. 261-274. – ISBN 978-83-65182-51-7. – Chapter in monograph.

24. Kuznetsova T. 3D-modeling In Information Technology Of Air Enterprises / T. Kuznetsova, T. Oleshko // Intelligent Data Acquisition and Advanced Computing Systems: Technology and Applications (Bucharest, Romania). – 2017. – №1. – Pp. 133-147.

25. Shevchuk S. The use of remote sensing data to evaluate the state of the Danube river downstream and adjacent lakes / Shevchuk S., Vyshnevskiy V. // XXVII Conference of the Danubian countries on hydrological forecasting and hydrological bases of water management. 26–28 September 2017, Golden Sands, Bulgaria. – P. 616–621.

26. Shevchuk S. A. RESEARCH OF WATER OBJECTS OF UKRAINE USING THE DATA OF REMOTE SENSING OF THE EARTH / SA Shevchuk, VI Vyshnevskiy, IA Shevchenko, OM Kozytskyi // Land Reclamation and Water Management. – 2019. – 2. – С. 146-156.

27. Vyshnevskiy V., Shevchuk S., Matiash T. Water resources of the Lower Danube River and their use within the territory of Ukraine // Electronic book with full papers from XXVIII Conference of the Danubian Countries on Hydrological Forecasting and Hydrological Bases of Water Management. Kyiv. 2019. P. 199–208.

28. Vyshnevskiy V., Shevchuk S., Matiash T. Water resources of the Lower Danube River and their use within the territory of Ukraine // Abstracts of XXVIII Conference of the Danubian countries on hydrological forecasting and hydrological bases of water management, 2019. P. 56.

29. Vyshnevskiy V. The use of remote sensing technologies for the estimation of the Carpathian Mountains land surface temperature / Vyshnevskiy V., Shevchuk S. // XXVII Conference of the Danubian countries on hydrological forecasting and hydrological bases of water management. 26–28 September 2017, Golden Sands, Bulgaria. – P. 610–615.

30. Балабанов Г. В. Туризм в Європейському Союзі: глобальний, національний та регіональний виміри / Г. В. Балабанов // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2015. – №2. – С. 29–33.

31. Басюк Д. І. Гастроціоналізм – виклики і перспективи для українського туризму / Д. І. Басюк, Т. Ю. Примак // Географія та туризм : зб. наук. праць. – №37. – 2017. – С. 67-79. (Видання входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

32. Беркова О.П. Нейромаркетинг - як новітній метод нетрадиційного впливу на поведінку споживачів/ О.П. Беркова, А.В. Коваленко, О.О. Пустова // Актуальні проблеми

сучасної науки: Зб. наук. праць XLIV Міжнародної науково – практичної конференції (30 жовтня 2019 р.). – Харків – Вена – Берлін- Астана, 2019. – С. 53-56. <https://www.inter-nauka.com/issues/conf-2019/october/5285>.

33. Беркова О.П. Стратегічні напрямки розвитку туристичної галузі в Україні/ О.П. Беркова // Management resource potential of economic entities in the context of global economic transformations: Scientific-practical INTERNET-conference of students and young scientists with international participation (19 June 2019).-Kharkiv – Przeworsk, 2019.- С.81-84.

34. Беркова О.П. Функціонування та фактори формування регіонального туристичного ринку України в умовах децентралізації економічних відносин / О.П. Беркова // Стратегія розвитку України: наук. журн.- К.: НАУ, 2018.-№2 .- С.61-66.

35. Беркова О. П. Актуальні проблеми туристичної галузі України та шляхи їх вирішення за умов трансформацій соціально-економічного середовища / О. П. Беркова // Географія та туризм : наук. зб. – К.: Альфа-ППК, 2018. – Вип. 42. – С. (Видання входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus)

36. Беркова О. П. Рекреаційний потенціал Житомирської області: тенденції, проблеми, перспективи його використання / О. П. Беркова // Стратегія розвитку України : наук. журн.- К. : НАУ, 2018. – №1 . – С. 81–86.

37. Беркова О. П. Стратегії розвитку туризму в Причорноморському регіоні / О. П. Беркова, А. Г. Чочуа // Географія та туризм : зб. наук. праць. – №40. – 2017. - С.49-56. (Видання входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus)

38. Борисюк О.А. Географічний регіон як об'єкт туристичного маркетингу / Борисюк О.А., Дудник І.М., Беркова О.П. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія. – 2019. – Вип. 4 (74). – С. 23-31. (Видання входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus)

39. Борисюк О. А. Інноваційні тренди в конкурентних реаліях ресторанного господарства / О. А. Борисюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. – 2015. – Вип. 33. – С.196–203.

40. Борисюк О. А. Теоретичні аспекти функціонування авіатранспортної системи України в умовах кризи / О. А. Борисюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія. – 2015. – Вип. 1 (63). – С. 44–46.

41. Борисюк О. А. Туристичний маркетинг як інструмент дослідження регіонального туристичного ринку / О. А. Борисюк // Географія та туризм : зб. наук. праць. – 2015.– Вип. 33. – С.29–37.

42. Вишневський В.І. Використання дистанційного зондування Землі для з'ясування термічних особливостей Українських Карпат / Вишневський В.І., Шевчук С.А. // Український журнал дистанційного зондування Землі. – 2016. – №12. – С. 47–52.
43. Вишневський В.І. Гідролого-гідрохімічний режим дніпровських водосховищ // Гідробіол. ж. 2020. №2 (332). С. 103–120.
44. Вишневський В.І. Експедиція як метод пізнання // Вісник Київського університету. Географія. – 2019. – Вип. 2 (75). – С. 59–63.
45. Вишневський В.І. Оцінювання стану водних об'єктів Києва за даними дистанційного зондування Землі / Вишневський В.І., Шевчук С.А. // Український журнал дистанційного зондування Землі. – 2016. – №11. – С. 4–
46. Вишневський В.І. Термічний та льодовий режим водних об'єктів Києва // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2019. 3 (54). С. 33–35.
47. Вишневський В.І., Тараненко А.П. Інновації в туристичній сфері Києва та їх ефективність // Інтелект ХХІ. – 2019. – Вип. 5. – С. 109–113.
48. Вишневський В. І. Актуальність нових правил експлуатації каскаду дніпровських водосховищ / Вишневський В. І., Шевчук С. А., Яцюк М. В. // Вісник аграрної науки. – 2018. – №9. – С. 57–63.
49. Вишневський В. І. Використання даних супутників Aqua і Terra у дослідженнях «цвітіння» води дніпровських водосховищ / Вишневський В. І., Шевчук С. А. // Праці Центральної геофізичної обсерваторії. – 2018. – Вип. 14 (28). – С. 44–49.
50. Вишневський В. І. Використання космічних та інформаційних технологій в екскурсійно-туристичній діяльності / В. І. Вишневський // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Географія. – 2018. – Вип. 1 (70). – С. 79–83. (Видання входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus)
51. Вишневський В. І. Водогосподарський комплекс у басейні р. Інгулець / Вишневський В. І., Шевчук С. А. // Водне господарство України. – 2015. – № 5. – С. 7–12.
52. Вишневський В. І. Дніпровські водосховища та проблеми їх використання / В. І. Вишневський // Гідроенергетика України. – 2018. – №3-4. – С. 18-23.
53. Вишневський В. І. Потреба часу – уточнення гідрографічних характеристик річок і місць розташування пунктів спостережень / В. І. Вишневський, С. А. Шевчук // Праці Центральної геофізичної обсерваторії. – 2016. – Вип. 12 (26). – С. 64–69.
54. Вишневський В. І. Просторово-часова мінливість “цвітіння” води у дніпровських водосховищах / В. І. Вишневський // Український журнал дистанційного зондування Землі. – 2019. – № 20. – С. 18–27.

55. Вишневський В. І. Сучасна площа дніпровських водосховищ / Вишневський В. І., Шевчук С. А., Бондар А. Є., Шевченко І. А. // Український журнал дистанційного зондування Землі. – 2017. – № 14. – С. 4–11.
56. Вишневський В. І. Якість води в р. Рось / Вишневський В. І., Шевчук С. А., Шевченко О. І. // Меліорація і водне господарство. – 2016. – Вип. 103. – С. 94–100.
57. Головка Г. І. Чехословацьке військо на Полтавщині (червень 1917 р. – березень 1918 р.): територія базування та службово-бойова діяльність / Г. І. Головка, І. В. Головка, М. Г. Руднева. // Краєзнавство. – 2019. – №1. – С. 107–121.
58. Дудник І. М. Географічний контекст регіонального туристичного маркетингу / Дудник І. М., Кисельова К. С // Sciences of Europe (Praha, Czech Republic). – 2016. – №1(1). – С. 50–53.
59. Дудник І. М. Категорія суспільно-географічної системи як інструмент наукових досліджень туризму / Дудник І. М., Кисельова К. С // Sciences of Europe (Praha, Czech Republic). – 2016. – №2(2) – С. 120-122.
60. Дудник І. М. Особливості геопросторової організації послуг роздрібною торгівлі в сільській місцевості / І. Дудник. – Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Геологія-Географія-Екологія». – 2017. – Вип. 46. – С. 75-79.
61. Дудник І. М. Особливості застосування суспільно-географічної методології до вивчення регіональних туристичних ринків / І. М. Дудник, О. А. Борисюк, І. В. Заря // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія. – 2015. – Вип. 1 (63). – С. 20-22.
62. Мархонос С.М. Безробіття в Україні та розвиток туризму як фактор його зниження // Мархонос С.М., Турло Н.П. // Науковий економічний журнал «Інтелект ХХІ». – 2019. – Вип. 6-2019. С.36-40.
63. Мархонос С.М. Туристичний збір як додаткове джерело наповнення місцевих бюджетів // Мархонос С.М., Турло Н.П. // Фаховий збірник наукових праць НАУ "Проблеми системного підходу в економіці". – 2020. - Вип. 3(77)/2020.
64. Мархонос С. М. Аналіз сучасного стану та фінансове забезпечення розвитку готельного господарства України / Мархонос С. М., Турло Н. П. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2017. – Вип.14(2). – С. 35-40.
65. Мархонос С. М. Принципи створення рекреаційних комплексів в Україні / Мархонос С. М., Турло Н. П. // International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization : Conference Proceedings, January 29, 2016. – Klapeda : Baltija Publishing, 2016. – P. 218-221.

66. Мархонос С. М. Рекреаційні комплекси України: передумови створення та напрями розвитку / Мархонос С. М., Турло Н. П. // Приазовський економічний вісник. – 2017. – Вип.2 (02). – С.118-122.

67. Мархонос С. М. Тенденції розвитку готельного господарства м. Києва / Мархонос С. М., Турло Н. П. // Dezvoltarea sistemelor sociale si economice intr-un mediu competitive la nivel global : conferinta international stiintifico-practica, 26 februar, 2016. – Chisinau : [s.n.], 2016. – P. 88-91. – (Editura Universitate de stat din Moldova).

68. Пестушко В.Ю. Авіаційні пасажирські перевезення і туризм: особливості взаємодії // Географія та туризм : наук. зб. – К.: Альфа-ПК, 2018. – Вип. 44 – С.3-12. (Видання входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

69. Примак Т. Ю. Ефективні інструменти інтернет-маркетингу в туристичному менеджменті / Т. Ю. Примак, М. О. Луценко // Молодий вчений. – 2017. – №11. (Видання входить до міжнародних наукометричних баз: РИНЦ, Index Copernicus, Open Academic Journals Index, Research Bible, CiteFactor).

70. Примак Т. Ю. Основні завдання туристичної галузі України в контексті підписання Угоди про асоціацію з ЄС / Т. Ю. Примак, Я. А. Рогинська // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2016. – Вип. 2. – С. 82–87.

71. Примак Т. Ю. Основні напрями інформаційної підготовки фахівців туристичної галузі / Т. Ю. Примак // Економіка та управління на транспорті. – 2016. – Вип. 2. – С. 220–224.

72. Пристайко О. П. Вплив туристичної галузі на функціонування авіакомпаній / Пристайко О. П., Панасюк І. П. // Інформаційно -аналітичний наукометричний журнал «Економіка. Фінанси. Право» . – 2017. – №4. – С. 31-34. (Видання входить також до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

73. Пристайко О. П. Розвиток в'їзного туризму як напрямок сталого економічного розвитку України / Пристайко О. П., Панасюк І. П. // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2017. – №2(24). –Т.2. – С. 116-119. (Видання входить до міжнародних наукометричних баз: РИНЦ; Open Academic Journals Index; ResearchBib; Scientific Indexing Services; Turkish Education Index; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; RePEc; InfoBase Index; International Institute of Organized Research; CiteFactor; Open J-Gate, Cosmos Impact Factor).

74. Развитие научных идей А. А. Остапца-Свешникова в высшей школе. / Фокин С.П. Педагогическое искусство Научно-практический журнал № 1 (2019), ООО «Издательство «Радуга-ПРЕСС» г. Киров, 2019. С 115 – 122.

75. Руднєва М. Г. Інформаційні методи і технології в туризмі / Марина Григорівна Руднєва. // Стратегія розвитку України. – 2019. – №1, С.145-151
76. Руднєва М. Г. Інформаційні методи і технології в туризмі / Марина Григорівна Руднєва. // Стратегія розвитку України. – 2019. – №1. – С. 67–76.
77. Руднєва М. Г. Інформаційні методи і технології в туризмі / Марина Григорівна Руднєва. // Стратегія розвитку України. – 2019. – №1.
78. Сайчук В. С. Інноваційно-інвестиційна політика як інструмент модернізації туристично-рекреаційного комплексу України: перспективи розвитку кластерів медичного туризму / В. С. Сайчук, Л. М. Ткачук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2019. – № 2 (47). – С. 109-115
79. Сайчук В. С. Теоретико-методологічні засади географічних досліджень у сфері туризму / В. С. Сайчук, Л. М. Ткачук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2018. – № 2 (45). – С.87-95.
80. Сайчук В. С. Эмпирический уровень познания в региональных социально-экономических исследованиях / Сайчук Виктор, Ткачук Леонила // Наука, образование, культура (Știință, educație, cultură) : материалы международной научно-практической конференции, посвященной 25-ой годовщине Комратского государственного университета, 4 февраля 2016 г. – Комрат, 2016. – Том 1. – 2016. – С. 91-97.
81. Степанець Н. П. Модель професійно-орієнтованого навчання студентів на основі поєднання особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів / Н. П. Степанець // Sciences of Europe (Praha, Czech Republik). – 2016. – №4(4) – С. 58-61.
82. Ткачук Л. М. Вплив політичної нестабільності на розвиток туристичної дестинації / Ткачук Л. М. // Географія та туризм : зб. наук. праць. – №37. – 2017. - С.27-36. (Видання входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus)
83. Ткачук Л. М. Геополітичний простір як об'єкт наукового дослідження / Ткачук Л. М. // Географія та туризм : зб. наук. праць. – №38. – 2017. - С.157-166. (Видання входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus)
84. Ткачук Л. Теоретико-методичні засади дослідження політико-географічного виміру міжнародного туризму // Географічна наука та освіта: від констатації до конструктивізму: зб. наук. праць. – К., 2018. – С. 179-181.

85. Ткачук Л.М. Геополитическая ситуация как фактор развития международного туризма // География және геозкология мәселелерг. – Алматы : «ПАРАСАТ», 2019. – №1. – С. 3-13. – (Закордонне видання)

86. Ткачук Л.М. Изучение политического аспекта международного туризма как актуальное направление современных политико-географических исследований // Магілёўскі мерыдыян: навуковий часопис. – Мінск : «Колорград», 2019. – Вип. 45/46. – С. 38-46. – (Закордонне видання)

87. Ткачук Л.М. Теоретико-методичні засади дослідження політико-географічного виміру міжнародного туризму // Географічна наука та освіта: від констатації до конструктивізму : зб. наук. праць. – К. : ПП Лисенко, 2018. – С. 179-181.

88. Ткачук Л. М. Актуальні тенденції розвитку туризму в Україні: геополітичний контекст / Ткачук Леоніла, Сайчук Віктор // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. – 2015. – Вип. 33. – С. 224–237.

89. Ткачук Л. М. Глобальна геополітична нестабільність як чинник розвитку міжнародного туризму / Ткачук Л. М. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія географія. – Вип. 2 (71). – 2018. – С.29-34. (Видання входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

90. Ткачук Л. М. Переосмислення з позицій політико-географічного дослідження окремих моделей систем туризм / Л. М. Ткачук // Вісника Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки». – 2018. – №9. – С. 251-258.

91. Ткачук Л. М. Сутність туризму як багатоаспектного суспільного явища / Ткачук Л. М. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія географія. – Вип. 2 (67). – 2017р. – С.109-113. (Видання входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

92. Ткачук Л. Н. Геополитическая проблематика в исследованиях индустрии туризма / Ткачук Леонила, Фокин Сергей // Наука, образование, культура (Știință, educație, cultură) : материалы международной научно-практической конференции, посвященной 25-ой годовщине Комратского государственного университета, 4 февраля 2016 г. – Комрат, 2016. – Том 1. – 2016. – С. 119–122.

93. Ткачук Л. Н. Геополитическая ситуация как фактор развития международного туризма / Л. Н. Ткачук // География және геозкология мәселелерг. – Алматы : «ПАРАСАТ», 2019. – №1. – С. 3-13.

94. Ткачук Л. Н. Изучение политического аспекта международного туризма как актуальное направление современных политико-географических исследований /

Л. Н. Ткачук // Магіл'єўскі мерыдыян: навуковий часопис. – Мінск : «Колорград», 2019. – Вип. 45/46. – С. 38-46.

95. Турло Н. П. Діагностика стану безробіття в Україні та фактори зниження його рівня / Турло Н. П., Мархонос С. М. // Вісник АПСВТ. – 2019. – С. 49 – 57.

96. Уварова Г.Ш. Особливості розвитку рекреаційного туризму у Франції /Г.Ш. Уварова, Федорова Ю.О. - Географія та економіка в рідній школі : науково-методичний журнал. – 2019. –№6. – С. 26-30.

97. Уварова Г.Ш. Рекреаційний потенціал Києва. - /Г.Ш. Уварова //// Географія та туризм: наук. зб. – К.: Альфа-ПК, 2019. – Вип. 74. – С.37 – 44.

98. Уварова Г.Ш. Старовинні садиби як об'єкти туризму в Україні. - Географія та економіка в рідній школі: науково-методичний журнал. – 2019. –№10. – С. 41-47.

99. Уварова Г. Ш. Країни Американського туристичного регіону / Уварова Г. Ш. // Географія та економіка в рідній школі (науково-методичний журнал). – 2016. – №9. – С. 37–46.

100. Уварова Г. Ш. Туристичні країни світу. Азійсько-Тихоокеанський регіон / Уварова Г. Ш. // Географія та економіка в рідній школі (науково-методичний журнал). – 2016. – №3. – С. 36–46.

101. Уварова Г. Ш. Туристичні країни світу. Європа / Уварова Г. Ш. // Географія та економіка в рідній школі (науково-методичний журнал). – 2015. – №11. – С. 30–39.

102. Уварова Г. Ш. Туристичні країни світу. Європа / Уварова Г. Ш. // Географія та економіка в рідній школі (науково-методичний журнал). – 2015. – №12. – С. 38–45.

103. Уварова Г. Ш. Туристичні країни світу. Європа / Уварова Г. Ш. // Географія та економіка в рідній школі (науково-методичний журнал). – 2016. – №1. – С. 39–42.

104. Уварова Г. Ш. Туристичні країни світу. Європа / Уварова Г. Ш. // Географія та економіка в рідній школі (науково-методичний журнал). – 2016. – №2. – С. 32–36.

105. Уварова Г. Ш. Туристично-краєзнавчі маршрути в Україні / Г. Ш. Уварова, Є. В. Ландишева. – Географія та економіка в рідній школі : науково-методичний журнал. – 2018. –№10. – С. 24-29.

106. Фокин С.П. Влияние спортивного туризма на формирование личности студентов. / С.П. Фокин. Актуальные вопросы состояния и развития детско-юношеского и спортивно-оздоровительного туризма: Сборник научных статей Международной научно-практической конференция, (15 декабря 2019 года, – М. :ООО «Издательство «Радуга-Пресс», МОО «МАДЮТК». –2019. – ISBN 978-5-6043862-1-7 С. 86 – 90.

107. Фокин С.П. Развитие познавательной активности студентов во внеучебной туристской деятельности /С. П. Фокин . Колпинские чтения по краеведению и туризму.

Материалы межрегиональной с международным участием научно-практической конференции 26 марта 2020 года / Отв. ред. Н. Е. Самсонова. В 2 частях. Часть I – СПб.: ЛОИРО, 2020. 414 с. ISBN 978-5-9500946-5-1 С. 139 – 143.

Публікації в інших наукових виданнях

108. Balabanov G. V. Aviation and tourism: the current trends of cooperation / G. Balabanov, L. Tkachuk // The Eighth World Congress "Aviation in the XXI-st century" – "Safety in Aviation and Space Technologies", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on October 10-12, 2018. – P. 10.4.12 – 10.4.16

109. Basiuk D. Analysis of using mobile applications in tourism business / D. Basiuk, T. Prymak // 8-th Central European Congress on Food 2016 – Food Science for Well-being. – Kyiv, 2016. – P. 264.

110. Basiuk D. Gastronationalism as the latest trend in food industry business / D. Basiuk, T. Prymak // 8-th Central European Congress on Food 2016 – Food Science for Well-being. – Kyiv, 2016. – P. 92.

111. Borisyuk O. A. The Influence Airlines Have on Development of Ukrainian Tourism / O. Borysiuk, L. Bondarenko // Proceedings of the Fourteenth International Conference of Science and Technology "AVIA-2019", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on April, 23-25, 2019. – P. 33.4 – 33.7.

112. Borisyuk O. A. Ukrainian tourist market monitoring / O. A. Borisyuk, O. P. Berkova // The Eighth World Congress "Aviation in the XXI-st century" – "Safety in Aviation and Space Technologies", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on October 10-12, 2018. – P. 10.4.4 – 10.4.7.

113. Bortnytska M. Gastronomic tourism in Thailand / M. Bortnytska, T. Primak // Практика і перспективи розвитку еногастрономічного туризму: світовий досвід для України : матер. наук.- практ. конф., 24–25 вересня 2015 р. – К., 2015.– С. 85–86.

114. Draganova D. The organization of food service in Kiev Holiday Inn. Coffee-breaks / D. Draganova, T. Prymak // Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті : тези доповідей 82 Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів. – К., 2016. – С.

115. Fokin S. P. Forward-looking applications of lightweight aircraft in tourism development / S. P. Fokin // The Eighth World Congress "Aviation in the XXI-st century" – "Safety in Aviation and Space Technologies", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on October 10-12, 2018. – P. 10.4.1 – 10.4.3.

116. Marina Rudnieva, Sustainable hospitality – modern trends // 86 International scientific conference of young scientist and students: "Youth scientific achievements to the 21st century nutrition problem solution", April 2–3, 2020. – Kiev: NUFT, 2020. – P. 376.

117. Markhonos S. EVALUATION OF THE INNOVATION AND INVESTMENT POTENTIAL OF THE TOURIST SPHERE OF VINNYTSA / S.Markhonos, N. Turlo, T. Sokol // International scientific and practical conference TOURISM OF THE XXI CENTURY: GLOBAL CHALLENGES AND CIVILIZATION VALUES, June, 01, 2020, Kyiv, KNUTE

118. Markhonos S. Health resort complex as a component of development of medical tourism in Ukraine / S.Markhonos, N. Turlo // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Факультет міжнародних відносин Національний авіаційний університет; за загальною редакцією Ю. О. Волошина – Київ: Національний авіаційний університет, 2020. - С.114-119

119. Markhonos S. M. Real time online meetings as the way of improving communications in touristic sphere / S. M. Markhonos, N. P. Turlo // Proceedings of the Fourteenth International Conference of Science and Technology “AVIA-2019”, National Aviation University, Kyiv, Ukraine on April, 23-25, 2019. – P. 33.44 – 33.46.

120. Markhonos S. M. Webinars as a communication technology in the tourist sphere / S. M. Markhonos, N. P. Turlo // Proceedings of the Fourteenth International Conference of Science and Technology “AVIA-2019”, National Aviation University, Kyiv, Ukraine on April, 23-25, 2019. – P. 33.44 – 33.46.

121. Panasiuk I. P. Communication factor in modern international relations. Aviation and tourism. Realities and prospects of development of the domestic aviation market through the prism of interaction with the tourism industry / I. P. Panasiuk, A. O. Tertychna // The Eighth World Congress "Aviation in the XXI-st century" – "Safety in Aviation and Space Technologies", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on October 10-12, 2018. – P. 10.4.24 – 10.4.27.

122. Pestushko V. Y. Aviation in the US tourism market / V. Y. Pestushko, A. G. Chochua// Proceedings of the Fourteenth International Conference of Science and Technology “AVIA-2019”, National Aviation University, Kyiv, Ukraine on April, 23-25, 2019. – P. 33.15 – 33.18.

123. Rudnieva M. Sustainable hospitality: 10 trends for hotels // Sustainable development: youth view: Proceedings of 1st international scientific youth conference (Kyiv, February 28, 2020) / Editors O. Romanovskyi, L. Zharova T. Mirzodaieva– K.: Ukrainian American Concordia University, 2020. – P. 64-67.

124. Rudnieva M. G. The low cost aviation carriers impact on modern tourism / M. Rudnieva // The Eighth World Congress "Aviation in the XXI-st century" – "Safety in Aviation and Space Technologies", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on October 10-12, 2018. – P. 10.4.20 – 10.4.23.

125. Saichuk V. S. Tourism as an object of regional planning and programming / V. Saichuk // Proceedings of the Fourteenth International Conference of Science and Technology "AVIA-2019", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on April, 23-25, 2019. – P. 33.22 – 33.25.

126. Stepanets N. P. Features of the professional competencies and student learning outcomes in teaching the discipline of Tour-operating / N. P. Stepanets // Proceedings of the Fourteenth International Conference of Science and Technology "AVIA-2019", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on April, 23-25, 2019. – P. 33.19 – 33.21.

127. Stepaniuk V. Organization of entertainment of tourists in the hotel enterprises / V. Stepaniuk, T. Prymak // Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті : тези доповідей 82 Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів. – К., 2016.

128. Tkachuk L. The current trends of aviation and tourism cooperation management in condition of geopolitical uncertainty // Anti-Crisis Management: State, Region, Enterprise : Conference Proceedings, Part III, November 23th, 2018. Le Mans, France: Baltija Publishing. – P. 123-129.

129. Tkachuk L. M. Air shows as a promising direction of event tourism / L. M. Tkachuk, S. P. Fokin // Proceedings of the Fourteenth International Conference of Science and Technology "AVIA-2019", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on April, 23-25, 2019. – P. 33.26 – 33.30.

130. Tkachuk L. M. Aviation industry development: the prospects for tourism / L. M. Tkachuk // Proceedings of the Fourteenth International Conference of Science and Technology "AVIA-2019", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on April, 23-25, 2019. – P. 33.35 – 33.39.

131. Tkachuk L. N. The role of aviation in the management of global tourism growth / L. Tkachuk // The Eighth World Congress "Aviation in the XXI-st century" – "Safety in Aviation and Space Technologies", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on October 10-12, 2018. – P. 10.4.8 – 10.4.11.

132. Uvarova G. Sh. Innovative projects in tourist air transportations in Ukraine / G. Sh. Uvarova // The Eighth World Congress "Aviation in the XXI-st century" – "Safety in

Aviation and Space Technologies", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on October 10-12, 2018. – P. 10.4.28 – 10.4.30.

133. Uvarova G. Sh. Tourist air transportations in Ukraine / G. Sh. Uvarova // Proceedings of the Fourteenth International Conference of Science and Technology "AVIA-2019", National Aviation University, Kyiv, Ukraine on April, 23-25, 2019. – P. 33.31 – 33.34.

134. Vasylchuk O. Western Europe as a suitable destination for Detox Tourism / O. Vasylchuk, T. Prymak // Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті : тези доповідей 82 Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів. – К., 2016.

135. Vasylchuk O. Development of enotourism in Chile / O. V. Vasylchuk, T. Yu. Prymak // Практика і перспективи розвитку еногастрономічного туризму: світовий досвід для України : матер. наук.- практ. конф., 24–25 вересня 2015 р. – К., 2015.– С. 97-98.

136. Vyshnevskiy V. Use of remote sensing data in investigations of ecological state of water bodies in urban area of Kyiv city / Vyshnevskiy V., Shevchuk S. // The Environment and the Industry : proc. of International Symposium. – Bucharest, 2018. – 312–318 p.

137. Балабанов Г. В. Трансформація ролі країн світу на глобальному ринку туристичних послуг / Г. В. Балабанов, І. І. Лошицька // Актуальні проблеми регіональних досліджень: матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Луцьк, 11-12 грудня 2017 р.). – Луцьк: Вежа-Друк, 2017. – С. 60–64.

138. Балабанов Г.В. Взаємодія музеїв і туризму / Г.В. Балабанов // Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації: тези доповідей VI Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 11–12 квіт., 2019 р. / М-во освіти і науки України; М-во культури України ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв ; Київ. ун-т культури. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2019. – С. 151-153

139. Балабанов Г. В. Географія туризму як важлива складова української географії / Г. Балабанов, О. Любіцева, М. Мальська, Л. Зеленська // Українська географія: сучасні виклики : зб. наук. праць у 3-х т. – К. : Прінт-Сервіс, 2016. – Т. 1. – С. 3–5.

140. Балабанов Г. В. Кафедрі країнознавства і туризму Національного авіаційного університету – 10 років / Г. В. Балабанов, Г. Ш. Уварова // Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2016. – С. 4-13.

141. Балабанов Г. В. Новий етап розвитку українського туризму / Г. В. Балабанов // Україна і світ: перспективи та стратегії розвитку. Спецвипуск «Країнознавство і туризм». – 2016. – №1. – Вип. 2. – С. 12-14.

142. Балабанов Г. В. Розвиток в'їзного туризму в Україні: тенденції і перспективи / Г. В. Балабанов // Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2016. – С. 14-27.

143. Балабанов Г. В. Розвиток туризмології в Україні крізь призму дисертаційних досліджень / Геннадій Балабанов, Віктор Сайчук // Актуальні проблеми туризмології та туристичної практики : збірник матеріалів науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю Інституту туризму Федерації профспілок України, м. Київ, 18 квітня 2019 р. – Київ, 2019. – С. 16-19.

144. Балабанов Г. В. Роль музеїв у збереженні та популяризації нематеріальної культурної спадщини України / Г. В. Балабанов // Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції-фестивалю (25-26 жовтня 2018 р., м. Київ). – Київ: Видавничий центр КНУКіМ. – 2018. – С.116-119.

145. Балабанов Г. В. Тенденції розвитку дисертаційних досліджень з туризму та рекреації в Україні (1992-2018) / Г. В. Балабанов, В. С. Сайчук // Економіка та управління в XXI ст.: виклики та перспективи розвитку : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (30-31 травня 2019 р., м. Умань). – Умань, 2019. – С. 92 – 96.

146. Басюк Д. І. Гастронаціоналізм як сучасний тренд сфери гостинності / Д. І. Басюк, Т. Ю. Примак // Туристичний, готельний і ресторанний бізнес: інновації та тренди : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 7 квітня 2016 року. – К, 2016. – С. 121–123.

147. Беркова О.П. Дослідження паблік рілейшнз у туристичному бізнесі України як цілісної системи / О. П. Беркова, М. М. Коновальчук // Наукова думка сучасності і майбутнього : зб. наук. праць XIV Всеукраїнської практично-пізнавальної конференції (28 жовтня – 10 листопада 2017 р.). – Дніпро, 2017. – С. 60 -62.

148. Беркова О.П. Комплекс маркетингу туристичного продукту в подієвому туризмі / О.П. Беркова, Є.М. Алабаш // Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (7-8 грудня 2018 р.). – Ужгород, 2018.-Ч.2.-С.112-116.

149. Беркова О.П. Маркетингові дослідження задоволеності споживачів туристичною продукцією / О.П. Беркова, А.Д. Катаной // Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (7-8 грудня 2018 р.). – Ужгород, 2018.-Ч.2.-С.119-122.

150. Беркова О.П. Моніторинг ринку медичного туризму в Україні та світі / Вага М.М., Беркова О.П. // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики:

матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Факультет міжнародних відносин Національний авіаційний університет; за загальною редакцією Ю. О. Волошина – Київ: Національний авіаційний університет, 2020. – С. 852-859

151. Беркова О.П. Нейромаркетинг, як інноваційний вид маркетингу / О.П. Беркова, А.В. Калита // Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (7-8 грудня 2018 р.). – Ужгород, 2018.-Ч.2.-С.116-119.

152. Беркова О.П. Роль економічної стратегії в туристичному бізнесі / О.П.Беркова // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Факультет міжнародних відносин Національний авіаційний університет; за загальною редакцією Ю. О. Волошина – Київ: Національний авіаційний університет, 2020. - С.108-114

153. Беркова О.П. Роль паблік релейшинз в туристичному бізнесі / Решоткіна О.А., Беркова О.П. // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Факультет міжнародних відносин Національний авіаційний університет; за загальною редакцією Ю. О. Волошина – Київ: Національний авіаційний університет, 2020. – С. 882-890

154. Беркова О.П. Стратегія диференціації в готельному господарстві Маркетингові дослідження задоволеності споживачів туристичною продукцією / О.П. Беркова, Д.В. Черкасова // Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (7-8 грудня 2018 р.). – Ужгород, 2018.-Ч.2.-С.122-125.

155. Беркова О.П. Сучасні принципи управління туристичним підприємством / О.П. Беркова, А.В. Лукашова // Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (7-8 грудня 2018 р.). – Ужгород, 2018.-Ч.1.-С.117-120.

156. Беркова О. П. Брендинг як важливий фактор конкурентних переваг і доходів регіональної та міської економіки / О. П. Беркова, М. М. Коновальчук // Наукова думка сучасності і майбутнього : зб. наук. праць XV Всеукраїнської практично-пізнавальної конференції (27 листопада – 7 грудня 2017 р.). – Дніпро, 2017. – Т.1. – С. 76 -78.

157. Беркова О. П. Брендинг як важливий фактор конкурентних переваг і доходів регіональної та міської економіки / О. П. Беркова, М. М. Коновальчук // Наукова думка сучасності і майбутнього : зб. наук. праць XV Всеукраїнської практично-пізнавальної конференції (27 листопада – 7 грудня 2017 р.). – Дніпро, 2017. – Т.1. – С. 76 -78.

158. Беркова О. П. Вплив туристичної діяльності на розвиток економіки України / О. П. Беркова // Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості: туризм, людиномірність, партнерство, кооперація : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (14 грудня 2017 р.). – Полтава, 2017. – С.
159. Беркова О. П. Застосування директ-маркетингу в сфері туристичних послуг / О. П. Беркова // Науковий диспут: питання економіки та фінансів : зб. наук. праць XII Міжнародної науково-практичної конференції (29 грудня 2017 р.). – Київ – Будапешт – Відень, 2017. – С. 7-10.
160. Беркова О. П. Особливості подієвого туризму Львівщини в контексті його впливу на економіку України / О. П. Беркова, Ю. В. Загірна // Наукова думка сучасності і майбутнього : зб. наук. праць XIV Всеукраїнської практично-пізнавальної конференції (28 жовтня – 10 листопада 2017 р.). – Дніпро, 2017. – С. 26-28.
161. Беркова О. П. Сучасний комунікаційний маркетинг туристичної фірми / О. П. Беркова, Д. Б. Іванова // Наукова думка сучасності і майбутнього : зб. наук. праць XIV Всеукраїнської практично-пізнавальної конференції (28 жовтня – 10 листопада 2017 р.). – Дніпро, 2017. – С. 57 -59.
162. Боримський В. С. Інноваційні методи та форми в рекламній діяльності туристичних підприємств/ В. С. Боримський, М. Г. Руднева // Стан і перспективи сучасного туризму: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (29 листопада, м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. – С. 111-116.
163. Борисюк О.А. Про роль регіональних студій в професійній підготовці фахівців з міжнародних відносин / О.А.Борисюк, І.М.Дудник// Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики – 2020»(тези доповіді). – Київ: НАУ, 2020. –С.98-108.
164. Борисюк О.А. Регіональні студії: зміст терміну та імплементація в освітній процес / О.А.Борисюк, І.М.Дудник // Міжнародні та регіональні системи: міжнародна науково-практична конференція, 15-17 травня 2019р.: тези доп.– Луцьк, 2019р.
165. Борисюк О.А. Смарт-туризм – провідні мобільні додатки / О.А.Борисюк, І.М.Дудник, М.Г.Руднева // Міжнародна науково-практична конференція «Міський туризм: реалії, виклики, перспективи», 27 березня 2020 р. (тези)/ ще не опубліковано . – К.: Альфа-ПК, 2020. – С.53-55.
166. Борисюк О. А. Підходи до аналізу економічної безпеки у ресторанному бізнесі / О. А. Борисюк, І. В. Заря // Практика і перспективи розвитку еногастрономічного

туризму: світовий досвід для України : матер. наук.- практ. конф., 24-25 вересня 2015 р. – К., 2015.– С.186–188.

167. Борисюк О. А. Регіональні особливості гастрономічного туризму в Україні / О. А. Борисюк // Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2016. – С. 28-39.

168. Вишневський В.І. Вітер як чинник впливу на температуру і «цвітіння» води у дніпровських водосховищах / Вишневський В.І., Шевчук С.А. // Праці Центральної геофізичної обсерваторії. – 2017. – Вип. 13 (27). – С. 63–65.

169. Вишневський В.І. Розробка та шляхи реалізації Водної стратегії міста Києва 2017–2025 / Вишневський В.І., Шевчук С.А. // Управління водними ресурсами в умовах змін клімату : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21 березня 2017 р.). – К., 2017. – С.83–85.

170. Вишневський В. І. Визначення термічних особливостей дніпровських водосховищ за даними ДЗЗ / Вишневський В. І., Шевчук С. А. // Сучасні інформаційні технології управління екологічною безпекою, природокористуванням, заходами в надзвичайних ситуаціях. – Київ, Пуща-Водиця, 2017. – С. 174–176.

171. Вишневський В. І. Водність річки Либідь / Вишневський В. І., Коновалюк Г. Ю. // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Вода для всіх», присвяченої Всесвітньому дню водних ресурсів, 21 березня 2019 р. – К. – С. 131–132.

172. Вишневський В. І. Геометрія, географія і геополітика / В. Вишневський // Українська географія: сучасні виклики : зб. наук. праць у 3-х т. – К. : Прінт-Сервіс, 2016. – Т. І. – С. 9–10.

173. Вишневський В. І. Космос і туризм / В. Вишневський, С. Шевчук // Українська географія: сучасні виклики : зб. наук. праць у 3-х т. – К. : Прінт-Сервіс, 2016. – Т. І. – С. 26–28.

174. Вишневський В. І. Напрями удосконалення наявних правил дніпровських водосховищ / Вишневський В. І., Шевчук С. А., Шевченко І. А. // Вода і робочі місця : матеріали науково-практичної-конференції, присвячені Всесвітньому дню води, 22 березня 2016 р. – К., 2016. – С. 20–22.

175. Вишневський В. І. Оцінювання екологічного стану придунайських озер за даними дистанційного зондування Землі / Вишневський В. І., Шевчук С. А. // Сучасні інформаційні технології управління екологічною безпекою, природокористуванням, заходами в надзвичайних ситуаціях. – Київ, Пуща-Водиця, 2017. – С. 172–173.

176. Вишневський В. І. Оцінювання екологічного стану придунайських озер за даними дистанційного зондування Землі / Вишневський В. І., Шевчук С. А. // Сучасні інформаційні технології управління екологічною безпекою, природокористуванням, заходами в надзвичайних ситуаціях. – Київ, Пуща-Водиця, 2017. – С. 172–173.
177. Вишневський В. І. Потреба часу – уточнення гідрографічних характеристик річок і місць розташування пунктів спостережень / В. І. Вишневський, С. А. Шевчук // Праці Центральної геофізичної обсерваторії. – 2016. – Вип. 12 (26). – С. 64–69.
178. Вишневський В. І. Проблеми Дніпра і створених на ньому водосховищ / Вишневський В. І., Шевчук С. А. // Вода і робочі місця : матеріали науково-практичної конференції, присвячені Всесвітньому дню води, 22 березня 2016 р. – К., 2016. – С. 16–19.
179. Вишневський В. І. Сучасні розміри дніпровських водосховищ / Вишневський В., Шевчук С., Шевченко І. // Водне господарство України. – 2017. – №4. – С. 19–25.
180. Вишневський В. І. Уточнення гідрографічних характеристик річок засобами ГІС за даними дистанційного зондування Землі водосховищ / Шевчук С. А., Вишневський В. І. // Вода і робочі місця : матеріали науково-практичної конференції, присвячені Всесвітньому дню води, 22 березня 2016 р. – К., 2016. – С. 140–143.
181. Дудник І.М., Борисюк О.А. Регіональні системи туристичних послуг: методологічний аспект. – Регіон – 2019: стратегія оптимального розвитку: міжнародна науково-практична конференція, 16-17 жовтня 2019 р.– Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2019р. – С.26-29.
182. Дудник І. М. Територіальна система туристичних послуг як об'єкт суспільної географії / І. М. Дудник // Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2016. – С. 40-53.
183. Корнейчук О. Тенденції та перспективи розвитку туризму як галузі міжнародної економіки / О. Корнейчук, Т. Примаць // Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті : тези доповідей 82 Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів. – К., 2016.
184. Коробко А. О. До питання про обґрунтування схем туристичних маршрутів / А. О. Коробко // Україна і світ: перспективи та стратегії розвитку : електронний збірник наукових праць [Електронний ресурс]. – 2015. – №1. – С. 359–367.– Режим доступу: <http://imv.nau.edu.ua/images/stories/2015/ ukrsvit1.pdf>
185. Коробко А. О. Основи фактори, які впливають на географію туристичних потоків України / А. О. Коробко // Стратегія розвитку національного туризму і його

кадрове забезпечення : матеріали Міжн. наук.-практ. конф., 1 – 2 жовтня 2015 року. – К., 2015. – С.

186. Кучеренко В.С. Рекреаційне водокористування: чинники, тенденції і географія розвитку./ В.С.Кучеренко // Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії: зб. наук. праць. – Переяслав: 2020. – С.13-16.

187. Кучеренко В. С. Дніпровський кластер водного туризму / В. С. Кучеренко // Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2016. – С. 64-81.

188. Кучеренко В. С. Регіональні «ЯДРА» Дніпровського водного кластеру / В. С. Кучеренко // Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети : матеріали VIII-ї міжнародної науково-практичної конференції (27 жовтня 2017 р.). – Харків. – 2017. – С.118-120.

189. Мархонос С.Н. Туризм как фактор снижения уровня безработицы в Украине. / Мархонос С.Н., Турло Н.П. // Проблемы социально-ориентированного инновационного развития белорусского общества и профсоюзы: материалы XXIV Международной научно-практической конференции, г. Гомель, 7 февраля 2020г. / Гомельский филиал Международного университета «МИТСО»; под общ. ред. С.Д. Колесникова.–Минск: ИПЧУП «ДОНАРИТ», 2020. – С.180-182

190. Мархонос С. М. Передумови створення рекреаційних комплексів в Україні / С. М. Мархонос // Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2016. – С. 92-100.

191. Мархонос С. М. Розвиток туристичної сфери як фактор зниження рівня безробіття (на прикладі Львівської області) / Мархонос С. М., Турло Н. П. // Розвиток національної економіки: теорія і практика. – Івано-Франківськ – Тернопіль, 2015. – Ч. 2. – С. 349-350.

192. Пасічник К. М. Імідж туристичного підприємства, як складова його успішної діяльності / К. М. Пасічник, М. Г. Руднева. // Стан і перспективи сучасного туризму: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (29 листопада, м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. – С. 141-150.

193. Пестушко В. Ю. Міжнародний туристичний бізнес і міжнародний туризм – співвідношення понять / В. Ю. Пестушко // Теорія, практика та інновації розвитку туристичної і готельно-ресторанної індустрії : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (29-30 травня 2017 р.). – Умань, 2017. – С.

194. Пестушко В. Ю. Міста як туристичні дестинації / В. Ю. Пестушко // Управління туристичною індустрією: методологія і практика : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 вересня 2017 р.). – Полтава, 2017. – С.12-13.
195. Пестушко В. Ю. Особливості туристичної діяльності в Чернівецькій області / В. Ю. Пестушко // Від географії до географічного українознавства: еволюція освітньо-наукових ідей та пошуків (до 140-річчя започаткування у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича) : матеріали Міжнар. наук. конф. (11-13 жовтня 2016 р.). – Чернівці : 2016. – С.137-138.
196. Пестушко В. Ю. Регіональні відміни туристичної діяльності в Україні / В. Ю. Пестушко // Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (18-19 травня 2017 р.). – Черкаси: ЧНУ, 2017. – С.
197. Пестушко В. Ю. Регіональні тренди розвитку в'їзного туризму / В. Ю. Пестушко // Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (27 жовтня 2017 р.). – Харків, 2017. – С.
198. Пестушко В. Ю. Світові тенденції у візовій політиці / В. Ю. Пестушко // Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2016. – С. 101-117.
199. Пестушко В. Ю. Туристичне країнознавство як інструментарій туристичного бізнесу / В. Ю. Пестушко // Актуальні проблеми країнознавчої науки: матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (18-19 травня 2017 р.). – Луцьк, 2017. – С.
200. Пестушко В.Ю. Вплив пандемії коронавірусу (COVID-19) на розвиток туризму / Пестушко В.Ю. // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції у 5-ти т. - К.: НАУ, 2020. - Т. IV. – С. 119-125.
201. Пестушко В.Ю. Конкурентоспроможність України в туризмі і бізнес-клімат. // Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку». 30-31 жовтня 2019 року м. Умань.
202. Пестушко В.Ю. Сучасний стан авіап перевезень в умовах пандемії COVID-19 / Пестушко В.Ю., Чочуа А.Г // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції у 5-ти т. - К.: НАУ, 2020. - Т. V. – С. 905-911.

203. Пестушко В. Ю. Організаційні форми інтеграції в міжнародному туристичному бізнесі // Теорія, практика та інновації розвитку туристичної і готельно-ресторанної індустрії : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конф., 29-30 трав. 2019 р. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. – С.33-35.

204. Пестушко В. Ю. Організаційні форми інтеграції в міжнародному туристичному бізнесі // Теорія, практика та інновації розвитку туристичної і готельно-ресторанної індустрії : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конф., 29-30 трав. 2019 р. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. – С.33-35.

205. Пристайко О. П. Забезпечення ефективності системи індикаторів оцінювання регіонального сталого розвитку / XIII Міжнародна науково-технічна конференція: Авіа-2017 (19-21 квітня 2017 р.) : тези доп. – К., 2017. – С.

206. Руднева М. Г. Світові тренди розвитку туризму 2018 / Марина Григорівна Руднева // Актуальні проблеми регіональних досліджень : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 13–14 грудня 2018 р. – Луцьк, 2018. – С. 49–54.

207. Руднева М. Г. Веб-ресурси навчальних дисциплін туристичне країнознавство та географія туризму / М. Г. Руднева // Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти: I Всеукраїнська науково-практична конференція, 16 червня 2020 р.: тези доп. – К.: НАУ, 2020.- [У друці]

208. Руднева М. Г. Сучасні мобільні додатки в смарт-туризмі / М. Г. Руднева, І. М. Дудник, О. А. Борисюк // Міський туризм: реалії, виклики, перспективи: міжнародна науково-практична конференція, 27 березня 2020 р.: тези доп. – К.: Альфа-ПК, 2020. - С.53-55.

209. Сайчук В. С. Ринок туристичних послуг як об'єкт суспільно-географічних досліджень / В. С. Сайчук // Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2016. – С. 118-126.

210. Степанець Н. П. Використання інтерактивних методів у формуванні загальних компетенцій студентів туристичного профілю / Н. П. Степанець // Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2016. – С. 127-134.

211. Ткачук Л. Тризм як чинник міжнародної регіональної інтеграції у Південно-східній та Східній Азії. // Актуальні проблеми регіональних досліджень: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (13-14 грудня 2018 р.). – Луцьк, 2018.

212. Ткачук Л. Туризм як компонент м'якої сили держави // Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (7-8 грудня 2018 р.). – Ужгород, 2018.

213. Ткачук Л.М. Актуальні виміри проблеми овертуризму / Алабаш Е.С., Ткачук Л.М. //Актуальні питання туризмології та туристичної практики : міжнародна науково-практична конференція, 18 квітня 2019 р. : тези доп. – Київ, 2019. – С.28-30.
214. Ткачук Л.М. Актуальні тенденції розвитку міжнародного туризму в Індії / Л.М. Ткачук, Е.С. Терещук // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково- практичної конференції у 5-ти т. - К.: НАУ, 2020. - Т. V. – С. 900-905.
215. Ткачук Л.М. Використання рекреаційного потенціалу басейну річки Дунай для розвитку туризму / Л.М. Ткачук, А. С. Томин.// Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково- практичної конференції у 5-ти т. - К.: НАУ, 2020. - Т. V. – С. 894-900.
216. Ткачук Л.М. Створення бренду міста як ефективний інструмент його позиціонування на міжнародному туристичному ринку / Л.М. Ткачук, А.Д. Катаной // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково- практичної конференції у 5-ти т. - К.: НАУ, 2020. - Т. IV. – С. 126-135.
217. Ткачук Л.М. Геополітичний чинник у розвитку туризму в Південно-Східній Азії / Л.М. Ткачук, Д.К. Ляшок // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково- практичної конференції у 5-ти т. - К.: НАУ, 2020. - Т. V. – С. 866-873.
218. Ткачук Л.М., Коваленко А.В. Овертуризм: локальні проблеми та глобальні рішення / Л.М. Ткачук, А.В. Коваленко // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково- практичної конференції у 5-ти т. - К.: НАУ, 2020. - Т. V. – С. 859-866.
219. Ткачук Л. М. Геоплітичні аспекти розвитку міжнародного туризму / Л. Ткачук // Українська географія: сучасні виклики : зб. наук. праць у 3-х т. – К. : Прінт-Сервіс, 2016. – Т. 1. – С.
220. Ткачук Л. М. Геополітичний чинник розвитку міжнародного туризму / Л. М. Ткачук // Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2016. – С. 135-144.
221. Ткачук Л. М. Еногастрономічний туризм: особливості розвитку в Південно-Східній Азії на прикладі Таїланду / Л. М. Ткачук, Т. Ю. Примак // Практика і перспективи розвитку еногастрономічного туризму: світовий досвід для України : матер. наук.- практ. конф., 24–25 вересня 2015 р. – К., 2015.– С. 77–78.

222. Ткачук Л. М. Туризм як об'єкт політико-географічного дослідження / Ткачук Л. М. // Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні та світі : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (18-19 травня 2017 р.). – Луцьк-Світязь, 2017. – С. 52-56.

223. Турло Н. П. Вебінари як спосіб налагодження комунікацій в туристичній сфері / Турло Н., Мархонос С. // Актуальні проблеми туризмології та туристичної практики : збірник матеріалів науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю Інституту туризму Федерації профспілок України, м. Київ, 18 квітня 2019 р. – Київ, 2019. – С.

224. Уварова Г.Ш. Країни Африканського туристичного регіону. / Г. Ш. Уварова. – Географія та економіка в рідній школі : науково-методичний журнал. – 2018. – №1. – С. 36-41.

225. Уварова Г.Ш. Міжнародний туризм: сучасні тенденції і перспективи розвитку //Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції у 5-ти т. - К.: НАУ, 2020. - Т. IV. – С.136-143.

226. Уварова Г.Ш. Рекреаційно-туристичні кластери в Україні: географія і перспективи розвитку //Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: збірник матеріалів міжнародної конференції, 21-22 листопада. 2019 р. – Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2019. – Ч.II. - С.721-723

227. Уварова Г.Ш. Стан розвитку рекреаційної діяльності та шляхи її оптимізації у місті Києві //Міський туризм: реалії, виклики, перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, березень 2020 р., КНУ імені Т.Г. Шевченка. – К.: Альфа-ПК, 2020. – С.112-114.

228. Уварова Г.Ш. Фестивальний туризм в Україні: сучасні тенденції, географія і проблеми розвитку // Суспільно-географічні процеси в Східно-Центральній Європі: проблеми, тенденції, напрями: матеріали міжнародної наукової географічної конференції, березень 2020 р. – Берегово: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, 2020. – С.

229. Уварова Г.Ш. Формування у студентів компетентності з управління проєктами в туризмі //Туризм: наука, освіта, практика: збірник матеріалів II-ї міжнародної науково-практичної конференції у Національному університеті водного господарства та природокористування, 29.05.2020 р. – Рівне: НУВГП, 2020. – С. 213-217.

230. Уварова Г. Ш. Використання рекреаційно-туристичних ресурсів України на сучасному етапі / Г. Ш. Уварова, В. С. Кучеренко // Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України : зб. наукових праць. – Черкаси: ЧНУ, 2017. – С.
231. Уварова Г. Ш. Історичні населенні місця України як туристичні дестинації / Г. Ш. Уварова // Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети : матеріали VIII-ї міжнародної науково-практичної конференції (27 жовтня 2017 р.). – Харків. – 2017. – С.214-215.
232. Уварова Г. Ш. Ключові орієнтири розвитку географічної освіти в Україні / Г. Уварова // Українська географія: сучасні виклики : зб. наук. праць у 3-х т. – К. : Принт-Сервіс, 2016. – Т. 1. – С. 212-214.
233. Уварова Г. Ш. Нові стандарти вищої освіти і підготовка конкурентних фахівців з туризму / Г. Ш. Уварова // Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні та світі : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (18-19 травня 2017 р.). – Луцьк-Світязь, 2017. – С. 148-153.
234. Уварова Г. Ш. Стандартизація туристичної освіти: сучасний стан / Г. Ш. Уварова // Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2016. – С. 145-157.
235. Уварова Г. Ш. Туризм в країнах Близькосхідного туристичного регіону / Г. Ш. Уварова. – Географія та економіка в рідній школі : науково-методичний журнал. – 2017. – №9. – С. 39-46.
236. Уварова Г. Ш. Туристична освіта та розвиток туристичної індустрії / Г. Ш. Уварова // Економічна теорія та освіта XXI століття : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 25 вересня 2015 р. – К., 2015. – С. 62–65.
237. Уварова Г. Ш. Формування рекреаційного середовища як чинник оптимізації рекреаційної діяльності в Києві / Г. Ш. Уварова // Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети : матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції, 20 листопада 2015 р. – Х., 2015. – С. 251–252.
238. Фокін С. П. Обґрунтування необхідності розвитку сільського зеленого туризму в Полтавській області / С.П. Фокін, Д.В. Мельник. Актуальні проблеми регіональних досліджень : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 12–13 грудня 2019 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. – Луцьк : Вежа-Друк, 2019. С.56-59
239. Фокін С. П. СПОРТИВНЕ ОРІЄНТУВАННЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ВИДОВИЩНОГО ТУРИЗМУ У СТОЛИЦІ

УКРАЇНИ / С.П. Фокін. Міський туризм: реалії, виклики, перспективи матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – К.: Альфа-ПІК, 2020. – С. 22 – 24. ISBN 978-966-1670-47-1

240. Фокін С.П. БЕЗПЕКА ТУРИСТІВ У КРАЇНАХ ІЗ ВИСОКИМ РІВНЕМ ЗАГРОЗ / С.П. Фокін, А. В., Калита Актуальні проблеми регіональних досліджень : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 12–13 грудня 2019 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. – Луцьк : Вежа-Друк, 2019. С.30-34

241. Фокін С.П. Міжкультурні бар'єри у туризмі та їх подолання / С.П. Фокін. Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 8–9 квіт. 2020 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв; редкол.: М. М. Поплавський (голова), Костиця І. О. (заст. голови) [та ін]. – Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2020. – С. 317 – 321

242. Фокін С.П. Міжнародний гральний бізнес як чинник розвитку туризму / С.П. Фокін // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції у 5-ти т. - К.: НАУ, 2020. - Т. IV. – С. 143-151.

243. Фокін С.П. Особливості розвитку подієвого туризму Південно-Східної Азії / С.П. Фокін, П.В. Сукач // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції у 5-ти т. - К.: НАУ, 2020. - Т. V. – С. 890-893.

244. Фокін С.П. СУЧАСНІ СИСТЕМИ АВІАПЕРЕВЕЗЕНЬ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ТУРИСТІВ / С.П. Фокін, Є.М. Алабаш. Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 23 грудня 2019 р.): у 5 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 5. С. 69 – 71.

245. Фокін С. П. Дисципліна «Спортивний туризм» у системі підготовки студентів напряму «Туризм» / С. П. Фокін // Освітньо-професійна підготовка фахівців з туризму : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2016. – С. 157-171.

246. Фокін С. П. Інноваційні шляхи використання малих повітряних апаратів у туризмі / Фокін С. П. // Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні та світі : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (18-19 травня 2017 р.). – Луцьк-Світязь, 2017. – С. 31-34.

247. Фокін С. П. Міжкультурна вербальна комунікація у туризмі / С. П. Фокін // Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин: мат. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10-11 квіт. 2019 р. / МОН України. – Київ: Вид. центр КНУКІМ, 2019. С. 335 – 339.

248. Фокін С. П. Міжкультурна вербальна комунікація у туризмі / С. П. Фокін // Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин: мат. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10-11 квіт. 2019 р. / МОН України. – Київ: Вид. центр КНУКІМ, 2019. С. 335 – 339.

ДАНІ ПРО УЧАСТЬ У КОНФЕРЕНЦІЯХ, СЕМІНАРАХ, ВИСТАВКАХ, З'ЇЗДАХ

1. Десята міжнародна науково-практична молодіжна конференція «Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій», м. Київ, 10 жовтня 2019 р. (Патарідзе-Вишинська М.В.).
2. Міжнародна науково-практична конференція «Регіон – 2019: стратегія оптимального розвитку», м. Харків, 16-17 жовтня 2019 р (Дудник І. М., Борисюк О. А.).
3. XLIV Міжнародна науково-практична конференція «Нейромаркетинг - як новітній метод нетрадиційного впливу на поведінку споживачів», Харків – Відень – Берлін- Астана, 30 жовтня 2019 р. (Беркова О.П.)
4. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку», м. Умань, 30-31 жовтня 2019 року (Пестушко В. Ю.).
5. VIII з'їзд гідроекологічного товариства України. 6–8 листопада 2019 р. Київ (Вишневський В. І.).
6. XXVIII Conference of the Danubian countries on hydrological forecasting and hydrological bases of water management. 6–8 листопада 2019 р. Київ (Вишневський В. І.).
7. Міжнародна конференція: «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку», м. Київ, 21-22 листопада 2019 р., Університет економіки та права «КРОК» (Уварова Г. Ш.).
8. IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції «Актуальні проблеми регіональних досліджень», м. Луцьк, 12–13 грудня 2019 р. (Фокін С.П.).
9. Международная научно-практическая конференция «Актуальные вопросы состояния и развития детско-юношеского и спортивно-оздоровительного туризма», г. Москва, 15 декабря 2019 года (Фокин С. П.).
10. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі», м. Полтава, 23 грудня 2019 р. (Фокін С.П.).
11. Міжнар. наук.-практ. конф. «Управління розвитком підприємств в умовах динамічної ринкової кон'юнктури», м. Київ, 27 грудня 2019 р. (Патарідзе-Вишинська М.В.)

12. XXIV Международная научно-практическая конференция «Проблемы социально-ориентированного инновационного развития белорусского общества и профсоюзы», Гомель, 7 февраля 2020 г. (Мархонос С.Н.).

13. 1st international scientific youth conference «Sustainable development: youth view», Kyiv, February 28, 2020, Ukrainian American Concordia University (Rudnieva M.).

14. XXIV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії», Переяслав, 29 лютого 2020 р. (Кучеренко В.С.)

15. Міжгалузевий науково-практичний семінар «Актуальні проблеми національного ринку туристичних послуг: медичний туризм», м. Київ, березень 2020 р., ФМВ НАУ (усі науково-педагогічні працівники кафедри)

16. Науково-практичний семінар «Алгоритми та особливості акредитації освітніх програм», м. Київ, березень 2020 р., ФМВ НАУ (усі науково-педагогічні працівники кафедри)

17. Міжнародна наукова географічна конференції: «Суспільно-географічні процеси в Східно-Центральній Європі: проблеми, тенденції, напрями» березень 2020 р. – Берегово: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II (Уварова Г.Ш.).

18. Міжнародна науко-практична конференція «Міський туризм: реалії, виклики, перспективи», 27 березень 2020 р., КНУ імені Т.Г. Шевченка. (Уварова Г.Ш., Руднева М. Г. , Дудник І. М. , Борисюк О. А., Фокін С. П.).

19. International scientific conference of young scientist and students: "Youth scientific achievements to the 21st century nutrition problem solution", Kyiv, April 2–3, 2020 (Marina Rudnieva).

20. Міжнар. наук.-практ. конф. «Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин», м. Київ, 8–9 квіт. 2020 р. (Фокін С. П.).

21. II-га Міжнародна науково-практична конференція «Туризм: наука, освіта, практика» у Національному університеті водного господарства та природокористування, травень, 2020 р. м. Рівне (Уварова Г.Ш.).

22. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики», травень, 2020. – Київ, НАУ Факультет міжнародних відносин. (Уварова Г.Ш., Беркова О. П., Руднева М. Г. , Дудник І. М., Борисюк О. А., Фокін С. П., Ткачук Л. М., Сайчук В. С., Пестушко В. Ю.)

23. Межрегиональная с международным участием научно-практическая конференция «Колпинские чтения по краеведению и туризму», г. Санкт-Петербург, 26 марта 2020 года (Фокин С.П.).

24. Науково-практична онлайн-конференція «Український туризм в умовах корона та пост корона вірусного періоду: антикризові сценарії, міжнародний досвід та кращі практики», 29 травня 2020 р., КНУ імені Т.Г.Шевченка. (Уварова Г.Ш.) –без публікації матеріалів

25. International scientific and practical conference «TOURISM OF THE XXI CENTURY: GLOBAL CHALLENGES AND CIVILIZATION VALUES», Kyiv June, 01, 2020 (Markhonos S.).

26. I Всеукраїнська науково-практична конференція «Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти» м. Київ, 16 червня 2020 р. (Руднєва М. Г.).

27. Международная симпозиум «The Environment and the Industry», м. Бухарест (Румунія), 20-21 вересня 2018 р. (Вишневський В. І.)

28. Восьмий Всесвітній конгрес «Авіація у ХХІ столітті» – «Безпека в авіації та космічні технології», м. Київ, 10-12 жовтня 2018 року (Балабанов Г. В., Беркова О. П., Борисюк О. А., Вишневський В. І., Руднєва М. Г., Сайчук В. С., Ткачук Л. М., Уварова Г. Ш., Фокін С. П.)

29. II Міжнародна науково-практична конференція-фестиваль «Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації», м. Київ, 25-26 жовтня 2018 р. (Балабанов Г. В.).

30. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку, Умань, 29-30 жовтня 2108 р. (Пестушко В. Ю.)

31. Міжнародна науково-практична конференція «Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти», м. Ужгород, 7-8 грудня 2018 р. (Ткачук Л. М., Беркова О.П.)

32. III міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Актуальні проблеми регіональних досліджень», м. Луцьк, 13–14 грудня 2018 р. (Руднєва М. Г., Ткачук Л. М.)

33. Міжнародна науково-практична конференція «Вода для всіх», присвяченої Всесвітньому дню водних ресурсів, м. Київ, 21 березня 2019 року (Вишневський В. І.)

34. Міжнародна науково-практична конференція «Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин», м. Київ, 10-11 квітня 2019 року (Фокін С. П.)

35. VI Міжнародна науково-практична конференція «Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації», м. Київ, 11-12 квітня 2019 року (Балабанов Г. В.)

36. Науково-практична конференція, присвячена 25-річчю Інституту туризму Федерації профспілок України «Актуальні проблеми туризмології та туристичної практики», м. Київ, 18 квітня 2019 року (Балабанов Г. В., Сайчук В. С., Мархонос С. М., Ткачук Л. М.)
37. XIV Міжнародна науково-технічна конференція «ABIA-2019», м. Київ, 23-25 квітня 2019 року (Борисюк О. А., Мархонос С. М., Пестушко В. Ю., Сайчук В. С., Степанець Н. П., Ткачук Л. М., Уварова Г. Ш., Фокін С. П.)
38. Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародні та регіональні системи», м. Луцьк, 15-17 травня 2019 року (Борисюк О. А., Дудник І. М.)
39. V Міжнародний круглий стіл «Наука та інноватика: вітчизняний і світовий досвід», м. Черкаси, 16 травня 2019 року (Сайчук В. С.)
40. Круглий стіл в рамках Всеукраїнського фестивалю інновацій «Розвиток академічного підприємництва в закладах вищої освіти та наукових установах України», м. Київ, 16 травня 2019 року (Сайчук В. С., Ткачук Л. М.)
41. Міжнародна науково-практична конференція «Теорія, практика та інновації розвитку туристичної і готельно-ресторанної індустрії», м. Умань, 29-30 травня 2019 року (Пестушко В.Ю.)
42. II Міжнародна науково-практична конференція «Економіка та управління в XXI ст.: виклики та перспективи розвитку», м. Умань, 30-31 травня 2019 року (Балабанов Г. В., Сайчук В. С.)
43. Міжнародна науково-практична конференція «Регіон: стратегія оптимального розвитку», м. Харків, 19-20 вересня 2017 року (Дудник І.М.)
44. XXVII Конференція Придунайських країн, Золоті піски (Болгарія), 26–28 вересня 2017 р. (Вишневський В. І.).
45. IV Міжнародна науково-практична конференція «Управління туристичною індустрією: методологія і практика», м. Полтава, 27-28 вересня 2017 (Пестушко В.Ю.).
46. Міжнародна конференція зі статистики в сфері туризму, м. Київ, 3-4 жовтня 2017 року, (Балабанов Г.В., Дудник І.М.).
47. XVI Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні інформаційні технології управління екологічною безпекою, природокористуванням, заходами в надзвичайних ситуаціях», м. Київ, Пуща-Водиця, 3–4 жовтня 2017 р. (Вишневський В. І.).
48. Міжнародна науково-практична конференція «Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети», м. Харків, 27 жовтня 2017 року (Кучеренко В. С., Пестушко В.Ю., Уварова Г. Ш.).

49. XIV Всеукраїнська практично-пізнавальна конференція «Наукова думка сучасності і майбутнього», м. Дніпро, 28 жовтня – 10 листопада 2017 р. (Беркова О. П.).
50. XV Всеукраїнська практично-пізнавальна конференція «Наукова думка сучасності і майбутнього», м. Дніпро, 27 листопада – 7 грудня 2017 р. (Беркова О. П.).
51. XII Міжнародної науково-практичної конференції «Науковий диспут: питання економіки та фінансів», Київ – Будапешт – Відень, 29 грудня 2017 р. (Беркова О. П.).
52. I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми регіональних досліджень», м. Луцьк, 11-12 грудня 2017 р. (Балабанов Г. В.)
53. II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості: туризм, людиномірність, партнерство, кооперація», м. Полтава, 14 грудня 2017 р. (Беркова О. П.).
54. Міжнародна наукова конференція «Від географії до географічного українознавства: еволюція освітньо-наукових ідей (до 140-річчя започаткування географії у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича)», Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, 11-13 жовтня 2016 р. (Пестушко В. Ю.).
55. X Міжрегіональна виставка-турсалон «Відпочивайте на Полтавщині», ВНЗ «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава, 27 жовтня 2016 р. (Балабанов Г. В.)
56. Друге засідання Наукової ради з туризму та курортів Мінекономрозвитку «Ukraine Tourism Knowledge Network», ВНЗ «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава, 27 жовтня 2016 р. (Балабанов Г. В., Сайчук В. С.)
57. Міжкафедральний науково-методичний семінар «Транспортно-географічна підготовка сучасного фахівця», Національний авіаційний університет, м. Київ, 22 листопада 2016 р. (Балабанов Г. В., Дудник І. М., Ткачук Л. М., Сайчук В. С.)
58. III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, спорту та туризму», ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», м. Переяслав-Хмельницький, 16 грудня 2016 р. (Фокін С. П.)
59. Міжнародна конференція «Inżynier XXI wieku» («Engineer of XXI Century» – the VI Inter University Conference of Students, PhD Students and Young Scientists), м. Бельсько-Бяла, Польща, 2 грудня 2016 р. (Кузнєцова Т. В.)
60. Міжнародна науково-практична конференція «Управління водними ресурсами в умовах змін клімату», присвячена Всесвітньому дню води, Інституті водних проблем і меліорації НААН, м. Київ, 21 березня 2017 р. (Вишневецький В. І.)

61. XIII Міжнародна науково-технічна конференція: Авіа-2017, НАУ, 19-21 квітня 2017 р., м. Київ (Пристайко О. П.)
62. II Всеукраїнська Інтернет-конференція «Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України», м. Черкаси, 17 травня 2017 р., (Кучеренко В. С., Пестушко В. Ю., Уварова Г. Ш.).
63. II Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку туризму в Україні та світі», Луцький національний технічний університет, Луцьк-Світязь, 18-19 травня 2017 р. (Ткачук Л. М., Уварова Г. Ш., Фокін С. П.).
64. V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми країнознавчої науки» 18–19 травня 2017 р., м. Луцьк (Пестушко В. Ю.).
65. Міжнародна науково-практична конференція «Теорія, практика та інновації розвитку туристичної і готельно-ресторанної індустрії», 29-30 травня 2017 року, м. Умань (Пестушко В. Ю.).
66. Міжнародна науково-технічна конференція «Практика і перспективи розвитку еногастрономічного туризму: світовий досвід для України» Національний університет харчових технологій, м. Київ, 24–25 вересня 2015 р.
67. Міжнародна науково-практична конференція «Економічна теорія та освіта XXI століття», ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, 25 вересня 2015 р.
68. Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія розвитку національного туризму і його кадрове забезпечення», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, 1–2 жовтня 2015 р.
69. VII міжнародна науково-практична конференція «Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети», Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, 20 листопада 2015 р.
70. Міжнародна науково-практична конференція «Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization», м. Клайпеда (Литовська Республіка), 29 січня 2016 р.
71. Міжнародна науково-практична конференція, посвященної 25-й годовщині Комратського державного університета, м. Комрат (Республіка Молдова), 4 лютого 2016 р.
72. Міжнародна науково-практична конференція «Dezvoltarea sistemelor sociale si economice intr-un mediu competitive la nivel global», м. Кишинів (Республіка Молдова), 26 лютого 2016 р.

73. Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена Всесвітньому дню води «Вода і робочі місця», Інститут водних проблем і меліорації НААН, м. Київ, 22 березня 2016 р.

74. Науково-практичний семінар «Стратегія модернізації туризму в Україні», присвячений 10-річчю кафедри країнознавства і туризму НАУ, Національний авіаційний університет, м. Київ, 24 березня 2016 р.

75. Міжнародна науково-практична конференція «Туристичний, готельний і ресторанний бізнес: інновації та тренди», Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, 7 квітня 2016 року.

76. Міжнародна наукова конференція молодих учених, аспірантів і студентів «Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті», Національний університет харчових технологій, м. Київ, 13–14 квітня 2016 р.

77. XII з'їзд Українського географічного товариства, м. Вінниця, 17–21 травня 2016 р.

78. Міжнародна науково-практична конференція «8-th Central European Congress on Food 2016 – Food Science for Well-being», Національний університет харчових технологій, м. Київ, 23-26 травня 2016 р.

79. Міжнародна конференція Всесвітньої туристичної організації «Брендинг дестинацій: запорука побудови успішної репутації» («UNWTO Conference on Destination Branding: Destination Branding - keys to building a successful reputation»), м. Київ, 20–21 червня 2016 р.